

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

*Vybrané problémy v interpretaci pramenů k první křížové
výpravě*

Bakalářská diplomová práce

Ondřej Štěrba

Filozofie - Historie

Olomouc 2008

Vedoucí práce

Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, pouze za použití uvedené studijní literatury a s pomocí odborných rad vedoucího práce.

V Olomouci dne 8.4. 2008

.....

Ondřej Štěrba

Poděkování

Za odborné vedení diplomové práce a za poskytnutí podnětných rad děkuji doktoru Janu Stejskalovi.

Obsah

<u>ÚVOD</u>	5
<u>1. KRONIKÁŘI</u>	9
1.1. ŽIVOTY A DÍLA KRONIKÁŘŮ VÝPRAVY	9
1.1.1. LATINSKÉ PRAMENY	9
1.1.2. BYZANTSKÉ A ARABSKÉ PRAMENY	12
1.2. NĚKTERÉ CHARAKTERISTICKÉ RYSY KŘIŽÁCKÝCH KRONIK	13
1.2.1. ČEHO SI KRONIKÁŘI VŠÍMALI A CO OPOMÍJELI.....	20
1.2.1.1. Vnímání neznámých krajů	20
1.2.1.2. Vnímání vojenských záležitostí	23
1.2.1.3. Křižácká brutalita z pohledu latinských kronikářů i domorodých obyvatel.....	27
<u>2. CÍLE VÝPRAVY</u>	33
2.1. KAM VLASTNĚ ŠLI?	33
2.2. DŮVODY A MOTIVACE K ODCHODU NA VÝCHOD	41
<u>3. ZÁPADNÍ RYTÍŘI KONTRA BYZANC</u>	49
3.1. DOBÝVÁNÍ NIKÁJI.....	56
3.2. PROBLÉM LIDOVÉ VÝPRAVY	58
3.3. GODEFROIOVA PŘÍSAHA	60
3.4. ALEXIOVA NEÚČAST NA VÝPRAVĚ JAKO ZÁMINKA SPORŮ.....	63
3.5. SHRUTÍ	65
<u>ZÁVĚR</u>	67
<u>SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY</u>	70
<u>RESUMÉ</u>	74
<u>ANOTACE / ANNOTATION</u>	76

Úvod

Křížové výpravy do Svaté země patří mezi období středověkých dějin, která již dlouhá léta přitahují pozornost vědecké i laické veřejnosti. Západoevropská křesťanská společnost tehdy nevídaným způsobem překročila vlastní hranice a expandovala do zemí Orientu. Bylo tak rozpoutáno bezmála dvě stě let vzájemného střetávání tří civilizací – západní latinské, východní řecké (byzantské) a islámské.

Během této doby bylo na Východ vyhlášeno osm¹ výprav, ale jen u první z nich můžeme hovořit o vyloženém úspěchu. Křížácká vojska při ní dosáhla hlavního zamýšleného cíle – osvobození Jeruzaléma z rukou nevěřících, a byly založeny první křížácké státy. Její úspěšné zakončení je bezesporu jedním z důvodů onoho neustávajícího zájmu, jemuž se toto středověké období těší. Další výpravy se již jen pokoušely udržet to, co se první podařilo získat. Snaha to však byla marná a některé drobné úspěchy křížáků, které později mívaly spíše diplomatický než vojenský charakter, nemohly odvrátit blížící se zkázu křížáckého panství v Orientu. Ta byla završena rokem 1291, kdy padla poslední výspa latinských držav.²

Přes veškerý zájem badatelů o problematiku první výpravy v sobě tato historická událost stále skrývá mnoho zajímavých otázek a nevyřešených problémů. Právě některými z nich jsem se nechal při přemýšlení nad tématem své bakalářské práce inspirovat.

Při vyhledávání vhodné literatury jsem byl konfrontován s překvapující skutečností. Svě přesvědčení o tom, že se problematika křížových výprav těší veliké oblibě, a to i v českém prostředí, jsem byl po zdlouhavém procházení katalogů knihoven nucen přehodnotit. Ukázalo se, jak žalostný je nedostatek původně české literatury, která by se tématu hlouběji věnovala, a že ta, která byla do českého jazyka alespoň přeložena, je zaměřena velmi jednostranně, a pouze kompiluje informace z předchozích prací. Jedinou historičkou, která se u nás křížovým výpravám věnovala a již proto nelze

¹ Pokud nepočítáme dětskou výpravu, která se tímto směrem vydala v roce 1212. Ta vzešla z lidového náboženského fanatismu a nikoliv od papeže, který se od ní distancoval. Nevinné děti tak měly dosáhnout toho, co se nepodařilo hříšným dospělým. Výprava skončila naprostou katastrofou.

² Pád Akkonu rozhodl o osudu všech dalších míst, která byla ještě v držení křesťanských rytířů. Během krátké doby pak kapitulovala pobřežní města jako Tyros, Sidon, Haifa a další. Podrobné informace o konci křížácké vlády na Východě viz např.: Runciman, Steven: *A History of the Crusades*. Vol. 3. The Kingdom of Acre. Cambridge, 1965.

opomenout, byla Věra Hrochová.³ Její *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik a Křižáci ve Svaté zemi*⁴ jsou jediné v češtině napsané práce, ze kterých jsem čerpal. Ostatní publikace, jež jsem měl k dispozici, byly české překlady z angličtiny či francouzštiny a ve větší míře pak cizojazyčné studie některých zahraničních badatelů v originále. Tento fakt svědčí o zájmu, kterému se téma křížových výprav ve světě těší, a který je naopak v našem prostředí minimální.

Za nejobsáhlejší a zároveň nejkvalitnější dílo, které podrobně mapuje postup křižáckých armád a sleduje přitom důležité souvislosti, je považováno třísvazkové *A History of the Crusades* sira Stevena Runcimana.⁵ Závěry v něm obsažené nebyly dosud překonány či výrazněji upraveny, a proto jsem se ve své práci přidržel téměř výhradně jeho.⁶ Primárním cílem mé práce ovšem není popis událostí výpravy či pokus o zmapování křižáckého postupu. Taková snaha by, vzhledem k malému množství dochovaných a badateli již důkladně prozkoumaných pramenů, byla vcelku zbytečná. Pokud nebudou objeveny jiné, které by obsahovaly převratné informace a vnesly do problematiky nové světlo, lze předpokládat, že v nejbližší době nebude současný stav bádání v tomto ohledu významněji překonán.

Ve své práci ale, jak ostatně napovídá její název, budu sekundární literaturu užívat jen okrajově – jen pro doplnění nezbytných informací. Mým záměrem je analýza dochovaných pramenů a jejich interpretace. Nehodlám popisovat události (ačkoliv se tomu někdy nevyhnu). Zajímat mě budou spíše prameny samotné a styl, jakým o těchto událostech vypráví. Jejich podrobnější charakteristice se hodlám věnovat v první kapitole, proto je nyní nebudu podrobněji vypisovat. Uvedu jen, že klíčová pro mou práci budou díla kronikářů, kteří se osobně účastnili první křížové výpravy. Dále pak budu vycházet z nečetné korespondence některých účastníků, a v neposlední řadě z kronik latinských autorů, kteří výpravě přítomni nebyli a jejichž informace byly zprostředkované. Dále využiji některá arabská a byzantská díla.

³ Věra Hrochová se ovšem křížovým výpravám nevěnovala primárně. Jejím předmětem zájmu byla především Byzantská říše a středověké dějiny se zaměřením na východní středomoří. Protože s touto oblastí jsou kruciáty úzce spjaty, věnovala jim zvláštní pozornaost.

⁴ Na této knize spolupracovala se svým manželem Miroslavem Hrochem. Její starší vydání nese název *Křižáci v Levantě*

⁵ První díl nese podtitul *The First Crusade* a končí bezprostředními událostmi po dobytí Jeruzaléma. Druhý díl, *The Kingdom of Jerusalem*, se zabývá událostmi na Východě do roku 1187, tedy v období mezi první a třetí výpravou, a konečně ve třetím jsou podány informace o křižáckém panství až do jeho zániku.

⁶ Ostatně o významu Runcimanova díla svědčí i skutečnost, že většina později napsaných prací vycházela rovněž především z něj. Některé pasáže v obecněji zaměřených publikacích, jako jsou například do češtiny přeložené *Křižácké výpravy* od Alfreda Duggana, nebo *Křížové výpravy* od Anthony Bridge, se dokonce jeví jako stručný výtah z Runcimanových prací.

Podobně jako sekundární literatura, i prameny jsou v českém prostředí dostupné ve velmi omezené míře. Bez internetového zpřístupnění francouzské edice *Recueil des Historiens des Croisades*,⁷ v níž je uložena naprostá většina dobových dokumentů ke křížovým výpravám, by tato práce pravděpodobně ani nemohla vzniknout. Druhou důležitou edicí, jež obsahuje téměř všechny s první výpravou úzce spjaté dopisy, je *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*.⁸ Ku pomoci při práci s těmito převážně latinskými prameny mi byly některé anglické, a v malé míře i české překlady.⁹

Vytyčil jsem si tři hlavní okruhy, jimž se budu v práci věnovat. Jsem si vědom toho, že některé problémy jsou úzce provázané a není snadné uvádět jeden bez zmínění druhého. Proto se nevyhnu například uvedení informace o jedné události na více místech v textu, nebo odkazování na jinou kapitolu, apod.

Práce bude postupovat následujícím způsobem. Po obecném seznámení s nejdůležitějšími prameny a jejich autory přejdu k podrobnější charakteristice těchto děl. Pokusím se je podrobněji charakterizovat a vystihnout některé jejich specifické rysy. Následně na některých vybraných problémech nastíním, čemu vlastně křížáckí kronikáři, popř. křížáci sami, věnovali svou pozornost, a co jimi naopak zůstávalo opomíjeno. Ze zjištěných skutečností se potom pokusím vyvodit příslušné závěry.

Ve druhé kapitole budu hledat odpověď na velmi ožehavou a problematickou otázku. Na otázku po vlastním cíli výpravy – takovém, jaký byl vlastně papežem Urbanem II. v Clermontu zamýšlen, popř. vyhlášen. Zde mi ovšem za hlavní zdroj informací nebudou sloužit kroniky účastníků výpravy, nýbrž prameny zpravidla o několik let starší. Důvody k tomu uvedu na příslušném místě. Bude se jednat převážně o dopisy samotného papeže, dále pak dochované zápisy z Clermontského koncilu a další, které nyní netřeba vypisovat. Budu se též věnovat jednotlivým křížáckým vůdcům a jejich vlastním cílům a motivacím k odchodu na Východ, a to nejprve podle podání sekundární literatury, a následně i z pohledu kronikářů výpravy.

⁷ *Recueil des Historiens des Croisades*. Paris: Académie des Inscriptions et Belles Lettres, 1841-1906. Zpřístupněno na WWW : <http://www.crusades-encyclopedia.com/recueil.html>. [cit. 2008-04-09]

⁸ *Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100*. Ed. Heinrich Hagenmeyer. Innsbruck, 1902. Edice je přístupná v Národní knihovně České Republiky.

⁹ Značná část latinských pramenů je přeložena v: August C. Krey: *The First Crusade. The Accounts of Eye-witnesses and Participants*. Princeton: Princeton U.P., 1921. Dále pak např. *Gesta Dei per Francos* od kronikáře Guiberta z Nogentu je dostupné na WWW: <http://www.gutenberg.org/etext/4370> [cit. 2008-04-09]. Do češtiny byly některé úryvky z kronik přeloženy v: Věra Hrochová: *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: SPN 1982 a samostatná kapitola je vybraným a přeloženým pramenům věnována i v: George Tate: *Křížáci v Orientu*. Praha: Slovart, 1996.

Ve třetím a posledním oddílu své práce se zaměřím na vztah západních rytířů k Byzantské říši. Znovu se na základě informací z křížáckých pramenů pokusím načrtnout, jak západní rytíři vnímali své hostitele, tedy jaké měli názory na Byzantince a byzantskou kulturu a co jejich postoj formovalo. Pro postížení tohoto vztahu z druhé strany, tedy pohledem Byzantské říše (resp. byzantského dvora) mi značnou měrou poslouží cenný pramen: *Alexiada* z pera byzantské princezny Anny Komneny. Na vybraných událostech a na jejich zaznamenání v kronikách pak budu dokumentovat, jak se vzájemný vztah obou stran projevoval.

1. Kronikáři

Pro interpretaci jakéhokoliv písemného pramene je samozřejmě důležitá znalost osobnosti jeho autora. Právě tak je ovšem potřeba znát historické období, v němž žil, události, kulturní a společenské podmínky, které jej ovlivňovaly a mnoho dalších aspektů. Vědomí širších souvislostí je pro posuzování historických událostí velmi důležité, bez něj mohou být dílčí informace z pramenů chápány špatně či zkresleně. Vzhledem k charakteru této práce ovšem nebude nutné (a rozsahově ani možné), abych se většinou těchto hledisek věnoval a detailně je rozpracovával. Považuji za vhodné představit alespoň autory děl, z nichž jsem ve své práci nejvíce vycházel. V následující kapitole uvedu jejich nejdůležitější životopisná data a stručně se zmíním o díle. V kapitole 1.2. se pak podrobněji zaměřím na některé, pro tato díla charakteristické rysy.

1.1. Životy a díla kronikářů výpravy¹⁰

1.1.1. Latinské prameny

Nejpopulárnějším soudobým dílem první křížové výpravy byla *Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum* sepsaná neznámým vojákem, který na Východ putoval ve vojsku jihoitalského Normana Bohemunda z Tarentu.¹¹ V češtině je známa jako *Anonymní historie první výpravy* a pro zjednodušení budu ve své práci používat pro jejího autora označení **Anonym**. Byla psána jako deník a končí bitvou u Askalonu v roce 1099. Během následujících let byla ještě několikrát doplněna a upravena. Jak ještě uvidíme,

¹⁰ Pro informace o kronikářích první výpravy viz např.: Steven Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1. Cambridge 1965; Georges Tate: *Křížáci v Orientu*. Praha 1996; Věra Hrochová: *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha 1982; Francesco Gabrieli: *Arab Historians of the Crusades*. Berkeley 1984; Usáma Ibn Munkiz: *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křížáky*. Praha 1971; <http://www.crusades-encyclopedia.com/Chroniclers.html/> [cit. 2008-04-09].

¹¹ Po dobytí Antiochie se zde Bohemund usadil a autor *Gest* pokračoval s křížáckým vojskem na Jeruzalém v družině Bohemundova synovce Tankreda.

práce je silně ovlivněna autorovou oddaností a obdivem k Bohemundovi. Je velmi pravděpodobné, že zásluhu na jejím rychlém rozšíření nese právě Bohemund, který ji považoval za jakousi apologii svých činů. Její autor byl obyčejný voják se svým prostým úsudkem a předsudky, čemuž odpovídá forma i obsah textu. Někteří vzdělanější současníci, jako byl Guibert z Nogentu, o němž bude ještě řeč, nebo Robert Mnich, Anonymovu kroniku přepisovali či používali jako zdroj informací při sepisování vlastních prací o první výpravě.

Dalším důležitým zdrojem je *Historia Hierosolymitana Fulchera ze Chartres*. Fulcher se narodil okolo roku 1059 v Chartres a získal zde církevní vzdělání. Výpravy se účastnil nejprve v družině svého pána Štěpána z Blois, od června 1097 pak jako kaplan Balduina z Boulogne. Když se Balduin odpojil od hlavní křižácké armády, Fulcher jej následoval a byl svědkem založení prvního křižáckého panství na Východě – Edesského hrabství. Ve funkci kaplana setrval do roku 1115. Tehdy se stal kanovníkem chrámu Svatého hrobu a měl na starosti zde uložené Svaté ostatky. Zemřel pravděpodobně v Jeruzalému na mor v roce 1127. *Historii* začal psát na naléhání svých společníků, a to ve třech etapách, v letech 1101, 1106 a 1124-27. Údajně byl nejvzdělanějším z latinských kronikářů, kteří o první výpravě psali, a také je považován za nejspolehlivějšího. V porovnání s těmito kronikáři se jeho dílo zdá relativně málo subjektivně zabarvené. Je také daleko rozsáhlejší, což bylo do značné míry umožněno tím, že měl Fulcher v Jeruzalému k dispozici práce Anonyma i Raimonda z Aguilers, tedy dvou kronikářů, kteří se též výpravy zúčastnili. Mohl tedy zaznamenat události, jimž sám nebyl přítomen.

Třetí a poslední kronikou výpravy pocházející od očitého svědka je *Historia Francorum qui caperunt Jerusalem*. Jejím autorem byl kaplan hraběte Raimonda z Toulouse, zmíněný **Raimond z Aguilers**. Kruciáty se tedy účastnil jako člen výpravy z jižní Francie, s níž putoval i papežův zástupce a zmocněnec pro duchovní záležitosti, biskup Adhemar. O Raimondovi samotném bohužel mnoho nevíme, po dobytí Jeruzaléma se o něm všechny zprávy vytrácejí. Kroniku začal psát během obléhání Antiochie a dokončil ji v roce 1099. Ve svém vyprávění se soustředil především na výpravu hraběte Raimonda, ale ačkoliv byl Provensálec, nebyl ke svému pánovi nijak nekritický. Nesouhlasil například s jeho váháním k výpravě z Antiochie do Jeruzaléma a odsuzoval probyzantskou politiku hraběte. Tímto problémem se zde ovšem nebudu zabývat a vrátím se k němu na příslušném místě. Raimondova *Historia* vešla brzy ve známost a podobně jako kronika Anonymova se rychle rozšířila.

Další západní kroniky první výpravy již nepocházejí od očitých svědků. Jejich autoři čerpali informace od zmíněných tří kronikářů a z výpovědí křižáků, kteří se vraceli ze Svaté země do vlasti.

Jak bylo řečeno, Anonymova *Gesta* posloužila jako zdroj informací **Guibertovi z Nogentu** (1053 – 1124). Jeho dílo je vlastně přepisem Anonymovy práce ve zdobnějším a bohatším slohu. Vedle ní vycházel Guibert pravděpodobně i z Fulcherovy *Historie*.¹² Byl vzdělaným historikem a teologem a působil jako opat benediktýnského kláštera v Nogentu. Svou kroniku, která nese název *Gesta Dei per Francos*, napsal asi deset let po dobytí Jeruzaléma a v roce 1121 ji přepracoval. Výpravy se osobně neúčastnil, ale mezi křižáky žil, s mnohými se znal a hovořil o jejich vzpomínkách a zkušenostech. Byl si dobře vědom nevýhody, která plynula z jeho neúčasti na výpravě. Proto se v předmluvě snaží ospravedlnit před možnou kritikou za to, že píše bludy. Prohlašuje, že není jednoduché psát a něčem, co se událo ve vzdálené zemi a čemu nebyl přítomen. Jestliže se tak člověk přesto rozhodne, slouží mu to ke cti.¹³ Od Guiberta také pochází jedna z verzí Urbanovy řeči z Clermontu, již se pravděpodobně sám účastnil.

Chronicon Hierosolymitanum de Bello Sacro je další významné dílo podávající informace o první výpravě a o křižáckém panství na východě. Jeho autorem je **Albert z Cách**. Narodil se pravděpodobně koncem jedenáctého století a na své kronice pracoval v letech 1125-1150. Podobně jako Guibert měl k dispozici zážitky vracejících se křižáků. Jeho dílo bylo v minulosti přijímáno jako velmi spolehlivé.¹⁴ Až moderní bádání ukázalo, že obsahuje smyšlené a zkreslené informace. Přesto je důležitým pramenem pro doplnění zpráv o křižáckém postupu, a navíc podává podrobný popis tzv. lidového tažení, které ostatní kronikáři vesměs opomíjeli.

¹² Tuto informaci uvádí Steven Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1. Cambridge 1965. s 330. Guibert nepochybně s Fulcherovým dílem pracoval, protože se v textu vůči některým jeho informacím kriticky vymezuje. Není ale jisté, zda měl k dispozici celé jeho dílo. Přiznává totiž, že se nikdy nedozvěděl jméno puyského biskupa. To je zvláštní, protože Fulcher o Adhemarovi na několika místech píše. Například hned v první knize, kdy jmenuje účastníky výpravy: „Raimond, hrabě Provensálský,... též biskup puyský Ademar táhli Dalmácií.“ Fulcher z Chartres: *Historie Jeruzalémská*. Praha 1919, s. 18. Znamená to snad, že měl Guibert k dispozici jen část Fulcherova díla? Možná ale biskupovo jméno prostě jen přehlédl (což se na druhou stranu vzhledem k jeho snaze o kvalitní práci zdá nepravděpodobné).

¹³ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*. In: R.H.C. Occ., sv. IV, s. 120.

¹⁴ Např. Edward Gibbon jej považoval za nejdůležitější a nejvěrohodnější pramen k první výpravě. Srv.: Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 331.

1.1.2. Byzantské a arabské prameny

Mimořádně důležité dílo pro nahlédnutí křížové výpravy z byzantského pohledu je *Alexiada* od **Anny Komneny**, dcery byzantského císaře. Anna žila v letech 1083 – 1153. Získala hluboké filosofické a historické vzdělání a někteří její současníci o ní dokonce tvrdili, že dosáhla nejvyššího vrcholu vědění, jak světského, tak církevního. Rozsáhlý epos s příznačným názvem,¹⁵ který Anna napsala okolo padesátého roku života, je významný hned z několika důvodů. Předně podává rozsáhlé informace o první křížové výpravě očima byzantského dvora. Autorka si všímá věcí, které latinští kronikáři, ať už vědomě či ne, opomíjeli. Její příspěvky se od nich mnohdy silně odlišují, jak ještě uvidíme. V neposlední řadě je *Alexiada* jedním z mála dobových pramenů psaných ženou. Anna byla navíc informována o událostech (pokud jim nebyla rovnou osobně přítomna), které zůstaly ostatním kronikářům utajeny. Mimořádně zajímavá je též její charakteristika křížáckých vůdců, s nimiž byla jako císařova dcera v přímém kontaktu.

Z arabských pramenů jsou pro první křížovou výpravu skutečně důležité jen tři, ačkoliv pro výpravy pozdější se jich dochovalo daleko víc. Zmíním nyní jen ty práce, z nichž budu vycházet.

Asi největší význam pro první kruciátu má z arabských historiků **Ibn al-Athir**. Žil v letech 1160 – 1233 a jeho hlavní dílem je *al-Kamil fī at-tarikh* (*Kompletní historie světa*), kterou sepsal počátkem třináctého století. Informace zde obsažené jsou občas strohé a ovlivněné autorovou oddaností k Zengiovské dynastii. Hlavní význam práce však spočívá především v al-Athirově kritickém přístupu ke starším pramenům.

Druhý arabský historik, z jehož díla jsem čerpal, je **Ibn al-Qalanisi**. Žil v letech 1073-1160 a v kronice s názvem *Dhail ta'rikh Dimashq* (*Pokračování dějin Damašku*), která pokrývá období od roku 974 až do autorovy smrti, jsou zaznamenány jeho zkušenosti s první a druhou křížovou výpravou. Informace o událostech, jichž byl očitým svědkem, jsou považovány za přesné a objektivní.

Pro úplnost zmíním ještě třetího kronikáře, s jehož dílem jsem však nepracoval. Je jím **Kemal ad-Din** a ve svých *Dějínách Aleppa* se věnuje především událostem v severní

¹⁵ Název *Alexiada* odkazuje na slavné starověké eposy. Anna v ní popisuje vládu a činy svého otce, císaře Alexia, a snaží se je podat v nejlepší světlo. Dílo má nepochybně oslavný charakter a autorka občas opomíjí události, které by mohly císaře diskreditovat. To jsou důvody, proč někteří historici snižují jeho význam. Runciman proti tomu namítá, že měla k dispozici velké množství materiálů nashromážděných během Alexiovy vlády, kterých se striktně držela, a že svého úkolu císařova životopisce se shostila zodpovědně. Viz Steven Runciman, *A History of the Crusades*. Vol.1., s. 327-8.

Sýrii. Pro svou snadnější dostupnost byla pro mou práci důležitější *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky* od arabského emíra ze severní Sýrie jménem **Usama Ibn Munkiz**. Tento válečník, politik a spisovatel se narodil roku 1096 a zemřel 1188. Žil a sloužil na dvorech a v armádách seldžuckých a fátimovských vládců v Káhiře a v Damašku i mezi křižáky v Jeruzalémě. Kniha se odlišuje od předchozích kronik. Předně není historiografickým dílem, obsahuje postřehy stárnoucího muže, který se rozhodl předat touto formou následujícím generacím své životní zkušenosti.

1.2. Některé charakteristické rysy křižáckých kronik

Z výše uvedených kronikářů se výpravy osobně účastnili Fulcher ze Chartres, Raimond z Aguilers a Anonym. Každý byl členem jiné části vojska a tedy ve službách jiného velmože. U všech tří autorů se objevuje podobný rys, totiž oddanost svému pánovi. Každý z nich se zaměřuje především na jeho činy a na činy jeho mužů, a v důsledku toho mnohdy opomíjejí dění v ostatních částech armády. Jejich pohled bývá zaujatý a neobjektivní, zvláště pokud se jedná o vzájemné spory mezi velmoži, nebo například o morální posouzení skutků daného pána. Jako příklad zde uvedu krvavou příhodu líčenou Raimondem z Aguilers, v níž jeho pán, hrabě z Toulouse, unikl jen o vlasek smrti.¹⁶ Z kritické situace se tehdy dostal díky brutálnímu zákroku, ale Raimond událost popisuje bez sebemenšího náznaku kritiky. Středověké válečnictví bylo drsné a surový a nevybíravý postup proti nepřátelům praktikovali samozřejmě i křižáci. Raimondův strohý zápis bez morálních odsudků proto můžeme chápat jako potvrzení tohoto faktu. Nepochybně to ale poukazuje i na autorovu snahu ospravedlnit a oslavit činy svého pána,

¹⁶ Během putování Balkánem byl oddíl hraběte Raimonda často napadán místními kmeny převážně slovanského původu. Při jednom z útoků byl hrabě s několika muži odříznut od zbytku vojska. Podařilo se mu ale zajmout několik útočníků, které nechal nevybíravým způsobem zmrzačit. Nařídil svým mužům, aby jim některým vyloupali oči, jiným uřezali ruce, nohy či nosy. Tak je zanechali osudu. Když k nim přišli pronásledovatelé, popadla je při pohledu na sténající zakrvácené zajatce lítost a hrabě tak se svými muži získal čas na únik. Viz Raimond z Aguilers: *Historia Francorum qui caperunt Jerusalem*. In: R.H.C. Occ., sv. III., s. 235-236.

ať už byly jakékoliv. Právě tak lze posuzovat jeho charakteristiku hraběte jako výborného vůdce, který šel svým mužům neustále příkladem.¹⁷

O poznání silněji se snaží v kronice oslavit svého pána Bohemunda Anonym. Jak jsem již zmínil, Bohemund považoval *Gesta* za obhajobu svých činů. Není divu. Autor jej zobrazuje jako prozíravého vůdce a statečného bojovníka a celý text se superlativy na jeho osobu jen hemží. Proti tomu například byzantský císař, dlouholetý nepřítel Bohemunda a vůbec jihoitalských Normanů, vychází z Anonymovy kroniky jako vyložený nepřítel západního křesťanstva.¹⁸

Tento „syndrom oddanosti“ můžeme vypořádat i u Fulchera, nutno ale dodat, že v daleko menší míře. Jeho dílo se proto jeví jako velmi objektivní. Pokud někoho chválí, pak za skutečné zásluhy. Jeho spřízněnost s Balduinem je patrná spíše z toho, kolik prostoru Fulcher tomuto muži věnuje, než aby přehnaně oslavoval jeho vítězství. Pokud chceme v souvislosti s jeho vyprávěním hovořit o oddanosti, pak spíše ke křížovému tažení jako celku, než k jednotlivým osobám. Lze tak soudit podle kompaktnosti, s jakou v jeho podání celá křesťanská armáda vystupuje. Fulcher téměř nezmiňuje vzájemné spory jednotlivých vůdců, ačkoliv jimi bylo vedení výpravy zmítáno prakticky od jejího překročení Heléspontu. O silné nevráživosti mezi hrabětem Raimondem a Bohemundem, která se začala projevovat již v Konstantinopoli a utichla až s Raimondovou smrtí v roce 1105, se nedočítáme prakticky nic. Fulcher chtěl podat zprávu o tažení křesťanů proti nepřátelům víry, o jejich boji za Svatou věc. Takové události nemohly být pošpiněny vnitřními problémy a vzájemným nepřátelstvím mezi křesťany. Stejně vysvětlení se nabízí pro jeho zdrženlivost v projevech nenávisti vůči byzantskému císaři. O tom ale pojednám na příslušném místě.

Charakteristickým rysem všech kronik první výpravy je silný zápal pro křesťanskou víru. Takový jev samozřejmě není pro středověké literární dílo nic neobvyklého, natož pak, jestliže podává zprávu o bojích křesťanů s nevěřícími. Nejsilněji nábožensky zabarvená a Bohu oddaná se zdá Fulcherova *Historie*. Téměř na každé stránce se autor k Bohu nějakým způsobem odkazuje. Všechny skutky, které Kristovi rytíři vykonali, byly považovány za Boží záměr (proto nesou některé kroniky název *Gesta Dei*, tedy *Skutky Boží*). A za každý takový čin, ať už se zdá dobrý nebo ne, je nutno jeho původce chválit. Takový byl Fulcherův postoj a také se jím při psaní nepohybně řídil. Ale

¹⁷ Například, že se během putování držel u zadního voje armády, aby tak nejlépe chránil svůj lid a k odpočinku se ukládal až v pozdních nočních hodinách, kdy už většina vojska spala, apod. *Tamtéž*, s. 236

¹⁸ Vztahem křížáků k Byzanci a jejich důvody k nenávisti se hodlám podrobněji zabývat ve třetí kapitole, proto je nyní uvádět nebudu.

ani ostatní křižáčtí kronikáři se v tomto ohledu nenechali zahanbit a jejich díla též dokazují, jak důležitá byla otázka víry pro účastníka výpravy (a potažmo pro středověkého člověka). Pro ilustraci, jak křižáci chápali svou úlohu v tomto Božím podniku, poslouží následující věta Raimonda z Aguilers: „*A tak se stalo, že ti, kteří díky Božímu milosrdenství Turky tak dlouho v Antiochii obléhali, byli jimi nyní z Jeho rozmaru na oplátku sami obleženi.*“¹⁹

Tento specifický rys spojuje jak kronikáře, kteří se výpravy osobně účastnili, tak i ty, kteří svá díla psali zpětně s časovým odstupem. Ostatní nelatinské prameny jej ovšem v takové míře postrádají. Všichni tehdejší autoři, ať už šlo o Araby, Byzantince, Armény a další, vyznávali nějaké náboženství. I v jejich dílech samozřejmě známky víry nalezneme. Ale v porovnání s nimi můžeme v případě křižáckých kronikářů hovořit doslova o fanatismu. Důvodů k tomu je mnoho, jejich zkoumání by však daleko přesáhlo rámeček této práce.

S otázkou náboženské víry je úzce spjata i víra v zázraky a Boží znamení. Takový jev byl typický pro středověkou lidovou zbožnost, a v křižáckých kronikách je dobře patrný. Nejsilněji bezesporu u Fulchera. V jeho vyprávění se vyskytuje množství zmínek o zázračných úkazech (např. zemětřesení, kometa, padání hvězd, zatmění měsíce...),²⁰ v nichž viděl znamení dané křižákům od Boha. U Raimonda z Aguilers se objevuje podobný projev zbožnosti, a to víra ve svatá zjevení. Během výpravy se některým jejím členům údajně zjevovali svatí, aby jim dávali instrukce a rady k dalšímu postupu armády. Nejznámější je příhoda se svatým Ondřejem, která se odehrála během dobývání Antiochie. Apoštol se měl několikrát vyjevit muži z vojska hraběte Raimonda, Petru Bartolomějovi, aby mu prozradil, kde se nachází svaté kopí. Raimond z Aguilers měl tedy tyto informace z první ruky a do své kroniky zaznamenal celý dlouhý rozhovor Petra se světcem. Kopí se jim skutečně podařilo najít. Hrabě v jeho pravost po celou dobu výpravy bezmezně věřil, a proto není divu, že ani oddaný kronikář ji v textu nikde nezpochybňuje. Mimo svatého Ondřeje se v Raimondově *Historii* setkáváme ještě se sv. Jiří a před Jeruzalémem dokonce i s biskupem Adhemarem, který se výpravy účastnil až do své smrti v Antiochii.²¹

¹⁹ „*Sicque actum est ut qui tamdiu per Dei misericordiam Antiochenos Turcos obsederant, per ejus dispositionem a Turcis obsiderentur.*” Raimond z Aguilers, *Historia Francorum...*, s. 252.

²⁰ Fulcher z Chartres: *Historie Jeruzalémská*. s. 90-91, 98, 107-108, 139 ad.

²¹ Raimond z Aguilers, *Historia Francorum...*, s. 253, 292, 296. Někteří badatelé zpochybňují v důsledku Raimondova nekritického postoje ke svatému kopí věrohodnost jeho díla. Srv. Steven Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 328.

Ne každý ovšem tehdy v zázraky bezmezně věřil, jak to dokazuje Guibertova kritika Fulchera. Nejen že odsuzuje jeho hrubý styl, který „...se podobá stylu obyčejných písařů“²², ale i nekritické přijímání pověr a nepodložených informací. Konkrétně se vymezuje vůči Fulcherově historce o potopené lodi a o znamení kříže, které se objevilo utonulým na rameni.²³ Guibert chce varovat před tím, aby byl bez snahy o vysvětlení považován každý méně obvyklý jev za zázrak. Prohlašuje, že jestliže se někdo rozhodne psát o zázraku, měl by se nejprve ujistit, jak to doopravdy bylo. Tedy aby lidé „...nesnižovali svojí křesťanskou vážnost tím, že budou důvěřivě přijímat všechny vylhané historky, které se mezi lidem šíří...“²⁴ Takovýto postoj je bezpochyby dokladem Guibertovy snahy po racionalitě a objektivitě, s nimiž se v jeho díle setkáváme.

Jak již bylo řečeno, Guibertova *Gesta* jsou v podstatě přepracované Anonymovo dílo. Guibert z Nogentu, podobně jako jiní jeho vzdělaní současníci, považoval za svou povinnost pozvednout *Gesta* Anonymova na vyšší literární úroveň, která by lépe odpovídala *Božím skutkům*. Guibert totiž zdůrazňuje, že v křížácké pouti nešlo vůbec o činy lidí, ale o Boží záměr. Rovněž dohlíží, aby toto měli na paměti i aktéři děje. Na jednom místě v textu například Bohemundovi vkládá do úst, že za jeho muže bojuje Kristus, v jehož jménu pozvedli zbraně.²⁵ Proti námitkám, že příliš zdobný a literárně složitý styl je pro čtenáře náročný, Guibert na začátku své páté knihy prohlašuje, že jeho mysl nenávidí hrubý literární styl, ale že si naopak libuje ve slohu poněkud temném. Navíc mu podle jeho slov na názoru obecnstva vůbec nezáleží a při psaní vyhnal ze své mysli vše, co nepovažoval jen za jemu prospěšné.²⁶ Pro ukázkou, jak zdobný styl *Gesta* kontrastuje se strohým Anonymovým slohem, uvedu úryvky z obou verzí popisující příchod křížáků k Jeruzalému. Anonym o tom píše: „...rozradostnění a jásající přišli jsme k městu Jeruzalému třetího dne v týdnu ...“²⁷ Takto popisuje stejnou událost Guibert: „Konečně došli k místu, které jim způsobilo tolik těžkostí, přinášelo žížeň a hlad po tak dlouhou dobu, drželo je beze spánku, prochládlé a nekonečně vyděšené; k nejpříjemnějšímu místu, jež bylo cílem neštěstí, které podstupovali a jež je vábilo

²² Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*. In: Věra Hrochová: *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. Praha: SPN 1982. s. 34.

²³ Fulcher z Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 20.

²⁴ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*. In: Věra Hrochová: *Křížové výpravy...*, s. 35

²⁵ Guibert of Nogent: *Gesta Dei per Francos*. In: R.H.C. Occ. sv. IV., s. 177.

²⁶ *Tamtéž*, s. 185.

²⁷ „...nos autem laetantes et exultantes, usque ad civitatem Hierusalem pervenimus, feria tertia...“ *Gesta Francorum*, In: R.H.C. Occ. III., s. 159.

*k hledání smrti a zranění. Konečně přišli tam, kam toužily tisíce a tisíce, k Jeruzalému, a přivítali je s takovým žalem i jásotem.*²⁸

Guibert si dobře uvědomoval, že je oproti autorům, kteří se výpravy osobně zúčastnili, ve velké nevýhodě. A tak ve snaze zvýšit důvěryhodnost svého textu například prohlašuje, že zrak není větším garantem jistoty než sluch. Proto mu skutečnost, že události neviděl, nemůže znemožnit jejich poznání.²⁹ Na začátku páté knihy pak píše (ovšem po vzoru Anonyma), že ani mezi těmi, kteří se osobně účastní jakékoliv události, nelze nalézt osobu, která by viděla vše. Proto je pro kohokoliv nemožné objektivně vylíčit, co přesně se odehrálo.³⁰ Zdá se, jako by byl Guibert již během psaní své kroniky kárán okolím za to, že se rozhodl vylíčit události, jimž nebyl přítomen. Jako by se sám necítil dostatečně oprávněn k psaní takového díla a neustále se své rozhodnutí snažil obhájit.

Dalším zajímavým prvkem latinských kronik je podobný, zpravidla negativní pohled na tzv. lidovou výpravu a všeobecně na chudé a neurozené účastníky první křižácké výpravy. Jako příklad za všechny uvedu Guiberta, jehož občasné zmínky o lidové účasti jsou skutečně výmluvné. Některé mají dokonce zesměšňující nádech. Po vyhlášení výpravy, když se poutníci začali vydávat na cestu, bylo podle Guibertových slov k vidění mnoho komických výjevů. Například jak chudí lidé putují se svým dobytkem, táhnoucím dvoukolový vůz naložený skromným majetkem a malými dětmi. Tyto děti, kdykoliv se během cesty dorazilo k nějakému hradu nebo městu, se ptaly, jestli už je to ten Jeruzalém, který hledají.³¹ Zesměšňování chudší části Kristovy armády do jisté míry svědčí o Guibertově osobním vztahu k prostému lidu. Pravděpodobně považoval za křížáckou výpravu v pravém slova smyslu až tažení velmožů, a tento lidový předvoj pro něj nemá téměř žádný význam. Pobuřovala jej neukázněnost a drzost, s níž tito poutníci prošli Balkánem a která je neopustila ani v Konstantinopoli. Nechovali se jako praví křesťané a příčinu jejich konečného neúspěchu Guibert spatřuje právě v jejich nedisciplinovanosti a nestálosti.³²

²⁸ „*Et ecce ad illam quae tot penurias eis genuerat, tantam sitim ac famem tam diu et tam crebro perpererat, causa tot nuditatum, vigiliarum ac frigorum, indesinentis metus occasio, subeundae miseriae voluptuosissimum incentivum, ad petitum mortis et vulneris illex: ad illam, inquam, mille desideriorum millibus affectam, tantis dum prospicitur, moeroribus ac jubilis inclamatam, tandem pervenere Iherusalem.*” Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 223.

²⁹ *Tamtéž*, s. 167.

³⁰ Guibert zde mluví konkrétně o nemožnosti objektivního vylíčení, co se dělo při dobývání Antiochie.

³¹ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 142.

³² Guibert popisuje lidové tažení velmi negativně. Uvádí, že již v Uhrách odhalilo svou pravou tvář. Místo aby poutníci ocenili vstřícnost a pohostinství zdejšího lidu, začali krást, vypalovat domy a znásilňovat ženy. Než aby si nabízené zboží řádně kupovali, raději si jej brali silou. *Tamtéž*, s. 142-143.

Naopak jako by vyjadřoval lítost nad aristokracií, která se pro vyšší cíle vzdala veškerého komfortu a klidného života a která se rozhodla vytrpět pro duševní blaho mnoho útrap.³³ Guibertovy sympatie bezesporu patří urozenějším členům výpravy. Jeho kritický pohled na lidovou účast možná pramení i z velkolepého chápání této události. Byly to nikoliv činy lidu, ale Boha, který je vykonával prostřednictvím křesťanů, a především svých vyvolených Franků.³⁴ Velké činy se vznešeným cílem si žádají právě tak vznešené vykonavatele. Neurození lidé jako by nebyli kronikáři považováni za ty pravé, kteří by měli následovat a vykonávat Božího příkazu.

Mezi kronikáři se ale najde víc těch, kteří sdílí Guibertovy názory. Lze tak soudit podle prostoru, který ve svých dílech lidové výpravě věnují. Raimond o ní nepíše naprosto nic. Ve Fulcherových zápiscích je jí věnováno jen několik drobných zmínek, což nemůže být způsobeno nedostatečnou informovaností autora, protože mnozí z těch, kteří katastrofální masakr tohoto lidového předvoje přežili, se později k hlavní křižácké armádě připojili. Jediné, co považoval za zaznamenáníhodné, bylo to, co z výpravy zbylo a co poutalo jejich zrak během cesty k Nikáji: „...co jsme tehdy našli u toho moře za Nikomedií uřatých hlav a kostí zabitých lidí, jež po polích tam ležely rozházeny.“³⁵

Situace se obrací až u Alberta z Cách, který této výpravě věnoval celou první knihu své *Historie Jeruzalémské*. Podobně Vilém z Tyru, který v mnohém z Alberta vycházel, k ní podává rozsáhlou informaci. Ačkoliv byl výborným historikem, v jeho díle je zřetelně vidět, jak se z Petra Poustevníka stávala mytická postava.³⁶ Oba tyto kronikáři psali svá díla s časovým odstupem a jejich pohled na lidovou výpravu byl již evidentně odlišný od jejich předchůdců. Zdá se, jako by ji chtěli pozvednout na roveň hlavnímu proudu křižáckých princů a oslavit tak všechny poutníky a bojovníky Krista.

³³ Také by se mohlo zdát, že lituje aristokracii, protože na takové utrpení není z dosavadního života zvyklá. Chudý lid ale nikdy neměl lehký život, proto pro něj výprava nepředstavuje takovou změnu a s hladem a nedostatkem se snadněji vyrovná. *Tamtéž*, s. 141-144.

³⁴ První výpravy se zúčastnil lid především z oblastí ležících na území dnešní Francie, ale na konci 11. století ještě nelze hovořit o Francouzích jakožto svébytném národu. Poutníci z těchto oblastí jsou v kronikách nazýváni Franky, a tohoto pojmenování se přidržím i já; Guibert považuje Franky v otázce víry za nadřazenou rasu, kterou si Bůh vyvolil pro vykonání svých záměrů. Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 134. Na dalších stránkách pak tuto teorii rozvádí až v jakousi oslavu Franků. Jejich činy záměrně nadsazuje a zdůrazňuje v kontrastu s ostatními. Na konci první knihy dokonce dochází ke kontroverznímu závěru, že Bohemunda je vlastně nutno považovat za Franka, neboť jeho rodina pochází z Normandie, tedy části Francie. Ve druhé knize dokonce, po debatě s německým duchovním, dává do kontrastu Němce, kteří ničím pozitivním v boji s Turky nepřispěli a tudíž se jejich reputace rovnala nule. *Tamtéž*, s. 136. Nejen Guibert mluví o Francích jako o vyvoleném národě. Také Robert Mnich se ve své verzi Urbanovy řeči v Clermontu odvolává na rasu Franků jakožto na Bohem vyvolenou a předurčenou k boji s nevěřícími. Viz: Robert Mnich: *Historia Iherosolymitana*. In: R.H.C. Occ., III., s. 727-728.

³⁵ Fulcher z Chartres, *Historie Jeruzalémská*, s. 22.

³⁶ Vilém z Tyru: *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, kniha I. In: R.H.C. Occ., sv. I.,

Je pravděpodobné, že kdyby výprava Petra Poustevníka dosáhla významnějších úspěchů, dozvídali bychom se o ní od očitých svědků výpravy víc. Zrovna tak v případě, že by se jí zúčastnil větší počet západních feudálů (ovšem pak by asi nebyla nazývána lidovou). Můžeme tak soudit podle toho, jaké místo zaujímají příslušníci významnějších šlechtických rodů ve vyprávění kronikářů. Nemám nyní na mysli pouze hlavní vůdce výpravy, nýbrž i další členy jejich družin – rytíře a jiné nižší šlechtice. Autoři se o nich většinou zmiňují v souvislosti s bitvami, v nichž například prokázali velikou odvahu, zabili mnoho nepřátel nebo byli sami zabiti. Tyto informace nacházíme bez výjimky u všech křížáckých kronikářů a nepochybně poukazují na to, kdo byl ve středověké společnosti důležitý. Porovnáme-li je s pohledem účastníků výpravy na lidové tažení a s opovržením, které provází Guibertovo vyprávění, je propast mezi oběma společenskými skupinami ještě zřetelnější.

Guibert ve své kronice podává další zajímavou informaci. Poté, co v první knize vyzvedl Franky, podává následně krátký přehled dějin východní církve a odsuzující pohled na zdejší hereze. Následně se nevybíravým způsobem zaměří na islám, resp. na jeho proroka Mohameda. Přitom nešetří urážkami a výsměšky. O jeho smrti například píše, že byl sežvýkán prasetem a že jeho končetiny, které byly považovány za posvátné, se tak proměnily v exkrementy.³⁷ Guibertův záměr je zde zjevný. Zesmšnit víru nepřítele, a to rovnou od kořenů. Ukázat ji v negativním světle tak, aby v konfrontaci s pravou vírou nemohla obstát. O Guibertově ospravedlňování boje jsem již psal a toto je další možná cesta. U jiných kronikářů se s ospravedlňováním sice setkáváme, ale ne v takové míře. Klasickou obhajobu výpravy přinášejí ti kronikáři, kteří sepsali Urbanovu řeč v Clermontu. Vesměs se shodují v tom, že je třeba pozvednout zbraň proti nevěřícím, kteří pustoší a zneuct'ují Svatou zemi. V některých případech se dočteme podrobněji o způsobech zacházení Turků s křesťany, jako například u Roberta Mnicha, který podal vcelku rozsáhlý a detailní popis způsobů mučení východních bratří.³⁸ Ale ani Robert, ani jiní kronikáři se nepouštějí ve svých dílech do hanobení kořenů islámské víry, a v tom spatřují Guibertovu výjimečnost. Byl to jistě dobrý strategický tah. Guibert se pokusil některé prvky této víry překroutit a vytvořit tak v mysli křesťanského čtenáře zkreslený

³⁷ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 130.

³⁸ Např.: „Obřezávají křesťany a rozmazávají krev z obrázky nad oltářem nebo ji vkládají do křtitelnice. Radují se z toho, když druhé zabíjejí. Rozřezávají jim břicha, vybírají jim vnitřnosti a přivazují je ke kůlu... Když jsou jejich vnitřnosti vyňaty, házejí mrtvolky na zem.“ Robert Mnich: *Historia Iherosolymitana*. In: Věra Hrochová: *Křížové výpravy...*, s. 25. V této otázce ovšem nezůstává pozadu ani Guibert a na konci první knihy líčí mnohá utrpení, jimž jsou východní křesťané vystaveni. Zvláštní důraz přitom klade na zneužívání žen. Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 131-132.

obraz muslimů i jejich proroka. Mohameda vyličil jako blázna trpícího epileptickými záchvaty, které jeho okolí považovalo za Boží vtělení.

1.2.1. Čeho si kronikáři všímali a co opomíjeli

Kroniky účastníků výpravy mají společný rys, který do jisté míry vypovídá o charakteru evropské středověké společnosti. Jejich autoři se téměř nezajímali o území, jímž procházeli. Ať už to byla neznámá příroda, pozoruhodná orientální kultura a umění, nebo samotné místní obyvatelstvo a jeho zvyky. Vše bylo ponecháno naprosto bez povšimnutí, jako by si nezasloužilo obdivu ani zaznamenání. Evropská vojska se musela na své cestě neustále setkávat s novými a neznámými jevy, a čím více se křižáci vzdalovali od svých domovů, tím podivnější se jim krajina a její obyvatelstvo muselo jevit. Proto je strohost křižáckých kronik velmi překvapivá a pozoruhodná. Na následujících stránkách se budu tomuto problému věnovat podrobněji – pokusím se přiblížit, co vlastně kronikáři zaznamenávali a co naopak zcela přehlíželi a jaké závěry z toho mohou plynout.

1.2.1.1. Vnímání neznámých krajů

Pokud se týče přírodních poznatků, zůstávají kronikáři téměř bez výjimky chladní. Onu výjimku představuje pouze Fulcher, v jehož *Historii* se občas objevuje zmínka o nějakém neobvyklém přírodním úkazu, s nímž se během pobytu ve východních krajích setkal. Většinou se přitom neomezoval jen na strohý popis, ale snažil se daný jev i vysvětlit. Takto například líčil své setkání s Rudým mořem: „*Moře to sluje Rudým, protože v něm na dně jest písek, z čehož zdá se divákům rudým; naleje-li se však vody z něho do lahve, jest tak průhledná a čistá, jako z jiného moře.*“³⁹

Vzápětí na dalších řádcích následuje zajímavá ukázka toho, jak se evropské zeměpisné znalosti, díky křížovým výpravám takto rozšířené, dostávaly do konfliktu s hlavní křesťanskou autoritou – Písmem svatým. V něm se píše o řece Nilu jako o jedné ze tří řek vytékajících z Ráje. Ráj by se měl nacházet ještě více na východě, ale mezi ním a Nilem, jak Fulcher píše, se očividně rozprostírá Rudé moře. On sám tedy nemohl

³⁹ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 105.

pochopit, jakým způsobem řeka toto moře přetéká.⁴⁰ Drobná zmínka o přírodním jevu, který přesně nekoresponduje s Biblií, ještě nemusela mít dopad na neotřesitelnou víru středověkého člověka. Během jedné takové výpravy se ale muselo podobných nejasností a nepřesností objevit mnohem více. Těžko je mohla středověká křesťanská Evropa přehlížet. Takovými úvahami se už ale příliš odkláním od tématu, proto jich raději zanechám.

Fulcher dává občas svým neskrývaným údivem najevo, že místní fauna a flora, podobně jako některé zvyky zdejšího lidu, mu byly doposud neznámé. V tomto duchu píše například o holubí poště, kterou užívali obyvatelé Palestiny nebo o různých zvířatech, která se zde vyskytovala. Zrovna tak zajímavá a zároveň výmluvná je nekritičnost, s níž přijímal zvěsti o živočišných a zvláštních tvorech, obývajících tyto kraje. V jeho vyprávění se setkáme s rozsáhlým popisem například baziliška, mantichory, chiméry či amfisbény (ze skutečných zvířat popsal jen krokodýla tygra a chameleon). Pro ilustraci uvedu jednu z charakteristik: „*Bazilišek jest asi půl stopy dlouhý, na hlavě pruhován bílou jakoby čepičkou a netoliko lidem nebo jiným živočichům zhoubný, ale i zemi, kterouž kálí a spaluje. Kamkoliv přijde, ničí bylinstvo, usmrcuje stromoví. Kazí i vzduch, že nemůže v takovém otráveném vzduchu žádný pták letěti, aby toho neodpykal. Co svým uštknutím usmrtí, toho nežere šelma, nedotkne se pták...*“⁴¹ Fulcher dále píše, že není možné obsáhnout a popsat všechny tvory. Je však podle něj nutné, abychom za ně vzdávali chválu, protože jsou všechna stvořena Bohem.⁴² Fulcher ale nevycházel z vlastní zkušenosti. Za svůj zdroj uvádí spis Solina,⁴³ „*badatele velebystrého a diktátora velezkoušeného*“,⁴⁴ tedy dílo obsahující zhruba tisíc let staré informace. Koneckonců naivní lpění na autoritách a nekritická víra v zázraky byla Fulcherovi vlastní, jak jsem již naznačil výše. Skutečnost, že je považován za jednoho z nejvzdělanějších účastníků výpravy, nám napoví mnohé o intelektuální úrovni celé expedice a vůbec o znalostech středověkého světa.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 106.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 157.

⁴² *Tamtéž*, s. 156.

⁴³ Gaius Julius Solinus byl latinský gramatik a kompilátor žijící přibližně ve třetím století po Kristu. Ve svém díle *De mirabilibus mundi*, známého také pod názvy *Collectanea rerum memorabilium* či *Polyhistor*, se věnoval krátkému popisu starověkého světa, který opatřil poznámkami k náboženským, sociálním, historickým a přírodovědným otázkám. Zaměřil se na původ, zvyky, sociální podmínky a náboženské rituály četných národů a text doplnil informacemi o přírodních zdrojích daného regionu. Jako hlavní zdroj mu posloužila *Historia naturalis* Plinia Staršího a zeměpisné údaje převzal od Pompeia Mely. Viz <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/3189.html> [cit. 2008-04-09].

⁴⁴ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 149.

O zvycích a vůbec o charakteru místního obyvatelstva, ať už tureckého, arabského, či jiného, se bohužel ani on, ani žádný další kronikář nerozepisuje. Svědčí to o naprostém nezájmu Evropanů o věci okolo nich. Ať už šlo o přírodu, obyvatelstvo či kulturu, nic z toho nestálo křižákům za pozornost. Spatřuji v tom projev „kulturní sterility“,⁴⁵ jíž se západní křesťanská společnost během střetávání s ostatními civilizacemi Východu vyznačovala. Mám tím na mysli především její negativní vnímání cizích kultur a jejich výdobytků. Zvláště, pokud se jednalo o civilizace nekřesťanského vyznání.

V konfrontaci s arabskými či byzantskými prameny se tento fakt ukáže ještě zřetelněji. Latinské kroniky jsou například charakteristické tím, že v nich nenajdeme téměř žádná slova uznání či obdivu pro lid nekatolického vyznání. Tedy jak pro Turky, jakožto rovnocenné soupeře křižáků v boji (ke křižáckému hodnocení turecké válečné taktiky a dovedností se vrátím v následující kapitole), tak ani pro Byzantince, kteří jim v počátečních fázích výpravy velmi pomáhali.⁴⁶ Veškeré pozitivní charakteristiky, které můžeme v křižáckých kronikách nalézt, se týkají pouze rytířů ze západu. Latinští kronikáři byli evidentně naprosto oddáni vlastní kultuře a lidu. Jen evropská společnost, jak se zdá, byla v jejich očích hodna obdivu. I v nelatinských pramenech se samozřejmě vyskytuje mnoho kritických a posměšných slov na účet barbarů ze západu (a nutno dodat, že v mnohých případech to byla slova opodstatněná). Vedle nich ovšem najdeme i jistá vyjádření obdivu a uznání.⁴⁷ Bezesporu již jen fakt, že v těchto dílech zmínky o křižácích (o jejich mravech, vlastnostech, zvycích, víře apod.) nalézáme, svědčí o otevřenosti Východu jiným kulturám.

Výborným pramenem k tomuto problému je *Kniha zkušeností* od arabského emíra Usámy Ibn Munkize. Nejedná se sice o kroniku, nýbrž o vyprávění o Usámových osobních zážitcích, a nelze jej s pracemi latinských kronikářů zcela srovnávat. Některé

⁴⁵ Tento výstižný termín jsem si vypůjčil od manželů Hrochových (*Křižáci ve Svaté zemi*, s. 269).

⁴⁶ Byzantské jednotky putovaly s křižáckým vojskem k Nikáji, při jejímž dobývání výrazně pomohli, a pak dál Malou Asii. O jejich účasti a spolupráci s výpravou se ovšem z křižáckých pramenů dovídáme jen velmi málo a hlavním zdrojem proto je Anna. Byzantské oddíly v čele s císařovým zástupcem Tatikem putovaly s křižáky až k Antiochii. Fulcher v souvislosti s příchodem do Konstantinopole psal, že západní princové složili císaři požadovanou lenní přísahu, protože věděli, že bez jeho pomoci by se daleko nedostali. To je jediné přiznání křižáků k tomu, jak důležitá pro ně byzantská pomoc byla. Fulcher byl oproti ostatním kronikářům vůči říši nejméně zaujatý, proto není divu, že se tato informace objevila právě u něj. Raimond i Anonym nás informují o Tatikově přítomnosti, oba se o něm ale vyjadřují velmi nelichotivě. Srv. např.: Raimond z Aguilers, *Historia Francorum...*, s. 245; *Gesta Francorum*, s. 135.

⁴⁷ Například v al-Qalanisihovi zmínce o smrti Balduina II. jsou oceněny jeho bohaté životní zkušenosti a schopnosti, díky nimž unikl mnoha nástrahám muslimů. Ibn al-Qualānīsī: *Pokračování kroniky Damašku: Damašská kronika křížových výprav*. In: Amedroz. Leyden 1908, s. 233. Nebo al-Athirova zmínka o Joscelinovi, vládcí Edessy, jako o skvělém rytíři. Obě poukazují na skutečnost, že islámský svět dokázal ocenit vlastnosti i u svých nepřátel. Ibn al-Athir: *Kompletní historie světa*. In: R.H.C. Or., sv. I., s. 321. V *Alexiadě* pak nalezneme pozitivní výroky o západních rytířích, kteří se na byzantském dvoře zapsali v dobrém světle. Komnena: *Paměti byzantské princezny*. Praha 1996, s. 395-311.

autorovy postřehy ale vypovídají mnohé o odlišnostech východní a západní společnosti, a také dávají tušit, že Arabové skutečně nebyli k přistěhovalcům ze Západu apriorně nepřátelští a uzavření. Usáma si například všimal evropského lékařského umění, které považoval přinejmenším za zvláštní a pochybné. Koneckonců, podle jeho příkladů západní léčitelství za Východem skutečně velmi pokulhávalo.⁴⁸ V podobném duchu píše i o evropském způsobu posuzování zločinů, které mělo ke spravedlnosti velmi daleko.⁴⁹ Dále se věnuje některým pro křižáky specifickým vlastnostem. Zajímavá je například věta: „*Nenalezneš u nich nic, co by mohlo být nazýváno smyslem pro čest nebo žárlivostí.*“⁵⁰ Usáma pak na příkladu dokazuje pravdivost svého tvrzení a s neskrývaným údivem pokračuje v úvaze: „*...a přece mají v sobě převelikou statečnost. Přitom však statečnost pramení jen a jen ze smyslu pro čest a snahy překonat špatnou pověst.*“⁵¹ V tomto duchu bych mohl pokračovat ještě dlouho, kniha se zajímavými postřehy o křižácích jen hemží. Pro účely kapitoly ovšem toto postačí.

Jak jsme viděli, zájem kronikářů o země, jimiž se výprava ubírala, byl minimální. V porovnání s dostupnými nelatinskými prameny je zřejmé, že tento rys byl skutečně charakteristický pro západní společnost, která se na Východě projevovala silnou uzavřeností a nevšímavostí vůči okolí. Proto se jeví následující věta byzantské princezny jako velmi výstižná: „*Latinové dorazili po takzvané Rychlé cestě k Antiochii, aniž se zajímali o území ležící po obou stranách cesty.*“⁵²

1.2.1.2. Vnímání vojenských záležitostí

Na křížové výpravy je třeba pohlížet především jako na válečná tažení. Evropské křesťanstvo během nich *pozvedlo své zbraně* proti nepřátelům Krista, vypravilo se *do boje* za obranu a šíření víry. Ačkoliv šlo tedy v první řadě o boj, je zvláštní, jak byly některé s ním související otázky křižáckými kronikáři naprosto přehlíženy. V kronikách se téměř nesetkáváme s hlubším zájmem o nepřítele – o jeho taktiku boje, o jeho zbraně, apod. Co

⁴⁸ Usáma Ibn Munkiz: *Knih zkušností...*, s. 203-204, 209.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 211.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 206.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 208.

⁵² Komnena: *Paměti...*, s. 324.

se v nich vlastně o nepříteli můžeme dočíst? Jaké informace z oblasti válečné techniky byly v kronikách podávány a co zůstávalo opomenuto?

Pokud nepočítáme srážky s tureckými jednotkami u Nikaje, první opravdu velká bitva se odehrála u Dorylea.⁵³ Kronikáři jsou ovšem poněkud skoupí jak při jejím líčení, tak při popisu tureckého vojska. Zdá se, že je na nepříteli téměř nic nezajímalo. Anonym nás například informuje o tom, že turecké vojsko před bojem vydávalo děsivé zvuky. Že doslova vyřáželo „*křiky válečné hlasem satanským*.“⁵⁴ Jaká ale byla jeho taktika, styl boje, nebo alespoň jak bitva probíhala, to se nedozvídáme. Objevuje se zde jen jedna zmínka o tom, že Turci bojovali střelnými zbraněmi.⁵⁵ Přes veškerý Anonymův nezájem o válečné záležitosti pak na dalších řádcích trochu paradoxně nalézáme jakási slova uznání pro turecké síly a jejich bojové schopnosti. Z nich je patrné, že autor považuje Turky přinejmenším za stejně dobré válečníky, jako křesťany. Překážku na cestě k dokonalosti pro ně ovšem představovala jejich nepravá víra. „...*kdyby byli chtěli vyznávat samotného pána ve třech osobách, ... s vírou ve spravedlivý soud, který vládne na nebi i na zemi, nenašel by se nikdo, kdo by mohl se rovnat jim v síle, odvaze a vojenském umění*.“⁵⁶ Jestliže tedy Anonym přisuzoval Turkům výborné bojové schopnosti, proč se například jejich stylu boje blíže nevěnoval? Na druhou stranu, tento úryvek můžeme též považovat za klasickou snahu o vyzvednutí kvalit křesťanského vojska. V ostatních kronikách se však s ničím takovým nesetkáváme a křížácká vítězství jsou v nich vyvyšována téměř výhradně nadhodnocováním početních sil nepřátel. Anonymovo uznání kvalit tureckých jednotek je tak zcela ojedinělé.

Obdobně sdílný je v této věci i Fulcher. V souvislosti s bitvou u Dorylea se v jeho kronice dočítáme, že nepřátel „...*bylo na tři sta šedesát tisíc bojovníků, totiž lučištníků, neboť jich obyčejem jest touto zbraní bojovati. Všickni na koních, my však dílem pěší, dílem jezdcí*.“⁵⁷ Tím popis turecké (ale i křížácké) armády prakticky končí. Fulcher putoval od Nikaje v první části vojska. Byl tedy svědkem počátečního útoku tureckých

⁵³ Bitva u Dorylea se odehrála necelé dva týdny po obsazení Nikaje. Vojsko bylo tehdy kvůli snadnějšímu zásobování rozděleno na dvě části. V prvním oddílu šli francouzští a italští Normané, družiny Roberta Flanderského a Štěpána z Blois a byzantští průvodci. Druhá část složená z Lotrinčanů a Provensálců postupovala s jednodenním odstupem a vedl ji hrabě Raimond. 1.července 1097 byla u Dorylea první část armády nečekaně přepadena tureckou lehkou jízdou. Nepřítel je zasypával mračny šípů a vyhýbal se boji muže proti muži. Křížákům tedy nezbyvalo než se bránit. Podařilo se jim podat zprávu druhému oddílu a po jeho příchodu už měli dostatek sil, aby bitvu zvrátili ve své vítězství. Pro podrobnější informace o bitvě u Dorylea viz např. Hrochovi: *Křížáci ve Svaté zemi*, s. 32-34; Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 183-188; Nicolle, David: *První křížová výprava 1096-99: dobytí Svaté země*. Praha: Grada 2007, s. 35-40.

⁵⁴ Hrochová: *Křížové výpravy...*, s. 52.

⁵⁵ *Gesta Francorum*, s. 129.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 54.

⁵⁷ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 24.

jednotek a jejich nekonečných celodenních nájezdů na „bezbranné“ křižáky. Podává proto zprávu o velkém utrpení křesťanů, kteří se pouze bránili náporu nepřátelských šípů a nezbývalo jim než litovat svých hříchů a prosit Boha za odpuštění. Pak ale, jak uvádí, se dali Turci z ničeho nic na útěk a Kristovo vojsko slavně zvítězilo. Fulcher bitvu téměř nepopisuje, a příčinu vítězství přisuzuje bez váhání Bohu.⁵⁸ Podobně se vyjadřuje o bitvě s Kerboghovým vojskem před Antiochií. Turci se i tam dali na útěk, protože se ne ně Frankové bezhlavě vrhli a protože byl na ně „z nebe puštěn... strach“.⁵⁹ S takto strohým popisem bitev se setkáváme hlavně u Fulchera, ale ani Anonym s Raimondem jej výrazněji nepřekonávají.

O tureckém vedení boje z dálky, tedy o jejich střelbě z luků, se dočítáme i v textu Raimonda z Aguilers, ačkoliv ne v souvislosti s bitvou u Dorylea. V jedné z bitev svedených během obléhání Antiochie se dalo turecké vojsko na útěk, protože, jak Raimond píše, nebylo zvyklé bojovat mečem.⁶⁰ S tím koresponduje jeho další zmínka o tom, že obvyklým způsobem boje Turků bylo obklíčení nepřítele, o což se podle kronikáře pokoušeli v každé bitvě.⁶¹ Podobných narážek na tureckou lukostřelbu a jízdu na koních se v textu objevuje ještě několik. Stejně tak u Anonyma a Fulchera. To je ale vše, co se můžeme z křižáckých kronik dovědět. Jaké další zbraně Turci používali, jakou měli výstroj, jak byli organizováni, kdo jim velel... Nic z toho západní autory nezajímalo. A našli bychom toho ještě víc.

O tureckém vojsku si tedy z jejich zmínek ucelený obraz nevytvoříme. Nepochybně nám ale vypoví o západní mentalitě, o tom, co bylo kronikáři považováno za důležité a čím naopak pohrdali. Nezájem válečné umění nepřátel se však mohl stát západním rytířům osudným. Otázkou ale je, zda jej se svými kronikáři sdíleli i vůdci výpravy.

Křižácká strohost znovu vynikne při srovnání s byzantským pramenem. Komnena se totiž v *Alexiadě* o křižácké bojové taktice vyjadřuje a nutno dodat, že ne příliš lichotivě. Zmiňuje ji v souvislosti s jejich touhou po svobodě a nezávislosti. Podle jejich slov se západní rytíři neradi podřizovali, a proto příliš nerespektovali jednotné velení. Neznali vojenskou kázeň a strategii. „*Jakmile vypukne válka a boj, vzplanou vášnivým*

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 26. Ve skutečnosti měl na vítězství hlavní zásluhu biskup Adhemar a jeho oddíl, kterému se podařilo projít průsmykem a dostat se nepříteli do zad. Překvapených Turků se pak zmocnila panika a dali se na útěk. K tomu viz např.: *Gesta Francorum*, s. 128. Fulcher se o této Adhemarově zásluze a nezmiňuje, ačkoliv je nepravděpodobné, že by se o ní nedověděl.

⁵⁹ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 37.

⁶⁰ Raimond z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 244.

⁶¹ *Tamtéž*.

*hněvem, nelze zadržet vojáky ani velitele, bezhlavě se vrhají do středu nepřátelských šiků, pokud nepřítel kolísá.*⁶² Pokud ale nepřítel hned neustoupí a první křížácký nápor ustojí, brzy se západních rytířů zmocní strach a obrátí se na útěk. Stručně řečeno, počáteční útok křížáků je skutečně ničivý a nepřítel mu jen těžko odolá. Ale muži takto nevydrží bojovat dlouho, protože mají těžké zbraně a brzy je opustí síly – stanou se tedy snadnou obětí.⁶³ Na jiném místě Anna popisuje ohavnou lest, kterou křížáci používali jako součást své taktiky. Na kopí narazili hlavy poražených nepřátel, aby tak vyděsili ty, kteří ještě odolávali.⁶⁴

Ale nejen křížáckému způsobu boje se Anna věnovala. Za zmínku stojí například i její charakteristika kuše – křížácké zbraně, kterou podle jejích slov Řekové vůbec neznali. Komnena se zabývá jak jejím popisem, tak i tím, jak se s ní zacházelo. Na tomto příkladu je znovu dobře vidět rozdíl mezi západní a východní (byzantskou i arabskou) společností. Křížáci přišli v bojích s muslimy také do styku s mnoha zbraněmi a válečnou technikou, které jim byly dosud neznámé. S jejich popisem nebo alespoň zmínkami o nich se ale v latinských kronikách nesetkáváme. Rovněž se mi nepodařilo nalézt v nich informaci podobnou té, která se objevuje u Anny, tedy jakési přiznání k tomu, že se křížáci dosud s *něčím* nesetkali, že *něco* neznali, že *to* pro ně představovalo nový a cenný poznatek, apod. Přestože byly během výpravy konfrontovány se dvěma vyspělejšími civilizacemi, z jejich kronik to patrně není. Zdá se, že si nechtěli připustit, že ta jejich, západní, v mnohém zaostává. A tak tomu nebylo jen v otázkách válečné techniky.

Na závěr uvedu ještě jeden pozoruhodný rys, který s tématem úzce souvisí. Všechny křížácké kroniky se při popisech bitev snaží podávat zprávy o počtech bojovníků, kteří se jich na obou stranách zúčastnili. Zpravidla se jedná o čísla silně přehnaná. Pochopitelně, křesťanské vojsko je téměř vždy uvedeno jako to méně početné, avšak vítězné. Podle údajů v latinských kronikách se na něj často valily hordy mnohonásobně početnější. Nejvíce si v uvádění počtů liboval Fulcher – síly vojsk vyčíslil prakticky při každé větší bitvě. Některým jeho údajům však nelze věřit ani při

⁶² Komnena: *Paměti...*, s. 330.

⁶³ *Tamtéž*.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 316. O hlavách nepřátel napíchaných na kopí se dočítáme i u Raimonda z Aguilers a v jiné souvislosti i v dopise Anselma z Ribemontu. Anselm to uvádí spíše jako projev radosti křížáků, než jako bojovou strategii. Viz: Raimond z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 247; *Epistula Anselmi de Ribodimonte ad Manassem archiepiscopum Remorum*. In: Hagenmeyer, s. 144.

nejlepší vůli.⁶⁵ Bohužel ale, vzhledem k nedostatku věrohodných pramenů, není snadné skutečné počty přesněji určit. Podrobněji se touto problematikou zabývat nebudu, ačkoliv nepochybně nabízí zajímavé informace a skrývá odpovědi na některé otázky.⁶⁶

1.2.1.3. Křižácká brutalita z pohledu latinských kronikářů i domorodých obyvatel.

V této kapitole bych rád poukázal na to, co bylo kronikáři líčeno v poněkud větší míře, a sice nelítostný postup proti nepřátelům křesťanské víry.

Středověké válečnictví se vyznačovalo velikou krutostí a od drsného způsobu boje se pochopitelně neupouštělo ani v případě křížových výprav. Rytíři se nezdráhali pro dosažení vítězství sáhnout k velmi radikálním prostředkům, a ani poté často neprojevili slitováním. Není divu, že se obránci dobývaných měst raději dobrovolně vzdávali (a pokud možno byzantskému císaři, jak tomu bylo v případě Nikaje) s nadějí, že budou ušetřeni. Ani to však nebylo pro některé křižácké vůdce závazné, takže nešťastní obyvatelé se kruté smrti většinou stejně nevyhnuli. Nehodlám se ale na tomto místě zabývat podrobnou charakteristikou křižáckého zacházení s nepřáteli. Jen se pokusím přiblížit, jak se o tom vyjadřují kronikáři a co můžeme z jejich informací vyčíst.

Pro vytvoření obrazu o krutosti západních rytířů jsou podle mého názoru křižácké kroniky velmi vhodné. Jejich občasné zmínky o nemilosrdném vraždění mnohé vypovídají. Vzhledem k tomu, že se jedná o nelichotivé informace, které nezobrazují Kristovy rytíře v nejlepším světle, můžeme předpokládat, že je autoři nijak nezveličovali. A pokud se je snažili podat tak, aby byla křesťanská čest pošramocena co možná nejméně, pak je skutečně děsivé, že se přesto dočítáme o obrovské krutosti a brutalitě bojovníků Kristových.

Nelítostné vraždění nepřátel přinášelo křižákům veliké uspokojení, jak se dočítáme v různých pramenech. Následující úryvek je z pera arménského mnicha *Jeana Jovannese*, jediného domorodého očitého svědka dobytí Antiochie, od nějž se dochovalo písemné svědectví: „*Každý z nich se pak vyšvihl na koně a hnali se vzhůru na nepřátele;*

⁶⁵ Píše například, že v roce 1118 zvítězilo nedaleko Antiochie sedm set rytířů proti dvaceti tisícům Turků. Podobných zpráv ale nacházíme v jeho díle daleko víc. Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 115.

⁶⁶ Otázce početní síly křižáckých armád věnoval samostatnou kapitolu Steven Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 336-341.

rozprášili je, zahnali na útěk a pobijeli je až do západu slunce. Křesťanům to působilo velké potěšení.“⁶⁷ Podobně čteme v dopisu Anselma z Ribemontu remešskému arcibiskupovi. Podle jeho slov naplnila radost každého křesťana, který po bitvě u Nikaje hleděl na muže vracející se s nepřátelskými hlavami napíchanými na svých kopích.⁶⁸

Fulcher také na jednom místě hovoří o tom, jak muži toužebně očekávali bitvu. Uvádí pro to následující, vcelku racionální důvod: Křižáci věděli, že mají větší šanci zvítězit v poli, než při obléhání města, a v případě vítězství pak mohou prchající Turky dlouho stíhat a vraždit.⁶⁹

Podle nepsaného válečného zákona nakládá dobyvatel s městem, které se nevzdalo a bylo přemoženo silou, podle své vůle. Křižáci si toto právo nijak neupírali a někdy s obyvatelstvem naložili stejně, i když se vzdalo. Takové jednání bylo charakteristické pro Bohemunda, který při dobývání města Maarat an-Numan slíbil části obyvatel záchranu života, pokud se mu vzdají. Když tak učinili, povraždil je spolu s ostatními. Zprávu o řádění křesťanů ve městě podává arabský kronikář al-Athir. Během tří dnů pobili podle jeho slov přes sto tisíc lidí a zbytek prodali do otroctví.⁷⁰ Děsivá je skutečnost, že nás křižácké prameny o těchto událostech informují bez větších odlišností a bez jakéhokoliv náznaku lítosti.⁷¹ Pro ilustraci, takto situaci popisuje Anonym: „*Pak naši lidé pronikli do města a zmocnili se všeho, co mělo v domech či skrýších nějakou hodnotu. Když nastal den, vraždili všechny nepřátele ať byli kdekoliv, muže i ženy. Ve městech nebylo místečka, kde by nebyly mrtvolý Saracénů a nebylo snadné jít ulicí a nešlapat přitom na mrtvolý.*“⁷² Po dobytí města Maarat An-Numan dokonce křižáci na čas podlehli kanibalismu. Zmínka o něm se vyskytuje hned u několika autorů a není nutné pochybovat o její pravdivosti.⁷³ Není ovšem ani tak důkazem nevybíravého chování křesťanů, jako spíš ukrutného hladu, kterým tehdy trpěli.

⁶⁷ Georges Tate: *Křižáci v Orientu*. Praha 1996, s. 134.

⁶⁸ *Epistula Anselmi...* s. 144.

⁶⁹ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 47.

⁷⁰ Al-Athir: *Kompletní historie světa*, s. 196-197.

⁷¹ Z latinských kronikářů popisuje dobývání města a vraždění obyvatel Raimond z Aguilers: *Historia Francorum...*, s. 267-268 a Anonym: *Gesta Francorum*, s. 155. Jak jsem již zmínil, Bohemund zde slíbil některým obyvatelům města svobodu a poradil jim, aby se ukryli v paláci. Pak je ale nechal pochyťat, část byla zabita a zbytek prodán do otroctví. Anonym vyvolává svým líčením této události dojem, že i nyní chce činy svého pána oslavit.

⁷² *Gesta Francorum*. In: Tate: *Křižáci v Orientu*, s. 135.

⁷³ Dočítáme se o tom u Fulchera (*Historie Jeruzalémská*, s. 41) i Anonyma (*Gesta Francorum*, s. 155). Fulcher zprávu podává se známkou pohoršení, Anonym bez jakéhokoliv moralizování. Křižáčtí vůdci považovali zprávu o kanibalismu za natolik významnou, že ji vložili i do svého dopisu psaného po dobytí Jeruzaléma papeži. Srv. *Epistula (Dagoberti) Pisani archiepiscopi et Godefridi ducis et Raimundi de S. Aegidii et uniuersi exercitus in terra Israel ad papam et omnes Christi fideles*. In: Hagenmeyer, s. 167-169. Arabský kronikář Ibn al-Athir, ačkoliv o událostech ve městě píše, o kanibalismu se nezmiňuje. Al-Athir: *Kompletní historie světa*, s. 196-197.

Se zprávami o brutálním postupu se ale setkáváme i při dobývání dalších měst. V následující Fulcherově zprávě o dobývání Antiochie, si můžeme povšimnout několika zajímavých skutečností: „*Náš lid pak bez rozmyslu vrhal se na všechno, co na ulicích nebo v domech našli. Leč vojíní drželi se čestně v konání své povinnosti, stíhajíce Turky a zabíjejíce.*“⁷⁴ V úryvku je předně vystižen rozdíl v chápání obyčejného lidu na jedné straně, a třídy ve společenském žebříčku výše postavená – rytířstva – na straně druhé.⁷⁵ Prostý lid, jak si ještě ukážeme v kapitole 3.2.2., byl některými kronikáři považován za neukázněný, neovladatelný. Očividně můžeme tento postoj přisoudit i Fulcherovi. A konečně je z úryvku patrné také to, co bylo ve skutečnosti považováno za povinnost křižáka – pobít co nejvíce nepřátel (ačkoliv, v tomto případě, město již bylo dobyto a s jeho obyvateli mohli křižáci naložit milosrdněji, případně pro ně výhodněji⁷⁶).

V Jeruzalému bylo podle Fulcherových slov zabito deset tisíc lidí ukrytých v Šalamounově chrámu. Křižáci nikoho nenechali naživu, ani ženy a děti. Fulcher k tomu dodává: „*Kdybyste tam bývali byli, po kotníky byste se brodili v krvi utracených.*“⁷⁷ On sám sice masakru přítomen nebyl, ale tři měsíce poté do Jeruzaléma přišel se svým pánem Balduinem a o událostech se tak mohl brzy dovědět. Na dalších řádcích nás informuje o tom, jak muži po ukončení svého řádění párali mrtvoly Saracénů. V jejich vnitřnostech se totiž snažili nalézt peníze, které nevěřící „...za živa ohavnými chřtány polykali“⁷⁸ Ačkoliv Fulcher takové chování v textu výslovně neodsuzuje, evidentně jej nepovažoval za správné. Podle jeho slov se totiž těchto činů dopouštěli pouze „*panošové... i pěšcové chudší.*“⁷⁹ Následující výmluvný úryvek popisuje scénu při dobývání Césareje: „*Saraceni vidouce náš lid tak rozběsněný a město již od nich vzato, o překot utíkali, kde mysleli, že se děle zachovají na živu. Ale ani zde, ani onde nebylo jim možno ukrýti se, ale zaslouženě byli povražděni*“⁸⁰ Fulcher se po boku svého pána účastnil mnoha bitev a jeho dílo tomu do jisté míry odpovídá. Objevuje se v něm jen málo informací, které by neměly „vojenský

⁷⁴ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 33.

⁷⁵ Termíny „*náš lid*“ a „*vojíní*“ jsou A. L. Střížem přeloženy z latinských: „*plebs nostra*“ a „*milites*“. Uvádím to, abych poukázal na význam obou slov, který se podle mého názoru překladem poněkud vytratil. Je třeba silněji rozlišit mezi prostým lidem a rytíři.

⁷⁶ Zde mám na mysli prodání do otroctví. Křižáci tento způsob sice také praktikovali, ale v daleko menší míře. Zmínky o něm nejsou zdaleka tak četné, jako o vyvražďování obyvatel.

⁷⁷ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 47. O tom, že krev sahala mužům po kotníky, hovoří i Anonym. *Gesta Francorum*, s. 160. Fulcher možná převzal tuto informaci právě od něj. Raimond z Aguilers oba překonává a uvádí, že krev sahala až po kolena. Raimond z Aguilers: *Historia Francorum...*, s. 300. Křižáčtí vůdci ve svém dopise papeži dokonce uvádějí, že se v chrámu brodili po kolena v krvi koně. *Epistula (Dagoberti) Pisani...*, s. 167-169.

⁷⁸ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 47. Obyvatelé města se tak nepochybně pokoušeli ukrýt část svého jmění v naději, že jim v případě přežití alespoň něco zůstane.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 47.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 69.

charakter“. Jedna zpráva o (vítězném) tažení následuje druhou a události netýkající se přímo Balduina nejsou téměř zohledněny. Fulcherovo vyprávění se dokonce dostalo do jakési rutiny, a to i v otázkách dobývání, vraždění apod. Autor to dává jasně najevo následujícími větami o dobývání Tortosy: „*Nač se šířiti o tom? Vzali jsou město, Saraceny pobili, zabrali jejich peníze a vydali se na další pochod.*“⁸¹

Podle mého soudu bychom však pod přívalem zpráv o krutém vraždění nevěřících neměli podlehnout představě, že se kronikáři vyžívali v jejich podávání. Souhlasím s názorem Sini Kangase, že křižáčtí kronikáři nedávali při líčení těchto krutostí přímo najevo své emoce. Nezdá se mi ale oprávněné jeho tvrzení, že jediný Raimond z Aguilers se ve fyzickém utrpení nepřítele vyžíval.⁸² V Raimondových zprávách o krveprolévání není dle mého názoru o nic víc nadšení, než v dílech ostatních kronikářů. U žádného z nich, jak bylo řečeno, nejsou emoce výslovně vyjadřovány. Pro Raimondovu obhajobu by mohlo posloužit jedno jeho prohlášení, které napsal v souvislosti s dobytím Antiochie. Podle jeho slov by bylo *kruté* vyprávět, jakými různými způsoby smrti její obyvatelstvo tenkrát zahynulo.⁸³

Pravdou je, že některé Raimondovy zprávy jsou děsivé a jejich líčení se evidentně autorovi tak *kruté* nezdá. Například popis řádění křižáků po dobytí Jeruzaléma je v jeho podání poněkud bohatší a vykreslenější, než u ostatních kronikářů. Rozepisuje se například o tom, jak muži házeli nevěřící do ohně a tam je nechávali dlouho trpět, jak jim sekali hlavy, apod. Na ulicích se pak tyto hlavy, společně s rukama a nohama hromadily a nebylo snadné najít mezi nimi cestu.⁸⁴ Zde by se skutečně mohlo zdát, že se Raimond v líčení podobných událostí vyžíval. Podle mého názoru byla ale hlavní příčinou jeho silná víra. Z jeho zpráv o zjevení svatých, o zázracích a z relativně častých výroků o Božích záměrech je zřejmé jeho náboženské nadšení. Byl hluboce přesvědčen, že celá výprava proti nevěřícím je řízena Bohem, že všechny události měly svůj důvod. Nad oprávněností činů bojovníků Krista nebylo možno pochybovat, protože oni byli jen nástrojem v Božích rukou. Jestliže za Boží záměr byla považována smrt nepřátel Víry, pak bylo nutno i tyto události podat v náležitém světle. Jsem tedy přesvědčen, že Raimondovou pohnutkou pro obsáhlý popis krutostí nebyla záliba v nich, ale vědomí, že tak oslavuje pravou Víru. Nechci tím ale tvrdit, že by ostatní kronikáři nebyli vedeni

⁸¹ *Tamtéž*, s. 76.

⁸² Sini Kangas: *Deus Vult. Violence and Suffering as a Means of Salvation during the First Crusade*. In: *Medieval History Writing and Crusading Ideology*. Ed. Tuomas M.S. Lehtonen and Kurt Villands Jensen. Helsinki 2005, s. 163.

⁸³ Raimond z Aguilers: *Historia Francorum...*, s. 252.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 300.

stejnou myšlenkou. Problém je v odlišném charakteru jejich děl. Anonymova kronika se zdá být více oddaná Bohemundovi, než ideji křížové výpravy a Fulcherovo podávání zpráv o vraždění je podle mého soudu ovlivněno jeho osobním postojem. Jeho kronika se totiž zdá být emocemi⁸⁵ autora alespoň trochu zasažena.

Krutému zacházení s nepřítelem se nevyhýbali ani ti, kteří byli jinak během výpravy známí svým vybraným chováním a čestným jednáním. Mám zde na mysli hraběte Raimonda, jehož nevybíravé činy Raimond z Aguilers bezostyšně popisoval. O události, která se přihodila během jeho cesty Balkánem, jsem již psal. Nyní připojím ještě jednu, o níž nás Raimond informuje a při které hrabě postupoval podobně krutým způsobem. Během jednoho loupeživého nájezdu po obsazení Antiochie dobyl hrabě se svými muži město Albaru. Její obyvatelé byli všichni muslimové. Když poznali, že je odpor zbytečný, vzdali se. Přesto nechal Raimond své muže, aby veškeré obyvatelstvo povraždili nebo prodali do otroctví. Máme zde tedy další důkaz jeho krutosti, která silně kontrastuje se zprávami o uhlazených mravech a čestném jednání, jímž tak hluboce zapůsobil na byzantský dvůr.⁸⁶ Pro současného člověka je těžko pochopitelné, jak lehce dokázal středověký válečník odlišit své vystupování ve společnosti šlechtického dvora, od krvavých činů na bitevním poli. Jestliže byl navíc Raimond považován za civilizovaného a ctihodného muže a pravověrného křesťana, pak stojí za úvahu, jak se asi v bitvách projevovali ti, kteří byli známi svou krutostí a nečestným jednáním. Je ale evidentní, že krvelačnost v poli se nijak nevylučovala s křesťanskou morálkou. Ba naopak, během křížových výprav dokázal člověk oboje dokonale spojit.

Z informací, které jsou nám v křížáckých pramenech k dispozici, si můžeme snadno vytvořit obrázek, jak bylo násilí páchané na nevěřících chápáno. Nikde se neobjevují odsudky a kritizování drsného postupu proti muslimům. O jejich vyvražďování je psáno kladně a čím víc jich bylo zabito, tím jsou zprávy o tom radostnější. Myslím, že je zbytečné, uvádět další příklady, které by jen potvrzovaly již tak zjevný závěr. Zdá se, že kronikáři nechtěli tak významnou událost, za jakou byla první výprava považována, pošpinit negativními soudy a moralizující kritikou. Vše, co se během ní přihodilo, byl Boží záměr. Bůh vyslal svůj lid na východ, aby zbavil zemi jeho nepřátel. Jak jsem již psal, každé zabití nevěřícího bylo pro křesťana velké plus a tak je to i z pramenů patrné.

⁸⁵ Zde nemám na mysli projevy nenávisti, radosti či osobních názorů. Tyto prvky se ve značné míře objevují ve všech kronikách (například nenávist k Byzancím, jak ještě uvidíme). Slovem *emoce* myslím spíše city jako lítost a soucit, také zmínky o strachu nebo moralizující výroky o tom, co není správné, apod. S tím se skutečně setkáváme jen u Fulchera.

⁸⁶ Vztahem hraběte Raimonda se budu podrobněji zabývat v příslušné kapitole. Informace o jeho charakteru a vystupování podala Komnena: *Paměti...*, s. 300-311.

Abych vhodně ukončil tuto podkapitolu, uvedu úryvek z Fulcherovy *Historie*, který podle mého názoru vybízí k zamyšlení. Svědčí o tom, že křižáci na své činy nenahlíželi nikterak negativně: „*A činí-li někdo zle a doufá dobrého, ten jistě šílí; neboť bez pokoje nebo vzájemné lásky nic není Bohu příjemného.*“⁸⁷

⁸⁷ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 84.

2. Cíle výpravy

Vyhlášení první křížové výpravy do Svaté země s sebou nese důležitý problém, nad nímž se pozastavilo již mnoho badatelů: Byl směr výpravy od začátku jasný, nebo jej Urban ve své řeči v Clermontu explicitně nevyjádřil? A pokud ano, byl křížáky řádně následovaný, nebo se od Urbanova záměru v průběhu tažení odchýlili? Ale kam vlastně byla výprava namířena, co bylo jejím skutečným a původně zamýšleným cílem? V následující kapitole bych se chtěl tomuto problému blíže věnovat a pokusit se na základě dostupných informací z pramenů najít možné východisko. Dále pak, v kapitole 2.2., se zaměřím na důvody hlavních aktérů výpravy – na jejich vlastní úmysly a záměry, které je podnítily k přijetí kříže a odchodu na východ.

2.1. Kam vlastně šli?

Otázku po vlastním cíli výpravy jsem se rozhodl zapojit do této práce po přečtení dopisu, který poslali vůdci výpravy papeži Urbanovi II. poté, co dobyli Antiochii.⁸⁸ Obsahuje například informace o dosavadních úspěších Kristova vojska a zprávy o nejdůležitějších událostech. Je zakončen výzvou ke svatému otci, aby sám dokončil to, co svými řečmi začal. Aby sám dovedl Boží armádu do Svatého města: *„Což tedy na světě náležitějším se zdá, než abys ty, jenž jsi otcem a hlavou křesťanského náboženství, do prvního a hlavního města křesťanství přišel a válku, kteráž tvou jest, dobojoval?...Vzkazujeme tedy, znovu vzkazujeme tobě, nejmilejšímu otci našemu, abys ty, otec a hlava, na místo svého otcovství přišel a blaženého Petra jsa náměstkem, na stolci jeho zasedl..., a všechny herese, ať jakéhokoliv rodu, svou autoritou a naší silou vykořenil, a tak s námi cestu Ježíše Krista od nás začatou a od tebe kázanou dokončil a též brány obojího Jerusaléma nám otevřel a*

⁸⁸ Dopis zapojil do svého díla Fulcher ze Chartres (*Historie Jeruzalémská*, s. 40-41), ale ostatní kronikáři se o něm nezmiňují. *Epistula Boemundi, Raimundi comitis S. Aegidii, Godefridi ducis Lotharingiae, Roberti comitis Normandiae, Robrti comitis Flandrensis, Eustachii comitis Boloniae ad Vrbanum II papam*. In: Hagemeyer, s. 161-165.

hrob Páně svobodným a křesťanství nade vše vyvýšeným učinil. Nebo přijdeš-li za námi a cestu tebou začatou s námi dokonáš, celý svět bude tebe poslušen.“

Spojíme-li si tento úryvek se skutečností, že křesťanské vojsko setrvalo v Antiochii přes veškeré strádání a hlad půl roku, naskytne se zajímavá myšlenka. Za důvody tohoto nebyvalého zdržení se většinou uvádějí následující: Výprava sbírala síly a především zásoby pro další pokračování na cestě k Jeruzalému. Očekávala se Alexiova odpověď na křižáckou výzvu, aby přišel město co nejdříve převzít a podpořit křesťanské vojsko. A v neposlední řadě to byly spory mezi samotnými velmoži o dobyté město.⁸⁹ Na tomto místě je vhodné doplnit, že před příchodem Turků sahala Byzantské panství pouze k Antiochii. Pokud by bylo cílem západních rytířů osvobodit východní křesťanstvo a vrátit Byzanci její ztracená území, museli by zde svou cestu ukončit. Je možné, že si toho byli vůdci výpravy vědomi, a že jejich vyčkávání je důsledek nejistoty, zda mají právo pokračovat v cestě. Pokud by šli dál, dali by oficiálně najevo, že již nebojují za zájmy byzantského císaře, ale jen za svou věc. Málodko z nich sice považoval lenní přísahu císaři za natolik závaznou, že by se bránil jejímu porušení.⁹⁰ Ale dokud alespoň formálně prosazovali práva Byzantské říše, měli v ní spojence a oporu a jejich výboj mohl být do jisté míry považován za ospravedlnitelný. Pokud by začali dobývat města za původní byzantskou hranicí, tyto výhody by ztratili. Vzhledem ke zmíněným okolnostem bychom mohli citovaný dopis papeži interpretovat jako žádost o pomoc, o udělení nového cíle výpravě. Prvního zamýšleného cíle, tedy osvobození východních křesťanů a navrácení Byzanci jejich někdejších držav,⁹¹ bylo dosaženo. Nyní bylo potřeba vytvořit jiný a ospravedlnit tak další postup křižáků. Osvobození Svatého města bylo pro křesťana tím nejvyšším možným úkolem, jemuž by v absolutní míře dodalo na významu, kdyby se do čela výpravy za jeho dosažením postavil sám otec západního křesťanstva.

⁸⁹ Osobně považuji tento důvod za klíčový. Mezi dvěma předními muži, Raimondem z Toulouse a Bohemundem, se rozhořely dlouho doutnající neshody, které v sobě ovšem zahrnovaly více příčin, než jen spor o to, jak bude s Antiochií naloženo. Raimond od počátku prosazoval byzantské zájmy a odvolával se na lenní přísahu, která západní rytíře zavazovala vrátit dobytá území císaři. Bohemund, jenž byl známý svou nenávisť k Alexiovi, se naproti tomu nechtěl vzdát naděje na ovládnutí města.

⁹⁰ Snad jen hrabě Raimond na ní zarputile trval po celou dobu křížové výpravy. Po vleklých sporech o Antiochii dokonce začali i někteří Provensálci zastávat názor, že by měla připadnout Bohemundovi, čímž se postavili proti zájmům svého pána.

⁹¹ Turecké kmeny Seldžuků v roce 1071 u Mantzikertu nad byzantskými jednotkami a otevřeli si tak cestu do Malé Asie. Byzantská říše začala poté rychle přicházet o území, až jí v polovině devadesátých let zůstal jen malý prostor v oblasti Heléspontu. Tou dobou se mezi Seldžuky po smrti náčelníků rozhořely spory o nástupnictví, a Alexios se rozhodl tohoto dočasného oslabení využít. Informoval proto západní křesťanstvo o kritické situaci Byzance a požádal je o pomoc. Císař si tedy představoval, že Latinové budou bojovat v jeho službách, a to jako žoldněři. Jeho cílem bylo získat zpět ztracená území. Pro podrobnější informace viz např.: Steven Runciman: *Byzantine civilization*. London: Methuen 1961; Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1; Tauer, Felix: *Svět islámu – dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad 2006; Bohumila Zástěrová: *Dějiny Byzance*. Praha: Academia 1996

Otázkou zůstává, zda je takováto interpretace udržitelná. Vzhledem ke zmíněným okolnostem dává smysl a tváří se jako jedno z dalších vysvětlení, proč se vojsko v Antiochii zdrželo a proč byl papeži zaslán zmíněný dopis. Ale co bylo papežem skutečně prohlášeno za cíl výpravy? Mělo se vojsko vydat na Jeruzalém, nebo mělo jen osvobodit od Turků bývalá byzantská území? Nyní se zaměřím na prameny, které byly sepsány v době vyhlášení výpravy a které by měly podat nezkreslenou zprávu o tom, kam ji vlastně Urban II. směřoval a čeho chtěl jejím vyhlášením dosáhnout. Také porovnáám stanoviska některých jejich dosavadních interpretů a pokusím se přispět do diskuse vlastním závěrem.

Německý historik Karl Erdmann rozpoutal v roce 1935 svou knihou *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens* diskuzi o skutečném cíli první výpravy západních rytířů do Svaté země. Podle jeho názoru byla tato tažení výsledkem reformních snah po očištění církve a vůbec celé západní společnosti v jedenáctém století. Byl to způsob, jak přesměrovat evropské násilí jiným směrem, dát mu duchovní podtext. Erdmann si položil klíčovou otázku: Bylo skutečným primárním cílem křižáků osvobození východní církve od nevěřících, nebo dosažení Jeruzaléma? Jaké byly záměry papeže v době, kdy výpravu vyhlašoval? Otázka je to velmi nesnadná, protože prameny na ni nedávají přímou odpověď a často se značně liší. Přímý zápis Urbanovy řeči na koncilu v Clermontu⁹² se nedochoval, k dispozici máme jen pět dodatečně sepsaných verzí tohoto projevu. Ty se sice v hlavních bodech vesměs shodují, v mnohém se ale liší - ať už ve formě, rozsahu nebo některých konkrétních informacích.

Všechny verze Urbanovy řeči byly napsány s několikaletým časovým odstupem, a ačkoliv se někteří z autorů odvolávají na svou účast na koncilu,⁹³ nemůžeme se na historickou přesnost jejich záznamů spolehnout. Ani u nejstarší Anonymovy verze není jisté, jak dlouho po koncilu byla napsána. Nelze tedy předpokládat, že informace v ní obsažené jsou zcela přesné a neovlivněné pozdějším vývojem událostí. Svaté město se jako cíl výpravy vyskytuje téměř ve všech verzích, jen Fulcher mluví všeobecně o pomoci východním bratřím a o křesťanské povinnosti, ale Jeruzalém vůbec nezmiňuje. Stojí tedy sám proti čtyřem a je těžké určit, na čí straně je pravda. Fulcherova snaha po autentičnosti

⁹² Na tomto concilu papež promluvil k zápasnímu křesťanstvu a vyzval je k pomoci východním bratřím, kteří byli sužováni útlakem nevěřících. Oficiálně tak vyhlásil první křížovou výpravu.

⁹³ Robert Mních se údajně řeči účastnil, ale sepsal ji až s pětadvaceti letým odstupem. Fulcher a Balderic z Dol své verze píší, jako by byli projevu přítomni, Guibert se jí neúčastnil a zároveň přiznává, že se může od přesného znění řeči lišit. Nutno ale dodat, že se od sebe navzájem liší všichni. Srv. *Gesta Francorum*, s. 122; Robert Mních: *Historia Iherosolymitana*, s. 727-730; Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 137-140; Balderic z Dol: *Historia Hierosolymitana*. In: R.H.C. Occ., sv. IV., s. 12-16.

dává tušit, že Urban skutečně o Jeruzalému nemluvil. Ostatní kronikáři se velmi inspirovali Anonymovou verzí, která je ale na rozdíl od těch jejich velmi krátká. Museli tedy zapojit vlastní fantazii a doplnit mnoho informací podle vlastního uvážení a je možné, že Urbanovi do úst vložili myšlenku dobytí Jeruzaléma až oni. Jestliže bylo jako oficiální cíl výpravy Urbanem vyhlášeno osvobození východních křesťanů, ale během následujících měsíců či let se tento cíl změnil na pochod na Jeruzalém, mohli jej tak kronikáři ve svých dílech zaznamenat, aniž by tento posun sami postřehli. A pokud si byli vědomi toho, že Urbanův počáteční záměr byl poněkud odlišný od průběhu a výsledku výpravy, mohli jej úmyslně zkreslit a prohlásit tak, že se od počátku šlo na Jeruzalém. Myšlenka osvobození Svatého města může být v jednotlivých verzích Urbanova projevu snahou po obhájení křesťanského postupu. Skutečnost, že se tato zmínka u Fulchera nenachází, lze snad vysvětlit i tak, že ji prostě autor nepovažoval za nutnou. V době, kdy svou *Historii* psal, již nikdo nepochyboval nad tím, že dobytí Jeruzaléma bylo skutečným hlavním cílem výpravy. Proto se to již nemuselo v textech explicitně vyjadřovat. Pomoc východnímu křesťanstvu se stala druhořadou a křížová výprava už byla s dobytím Jeruzaléma neodmyslitelně spjata.

Nyní zpět k Erdmannovi. Ve své práci prohlašuje, že se Urban při vyhlášení výpravy sice na Jeruzalém odkazoval, ale bez jakéhokoliv důrazu. Jeho záměrem bylo vyburcovat lid k výpravě za osvobozením východních církví a ani ve svém proslovu ani v myšlenkách neodkazoval k žádnému konkrétnímu místu. Erdmann píše, že pokud vůbec Urban během řeči Jeruzalém zmínil, nepřikládal tomu zvláštní význam. Bylo to jen jedno z míst, která měla být osvobozena. Ve své terminologii rozlišuje dva cíle: Válečným cílem (*Kriegsziel*) Svaté války bylo osvobození východní církve z turecké poroby, a Jeruzalém byl pouhým místem, kam by až bylo vhodné dojít (*Marchziel*). Křížáci měli tedy primárně za úkol vyhnat nevěřící, a pokud se jim to podaří, mohou dojít až do Jeruzaléma a poklonit se Svatému hrobu, tzn. vykonat pouť. Tento Urbanův záměr byl podle Erdmanna brzy po koncilu změněn jeho posluchači, kteří v důsledku náboženského zápalu dosadili za hlavní cíl výpravy osvobození Svatého města.⁹⁴

Na Erdmannovy názory reagoval Michel Villey,⁹⁵ který v první řadě odmítl jeho ztotožnění křížové výpravy se svatou válkou. Na druhé straně ale přijal rozlišení „válečného“ a „pochodového“ cíle a souhlasil s teorií, že Urbanovi posluchači změnili

⁹⁴ Erdmann, Carl: *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1965, s. 310-360.

⁹⁵ Villey, Michel: *La Croisade: essai sur la formation d'une théorie juridique*. Caen: Imprimerie caennaise 1942, s. 9-14, 77-91.

pozornost výpravy na Jeruzalém jako na její primární cíl. Hans Eberhard Mayer proti tomu namítá, že náboženské konotace Jeruzaléma v jedenáctém století byly příliš mocné, než aby zmínka o něm sloužila jen jako návnada pro západní rytíře. Pokud tedy papež Jeruzalém vůbec zmínil, musel v jeho mysli i v celé ideji křížové výpravy hrát od začátku dominantní úlohu. Na druhou stranu Mayer uznává, že pokud o něm Urban nemluvil, dosadil jej za cíl vyburcovaný lid během následujících týdnů po koncilu.⁹⁶ Tato teorie se zdá být jedinou, na které se badatelé shodují.

Mayerova teze o síle Jeruzalémské myšlenky nás dovede k závěru, že se Urban o Svatém městě ve své řeči nezmínil. Pokud by tomu tak bylo, odkazy k Jeruzalému by se vyskytovaly ve většině pramenů a explicitně by jej prohlašovaly za cíl výpravy. S tím se ale nesetkáváme a naopak nás při snaze o stanovení skutečného cíle výpravy provázejí obtíže. Zdá se tedy být nepravděpodobné, že by Urban o Jeruzalému nezakrytě hovořil.

Mezi důležité prameny pro pochopení okolností vyhlášení výpravy patří korespondence, již se Urban snažil rozšířit ideu kruciáty mezi evropskými velmoži. Časově předchází zápisům z jeho řeči v Clermontu, a není proto ovlivněna dalším vývojem událostí. A co je důležitější, nejlépe vypovídá o vlastních záměrech papeže. V dopise, který poslal v prosinci 1095 velmožům do Flander, informuje o barbarském vpádu, který pustoší východní církve. Další zmínka je o tom, že na Jeruzalém byla uvalena nesnesitelná poroba.⁹⁷ Není snadné souhlasit s Mayerovou kontroverzní interpretací, podle níž zde Urban primárně hovoří o osvobození východní církve, a o Jeruzalému až odvozeně.⁹⁸ V textu je patrná spíše papežova snaha vyzdvihnout problém poměrů v Jeruzalémě. Ještě jasněji vysvětluje toto stanovisko z papežova dopisu Buloňským ze září 1096.⁹⁹ Zde se sice též mluví o osvobození církve. Podstatné ale je, že se zde znovu objevuje myšlenka výpravy do Jeruzaléma a evidentně se tak dostává v Urbanově mysli na přední místo. Jeho další dochovaný dopis ze sedmého října 1096 adresovaný mnichům z Vallombrosy¹⁰⁰ upravuje naši představu o papežových záměrech do finální podoby. Je v něm potvrzena myšlenka dobytí Jeruzaléma jako cíle výpravy, a také, že tím bude vykonáno i osvobození východních církví. Oba cíle se tedy jeví jako provázané. Zdá se, že Urban opravdu zapojil Svaté město do své koncepce, aby jí dodal vážnost a přitažlivost.

⁹⁶ Mayer, H. E.: *Geschichte der Kreuzzüge*. Stuttgart 1965, s. 15–46.

⁹⁷ *Epistula Urbani II papae ad omnes fideles in Flandria commorantes*. In: Hagenmeyer, s. 136.

⁹⁸ Mayer, *Geschichte der Kreuzzüge*, s. 17.

⁹⁹ *Epistula Urbani II papae ad Bononienses*. In: Hagenmeyer, s. 137–8.

¹⁰⁰ „*Papsturkunden in Florenz*“. Ed. Wilhelm Wiederhold. In: *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*. Göttingen: Philologisch-Historische Klasse, 1901., Heft 3, s. 313–314.

Osvobození Svatého města bylo v Urbanově mysli v jisté míře od počátku výpravy. Přinejmenším již během konání koncilu v Clermontu. Svědčí o tom zlomky zápisů, které pocházejí od anonymních účastníků. Dochovalo se jich bohužel jen několik a většinou jde jen o shrnutí či nadpisy dekretů, jejichž celé texty jsou již ztraceny. Jedním z nich je tzv. *Liber Lamberti*, dokument sepsaný ještě před rokem 1100 biskupem z Arrasu jménem Lambert. Biskup byl pravděpodobně koncilu přítomen a vrátil se z něj s rozsáhlými záznamy z tamních jednání. Pro nás je důležitý druhý bod z dochovaných třiatřiceti kánonů. Práví se v něm: „*Tomu, kdo se z čisté zbožnosti, a nikoliv pro získání slávy a peněz, vydá osvobodit církev Boží v Jeruzalémě, bude toto počítáno jako všechna pokání*“¹⁰¹ Další zlomek vypovídající o Urbanových záměrech pochází z *Kodexu Laurentianus*, který byl sepsán na základě zápisků z koncilu až ve dvanáctém století. Zde se ve druhém příkazu praví: „*Lid má být vyzýván k výpravě do Jeruzaléma, a kdokoliv se tam ve jménu pokání vydá, bude on i jeho majetek pod neustálou ochranou Boží.*“¹⁰² Tyto dvě zmínky nehovoří o Svatém městě jako o pouhém cíli pochodu, ale jeho osvobození je nepochybným cílem celé křížové výpravy. Zápisků vypovídajících o koncilu máme sice k dispozici více, ale pro náš problém nejsou podstatné, protože byly napsány zpětně s časovým odstupem a není zde jistota jejich autentičnosti.¹⁰³

Výborná svědectví se ale skrývají v pramenech, které se primárně kruciátou nezabývají. Mám na mysli kroniky zemí, jichž se výprava nějakým způsobem dotkla. Například *Fragmentum historiae Andegavensis*, napsaná v roce 1096 pravděpodobně hrabětem Fulkem IV. z Anjou, podává bez náboženského zápalu a zaujatosti zprávu o Urbanově příchodu do Angers, kde vyzýval lid k výpravě do Jeruzaléma a k boji proti pohanům, kteří obsadili toto město a další křesťanské země až po Konstantinopol.¹⁰⁴ S podobným příspěvkem se setkáváme v kronice Svatého Maxentia.¹⁰⁵ Píše se zde, že na papežův příkaz se mnoho mužů ze všech zemí vypravilo na výpravu ke Svatému hrobu.

¹⁰¹ „*Quicumque pro sola devotione, non pro honoris vel pecunie adeptione, ad liberandam ecclesiam Dei Hierusalem profectus fuerit, iter illud pro omni penitentia ei reputetur*” Robert Somerville: *The Councils of Urban II.*, vol 1, Amsterdam 1972, s. 74.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 108.

¹⁰³ Například v rukopisu *Liber Censuum* se hovoří též o osvobození Jeruzaléma, ale byl napsán až ve dvanáctém století v jižní Francii nebo severním Španělsku a není jisté, co bylo zdrojem jeho informací. Somerville: *The Councils...*, s. 124.

¹⁰⁴ *Primi belli sacri narationes minores*. In: R.H.C. Occ., sv. V., s. 345.

¹⁰⁵ *Chronicon sancti Maxentii Pictavensis*, s.a. 1096. In: *Chroniques des églises d'Anjou*. Ed. P. Marchegay and É. Mabilie. Paris 1869, s. 412. Kronika byla sice sestavena až ve dvanáctém století, ale vycházela z původních pramenů.

Dále Bernold od Sv. Blaisenu se o Urbanovi vyjadřuje jako o pravém architektovi výpravy, jejímž cílem byl Jeruzalém a záměrem osvobození křesťanů od pohanů.¹⁰⁶

Z Urbanovy korespondence, z dekretů vyjadřujících se o koncilu a z krátkých zmínek jednotlivých kronik je zřejmé, že myšlenka na osvobození Svatého města hrála v Urbanově mysli důležitou roli, a to od samého počátku výpravy. Jestliže ji Urban prezentoval již během Clermontského koncilu, musela se zrodit ještě před ním. Samotná idea výpravy proti Turkům pochází od jeho předchůdce Řehoře VII., který se ji pokoušel realizovat nedlouho po bitvě u Mantzikertu v roce 1074. Jeho výzvy tenkrát ještě vyslyšeny nebyly. Jak hluboce se jím nechal Urban inspirovat, není zcela známo. Konkrétní podobu začala idea kruciáty získávat až po koncilu v Piacenze,¹⁰⁷ kde byl Západ oficiálně požádán o pomoc východnímu křesťanstvu. V následujících měsících cestoval papež po Francii a připravoval plán k realizaci. Zda o Jeruzalému mluvil v závěrečném proslovu v Clermontu, není jisté. Jak jsme ale viděli, během samotných jednání koncilu tak činil a jeho korespondence též hovoří jasně. Zůstává nám jen otázka, kdy se v Urbanově mysli tato idea pevně uchytila. Je dost dobře možné, že právě v období mezi oběma koncily. Úvahy zda a proč tomu tak bylo, nás ale vedou pouze ke spekulacím. Pokud existuje seriózní odpověď, je skryta za dalším dlouhým bádáním a analyzováním pramenů, kterých je ovšem pohříchu velmi málo.

Z výše řečeného jsme schopni vytvořit si jakýsi obrázek o Urbanově představě, čeho měla výprava skutečně dosáhnout (tedy pokud jím prezentované instrukce odpovídají jeho niterním záměrům). Jak jsem nastínil na začátku kapitoly, jednotliví badatelé interpretují dostupné dokumenty různě a v názorech na cíl výpravy se rozcházejí. Podle mého názoru nelze zcela jednoznačně tvrdit, že první křížová výprava byla vedena na pomoc Byzanci či Východním církvím, a že Jeruzalém se stal cílem výpravy až vlivem vyburcovaného veřejného mínění během následujících měsíců po koncilu, jak prohlašuje Erdmann. Na základě informací z dostupných pramenů se již zdá nezpochybnitelné, že Urban při vyhlášení výpravy měl osvobození Jeruzaléma na mysli. Zda to explicitně vyjádřil ve své řeči na koncilu sice není jisté, ale právě protože si byl vědom síly této myšlenky, je pravděpodobné, že ji použil, aby v západních křesťanech vzbudil nadšení a odhodlání. Byla to pro ně šance zabít „více much jednou ranou“. Samotná pomoc byzantskému císaři v boji s tureckými nájezdníky a vidina nejistého hmotného zisku či

¹⁰⁶ *Bernoldi Chronicon*. In: MGH (SS rer. Germ. N. S.). Ed. Ian S. Robinson. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2003. s. 464, 520-540.

¹⁰⁷ Konal se mezi 1. a 5. březnem 1095 a veřejně zde vystoupili vyslanci byzantského císaře, kteří obeznámili přítomné biskupy se situací na Východě.

případné smrti v dalekých zemích, nemohla být dostatečně lákavá. Pokud by se ale spojila se svatou válkou, s následováním Boží vůle v boji proti nepřátelům víry a s vykonáním pouti ke Svatému hrobu, zájem o účast by se nevidaně zvedl. Urban vyšel z Alexiovy žádosti a její cíl poněkud upravil. Byla to výborná příležitost, jak zlepšit vztahy s východní ortodoxní církví a vykonat přitom velké činy ve jménu Boha.

Nyní ještě krátce nastíním problém cíle výpravy z pohledu jednotlivých kronikářů. Pro zjištění původního Urbanova záměru to sice nemá potřebnou váhu, ale můžeme z nich vyčíst, jak byl tento cíl chápán zpětně a zda se v jeho pojetí kronikáři liší.

Začněme nejprve na straně Řeků, tedy pohledem Anny Komneny. Ten by měl být nezaujatý a oproštěný od snah pozvednout křížácký cíl na vyšší úroveň. Na druhou stranu, Anna popisovala to, co okolo sebe viděla, ale neměla možnost nahlédnout jaksi „pod pokličku“ křížáckého tažení. Jeho hlubší motivy a příčiny ji mohly zůstat utajeny, nebo je mohla snadno přehlédnout. Nicméně ani Anna nemluví o křížácích jako o žoldnících či jako o armádě, která přišla Byzanci na pomoc. Jsou to skutečně spíše ozbrojení poutníci, kteří se vypravili poklonit Svatému hrobu. Příčinu k tomu podle jejích slov dal „nějaký Kelt zvaný Kukupetros“,¹⁰⁸ který se na pouť vydal již dříve, ale byl během ní velmi sužován Turky a k cíli nedošel. Po návratu do Evropy chtěl cestu zopakovat, ale vzhledem k předchozí zkušenosti se rozhodl nejít sám. Začal tedy kázat mezi západním křesťanstvem pouť ke Svatému hrobu, který má být zároveň vyrván z rukou nevěřících. Anna dále píše o jeho ohromném úspěchu a o davech mužů, žen i dětí, které se vypravily směrem ke Konstantinopoli: „...jako řeky se odevšud stékaly jejich zástupy a proudily dáckou zemí k nám.“¹⁰⁹ Cílem křížáků je tedy podle Anny Jeruzalém a výprava má charakter pouti, ačkoliv po zuby ozbrojené.

Záhy ale dodává ještě jednu charakteristiku křížáků: „*Latinové, kteří jako Bohemund a jemu podobní už dávno toužili zmocnit se byzantské říše, našli v Petrových kázáních jen dobrou záminku, ... prodali svou půdu a předstírali, že potáhnou proti Turkům osvobodit Svatý hrob.*“¹¹⁰ Touto poznámkou dává Anna jasně najevo, že si je vědoma touhy po moci, bohatství a slávě, která západní rytíře ovládá a že jejich náboženský entusiasmus nebere zcela vážně. To platí především v Bohemundově případě, na jehož účet kritikou opravdu nešetřila. Tím se dostávám k další otázce - kdo z vůdců

¹⁰⁸ Myslí se Petr Poustevník. Anna Komnena: *Paměti...*, s. 291.

¹⁰⁹ *Tamtéž.*

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 295.

výpravy šel na východ s jakým cílem a záměrem. Sice s tímto tématem úzce souvisí, ale hodlám o ní pojednat na jiném místě, proto se jí nyní zabývat nebudu.

Fulcher kromě onoho dopisu papeži neuvádí žádné úvahy nad vlastním cílem výpravy. Z Guibertova textu naproti tomu jasně vyplývá, že autor považuje za její cíl Jeruzalém. Píše například, že jakmile byla dobytá Antiochie a pomocné turecké síly poraženy, vůdci výpravy začali ihned přemýšlet, jak se dostat do Jeruzaléma a splnit tak úkol, pro který již tolik vytrpěli.¹¹¹ Guibert nevidí v otázce cíle žádný problém, protože se výpravy neúčastnil. Pokud po dobytí Antiochie nastaly ve vojsku debaty, jak dál pokračovat, je nepravděpodobné, že by se o nich Guibert doslechl. Právě tak nepravděpodobná je i skutečnost, že by změnu cíle výpravy zaznamenal, kdyby si jí byl vědom. Jestliže došli Kristovi rytíři ke Svatému hrobu, pak to musí být i místo, k němuž se vypravili.

O tom, jaký cíl měli před sebou samotní rytíři během výpravy, svědčí nejlépe dopis Štěpána z Blois jeho ženě Adéle. Poslal jej bezprostředně po dobytí Nikáje a na jeho konci podává naprosto klíčovou informaci: „...*pokud nás nezdrží Antiochie, budeme za pět týdnů v Jeruzalémě*“¹¹² Taková věta pro nás znamená mnohem víc, než zprávy pocházející od ostatních kronikářů. Dopis byl napsán v počáteční fázi výpravy a vystihuje momentální pocity jednoho z účastníků. Jeruzalém je pro něj nepochybně cílem, k němuž se západní poutníci vypravili. O pomoci Byzanci v boji proti nevěřícím v něm není ani zmínka. Není jisté, zda Štěpánovy myšlenky odrážejí přesný záměr křížové výpravy tak, jak byl v Evropě Urbanem vyhlášen a prosazován. Pokud jsou však výše řečené závěry pravdivé, pak se můžeme domnívat, že veřejné mínění v bezprostředním období po koncilu vyhlášený cíl nijak nezměnilo a že se skutečně od začátku směřovalo ke Svatému městu.

2.2. Důvody a motivace k odchodu na východ

Oficiálně vyhlášený cíl výpravy byla jedna věc, jednotlivé záměry a cíle jejích účastníků bylo ovšem něco jiného. Obojí spolu nemuselo korespondovat. Co tedy v křesťanech podnítilo touhu vypravit se do vzdálených zemí Levanty? Otázka je pochopitelně velmi

¹¹¹ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 209.

¹¹² Hrochová: *Křížové výpravy...*, s. 52.

obsáhlá a cílem této kapitoly není nalezení vyčerpávající odpovědi. Mým záměrem je, předně podat ve zkratce informaci o důvodech hlavních vůdců – tak, jak je uvádí sekundární literatura.¹¹³ Dále pak na zmínkách některých kronikářů předvést, jak byly motivace k výpravě chápány jimi. A konečně, na vybraných případech se pokusím ukázat, jak se tyto důvody projevovaly v jednání účastníků.

Nyní tedy krátký přehled hlavních vůdců výpravy a jejich pohnutek, díky nimž se rozhodli přijmout kříž. První z nich, který opustil svůj domov, byl Hugo z Vermandois, mladší syn francouzského krále Jindřicha I. Jeho důvody ovšem nejsou zcela zřejmé, pravděpodobně se k výpravě přidal z podnětu svého bratra, tou dobou již krále Filipa I., který měl vlastní důvody pro dobré vztahy s papežem Urbanem. Godefroi z Bouillonu o své účasti rozhodl pod vlivem momentální situace, v níž se ve své vlasti nacházel. Ačkoliv měl po matce z rodu Karla Velikého zdědit dolnolotrinské vévodství, jeho lenní pán, císař Jindřich IV., mu ponechal jen hrabství Antverpy a Bouillon v Ardenách. Protože byl Godefroi silně ovlivněn Clunyjským hnutím, císař jej začal podezřívat ze spojení s papežem. Nejistá budoucnost a náboženský entuziasmus pak rozhodly o jeho odchodu na východ. Godefroiův mladší bratr Balduin viděl ve válečném tažení svou budoucnost. Původně byl určen pro církevní dráhu, proto neměl zdědit žádný majetek. Záhy ale poznal, že se na duchovního nehodí a raději začal sloužit na dvoře svého bratra. Byl od počátku rozhodnutý na východě se na trvalo usadit a tak vyrazil se ženou i dětmi. Nejstarší z trojice, Eustach III., vévoda z Boulogne, nesdílel zdaleka nadšení obou bratrů a neustále byl odhodlán vrátit se zpět na své bohaté statky. Podobně vůdci výpravy ze severní Francie, Štěpán z Blois, Robert Normanský a Robert II. z Flander, nepředpokládali, že by na východě zůstali. Štěpán z nich oplýval nejmenším nadšením a k odchodu jej pravděpodobně přiměla jeho manželka Adéla, dcera legendárního Viléma Dobyvatele, která toužila učinit ze svého muže slavného válečníka. A konečně dva nejvýznamnější vůdci, hrabě Raimond z Toulouse a jihoitalský Norman Bohemund z Tarentu, viděli ve výpravě něco víc, než jen pomoc Východní církvi nebo pouť ke Svatému hrobu. Raimond chtěl završit svůj život posledním velikým činem ve znamení víry¹¹⁴ - jeho náboženský zápal byl skutečně velmi silný, na rozdíl například od

¹¹³ Nepodařilo se mi bohužel nalézt dílo, které by se danou problematikou zabývalo výhradně. Pro účely této práce ovšem poslouží příslušné kapitoly v některých obecněji zaměřených monografiích. Jako stěžejní i v tomto ohledu uvádím Stevena Runcimana: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 142-171. Dále pak Hrochovi: *Křížáci ve Svaté zemi*. Praha: Mladá fronta 1975, s. 20-31; Alfred Duggan: *Křížácké výpravy*. Praha: Orbis 1973, s. 28-35; Komnena: *Paměti...*, s. 290-310; David Nicolle: *První křížová výprava 1096-99: dobytí Svaté země*. Praha: Grada 2007, s. 14-19.

¹¹⁴ Proslavil se již boji proti Maurům ve Španělsku.

Bohemunda.¹¹⁵ Prohlašoval, že se ze Svaté země již nevrátí a vypravil se i se svou ženou. Pravděpodobně byl rozhodnut na východě se usadit a dožít. Bohemund, syn normanského válečníka Roberta Guiscarda, velikého nepřítele Byzantské říše, měl mnoho důvodů zúčastnit se výpravy. Především v ní viděl příležitost, jak uskutečnit některé vlastní cíle. Malé zděděné statky v Itálii nemohly uspokojit jeho ctižádostivost a na východě bylo půdy dost. Vidina majetku a moci byly jeho hlavními hnacími motory. Dále zisk slávy a v neposlední řadě příležitost k vyřizování starých účtů s Byzancí – tuto touhu ovšem v počátcích výpravy nedával najevo.

Cíl výpravy a motivy jednotlivých vůdců, jak se s nimi setkáváme v dochovaných pramenech, se pochopitelně od výše zmíněných obecně přijatých značně liší. Křižáckí kronikáři nepíší nic o vidině bohatství, moci či slávy, která by je do Svaté země hnala. Je to čistá zbožnost, snaha po následování Božího příkazu, přesvědčení o správnosti a oprávněnosti takového činu. Guibert z Nogentu to dokonce ve svém díle výslovně vyjadřuje. Na začátku první knihy píše, že Frankové nebyli hnáni touhou po „...*prázdne slávě, penězích, nebo pro rozšíření hranic*“,¹¹⁶ což jsou podle něj důvody, pro které téměř každý pozvedá a pozvedal zbraň. Uvědomuje si, že výprava do Jeruzaléma se velmi vymyká tomu, na co byl středověký člověk zvyklý. Její charakter je bližší velikým starověkým tažením v duchu Alexandra Velikého, než malým regionálním potyčkám feudálů, které byly pro jeho současnost typické. Vládcí nyní shromáždili obrovské množství lidí z mnoha koutů Evropy a s mocnou armádou se vypravili do vzdálených zemí. Takový podnik nemá v dějinách obdoby, a tím více stojí za oslavu, čím vyšší měl cíle. Boj je podle Guibertových slov oprávněný, pokud je veden na obranu svobody či státu před invazí barbarů. Za takové situace ani nemůže být rytíři bráněno, aby pozvedl zbraň. A pokud je důvodem ochrana církve, nemůže být boj legitimnější.¹¹⁷ Takové je tedy stanovisko Guiberta z Nogentu. Víra v Boha je tou hlavní pohnutkou, která otevírá každému křesťanovi oči a vysílá ho na východ, aby za ni bojoval. K tomu byli Bohem vybráni právě Frankové jako nejzbožnější národ, který nemůže být ovlivněn žádnými hmotnými statky.

Guibertova *Gesta* jsem uvedl jako vzorový příklad, protože je v nich spojeno a vystupňováno to, co jeho předchůdci ještě nevyslovují s takovou razancí. Nicméně i oni, jestliže důvody účasti svých pánů na výpravě uvádějí, se shodují na jejich čistých

¹¹⁵ Podle Runcimana můžeme nepředstíraný zápal pro víru věřit všem vůdcům kromě Bohemunda. Srv. Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 113.

¹¹⁶ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 124.

¹¹⁷ *Tamtéž*.

náboženských pohnutkách, touze poklonit se Svatému hrobu a zbavit zemi nepřátel víry.¹¹⁸

U Fulchera se ale v protikladu s Guibertovou tezí setkáváme s jakýmsi nezamýšleným přiznáním tomu, že křižáci neočekávali na východě jen duchovní spásu. Fulcher píše, že muži při odchodu „...z lásky Boží všechno, co měli, opouštěli, bez pochybnosti věříce, že vezmou za to ono stonásobno, přislíbené Pánem těm, kteří ho milují.“¹¹⁹ Bylo by samozřejmě naivní věřit Guibertovým moralizujícím výrokům o tom, jak křižáky vedly jen ty nejčistší úmysly. Ve vši oddanosti křížovému tažení nás ale Fulcher ujišťuje, že i jistý hmotný zisk byl pro křesťana důležitý.

I Anna Komnena viděla cíle těchto západních poutníků jasně – ovšem od křižáckých kronikářů zcela odlišně. Byla přesvědčena, že zatímco Petr Poustevník se jako jediný skutečně vypravil na pouť ke Svatému hrobu, ostatní velmoži měli záslusk na byzantský trůn: „Všichni svorně snili o dobytí hlavního města... Předstírali, že táhnou na Jeruzalém, ve skutečnosti však chtěli císaře zbavit trůnu a obsadit hlavní město.“¹²⁰ Vzhledem k vzájemnému vztahu Byzantského dvora a křižáků je pochopitelné Annino přesvědčení, že křižáčtí vůdci usilovali spíše o rozvrácení říše, než že by se jí snažili pomoci. Alexios viděl v západních rytířích reálnou hrozbu. Tušil, že se před nimi musí mít na pozoru a že by měl s odstupem sledovat každý jejich krok. Po dobytí Jeruzaléma se mu potvrdila jeho obava, že by křižáci mohli obrátit zbraně proti němu. Ukázalo se, že se Byzantinci ve svém pohledu na křižáky jako na moci a bohatství chtivé válečníky příliš nezmýlili. Tím už se ale příliš dotýkám problému vztahu křižáků s Byzancí, kterým se hodlám zabývat v příslušné samostatné kapitole.

Zpět tedy k tématu. O příčinách první výpravy se dočítáme i u arabského kronikáře Ibn al-Athira. Podává k tomu hned dvě verze. Podle jedné se západní rytíři vedení Balduinem¹²¹ původně chtěli vypravit do severní Afriky a tu christianizovat, ale Sicilský král Roger je přesvědčil, aby své meče raději nasměřovali do Jeruzaléma. Osvobodí tak Svatý hrob a vyslouží si slávu.¹²² Podle druhé verze, kterou al-Athir připouští, přišli křižáci do Svaté země na požádání Egyptanů, kteří se cítili ohroženi vzrůstající mocí Seldžuků a potřebovali mezi jejich a svými hranicemi vytvořit nějaký

¹¹⁸ V takovém duchu například Anonym líčí Bohemundovo přijetí kříže, ačkoliv jeho skutečné důvody byly poněkud jiné. *Gesta Francorum*, s. 123. S podobnými informacemi se ale setkáváme v textu všech křižáckých kronik. Všichni vůdci byli vedeni čistou a velice silnou zbožností.

¹¹⁹ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 19.

¹²⁰ Komnena: *Paměti...*, s. 301.

¹²¹ Al-Athir jej zde mylně nazývá králem křesťanů.

¹²² Ibn al-Athir: *Kompletní historie světa*. In: R.H.C. Or., sv. I., s. 190-194.

„narázníkový“ stát.¹²³ Tato představa je pochopitelně zcela mylná, i když jistá podobnost s realitou tu je. Ohroženým státem žádajícím pomoc ovšem nebyl muslimský Egypt, ale křesťanská Byzantská říše. Jestliže al-Athir připustil takovou možnost, zjevně si neuvědomoval, jak důležitá byla pro křesťana otázka víry. Ať už měli jednotliví křižáci k výpravě jakoukoliv motivaci, náboženský zápal je do jisté míry spojoval všechny. Křesťané nerozlišovali mezi Araby, Turky nebo Peršany. Nezabývali se rozdílem mezi šíity a sunnity. S žádným muslimem by proti jinému muslimovi neuzavírali spojení.¹²⁴ O boje mezi Seldžuky a Egyptany se nezajímali – kdo vyznával islám, byl pro ně nevěřící, který by měl konvertovat nebo zemřít.

Guibert si dále klade otázku, jak je možné, že byl takový zápal a touha po stejné věci vyvolána v srdcích tolika lidí. Jak to, že se výpravy zúčastnilo tolik různých Evropských národů, ačkoliv výzva byla z apoštolského stolce přímo směřována jen Frankům?¹²⁵ Řešením je pro něj to, že spolu s Franky sdíleli všichni hlubokou oddanost Bohu. Má-li zde na mysli prostý lid, můžeme s ním do jisté míry souhlasit. Masy chudých lidí, které se na východ vypravily před hlavním proudem rytířů, to dokazují. Tito poutníci neměli co ztratit, v odchodu viděli jistou příležitost k lepšímu životu. Proto často odcházeli s veškerým majetkem a rodinou. Jak to ale bylo s náboženským zápallem u těch bohatších? Ti, kteří v Evropě nějaká panství vlastnili, skutečně neměli velkou chuť účastnit se výpravy. Po jejím skončení pak neotáleli s návratem, jak dokazují případy výprav ze severní Francie – obou Robertů a Štěpána z Blois. U nich bylo křesťanské nadšení jednou z hlavních příčin účasti. Poněkud jiné je to u hraběte Raimonda, který byl také velmi dobře hmotně zajištěn. Vzhledem ke svému vysokému věku ale s návratem nepočítal a náboženské přesvědčení hrálo v jeho mysli též důležitou roli.¹²⁶

Důkazem toho, kdo z křižáckých vůdců byl rozhodnut po splnění cíle setrvat ve Svaté zemi a kdo se chtěl vrátit domů, mohou být i okolnosti, které provázely jejich skládání lenní přísahy byzantskému císaři. Pokud byl dotyčný přesvědčený o svém

¹²³ *Tamtéž*. Přestože na konci dodává, že jen Bůh ví, jak to opravdu bylo, zjevně se kloní k první verzi.

¹²⁴ Zde mám na mysli pouze období před dobytím Jeruzaléma. Například při dobývání Antiochie křižáci odmítli nabídky egyptských Fátimovců na spojení proti Seldžukům. Tehdy se o ostatní národy příliš nestarali, ale v žádném případě je nepovažovali za přátele. Situace se změnila, jakmile zde po dobytí Jeruzaléma začali zakládat vlastní panství a vést války s místními vládci. Otázka víry v tu chvíli přestala být natolik důležitou, aby zabraňovala uzavírání křesťansko-muslimských aliancí. Pro období křižáckých států po první výpravě viz např.: Steven Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.2. Cambridge 1965, nebo Kenneth Setton: *A History of the Crusades*. Vol.1. The First Hundred Years. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press 1969.

¹²⁵ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 125.

¹²⁶ O Raimondově náboženském zápalu svědčí například jeho bezmezná víra ve Svaté kopí, nalezené v Antiochii po jejím dobytí. Srv. Raimond z Aguilers: *Historia Francorum...*, s. 253-255.

brzkém návratu a nehodlal vytvářet na východě vlastní panství, požadované přísaze se nevzpíral. Tak tomu bylo v případě Huga z Vermandois i tří zmíněných Severofrancouzů. Problémy vyvstaly u mužů, kteří si od výpravy slibovali něco víc. To se týká především Bohemunda¹²⁷ a jeho synovce Tankreda, dvou normanských dobrodruhů s bojovým a lstivým duchem. Dále bratrů Balduina a Godefroie (problémem Godefroiovy přísahy se budu podrobněji zabývat ve třetí kapitole), a konečně hraběte Raimonda. Poslední jmenovaný měl se složením přísahy též problémy,¹²⁸ ačkoliv jeho snaha po vytvoření vlastního panství není tolik evidentní. Během výpravy neustále prosazoval byzantské nároky na dobytá města a stavěl se proti tomu, aby připadla některému z křižáckých vůdců. Tak tomu alespoň bylo do doby, než připadla dobytá Antiochie nenáviděnému Bohemundovi. To byl dle mého názoru zlomový okamžik, od něhož začal Raimond také uvažovat nad obsazením nějakého města. Jestliže si jeho sok mohl osvojit město, které podle práva náleží císaři, proč by si i on nemohl vydobýt své vlastní? Nejlépe ovšem takové, na něž se nebude vztahovat Alexiova přísaha.¹²⁹ V tomto světle pak, myslím, můžeme chápat Raimondův postup po dobytí Albary.¹³⁰ Hrabě zde nechal veškeré obyvatelstvo vyvraždit či prodat do otroctví, město obydli křesťanskými kolonisty, mešitu dal vysvětit na kostel a dosadil sem biskupa, který měl za úkol vykonávat církevní obřady a vyučovat místní obyvatelstvo křesťanské víře. Hrabě tak založil první latinské biskupství na Východě.¹³¹

¹²⁷ Bohemund představuje zvláštní případ, protože ačkoliv je jeho touha po vlastním panství nejzřetelnější, přísahu císaři složil bez sebemenších problémů. Jako jediný z křižáků měl již s byzantským dvorem zkušenost a věděl, že odpíráním poslušnosti zatím ničeho nedosáhne a jen si znesnadní cestu. Proto se snažil vystupovat jako císařův přítel a prohlašoval, že předchozí spory jsou zapomenuty. Lenní přísahu ovšem nemínil dodržet, jak se ostatně brzy ukázalo. O Bohemundově působení na byzantském dvoře podává rozsáhlé informace Komnena – k jejím charakteristikám křižáků se ještě vrátím na příslušném místě. Srv. Komnena: *Paměti...*, s. 300-311.

¹²⁸ Pro odůvodnění svého odmítání přísahy prohlašoval Raimond, že přišel na východ konat vůli Boží a že Bůh je jeho jediným lenním pánem. Dával tak najevo svou pozici papežova světského zástupce na výpravě a dokládal to faktem, že členem jeho družiny je papežský legát, biskup Adhémar. Věděl, že by složením přísahy by opustil své specifické vztahy s papežstvím a postavil by se na roveň ostatním křižáckým vůdcům, kteří ji již složili. A bylo tu další nebezpečí – že se bude muset podřídit Bohemundovým rozkazům. Ten totiž momentálně užíval částečně, a do značné míry předstírané projevy císařovy přízně. Po dlouhém naléhání ostatních velmožů ale nakonec ustoupil a uvolil se přísahu složit. Nebyla však zcela shodná s tou, kterou císaři složili ostatní křižáčtí vůdci a v níž se zavazovali vrátit Byzanci vydobytá území. Alexiovi to ale stačilo.

¹²⁹ Lenní přísaha, již křižáčtí rytíři císaři skládali, se vztahovala pouze na území původně náležící Byzanci. Hranice říše sahala v polovině 11. století k Antiochii a zahrnovala část území odtud na jih. Na města ležící na východ si již Alexios nemohl činit nárok.

¹³⁰ Město ležící na jihovýchod od Antiochie. Raimond jej se svým vojskem dobyl v říjnu 1098, tedy před tím, než se křižáci vypravili z Antiochie dál na Jeruzalém.

¹³¹ O dobývání města podává zprávu Raimond z Aguilers (*Historia Francorum*, s. 267-269). Rovněž k tomu viz Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1. s. 257-258.

Jak můžeme tuto událost hodnotit? Dle mého soudu nám ukazuje, jak si někteří účastníci, v tomto případě hrabě z Toulouse, představovali svou budoucí existenci v Orientu. Jestliže Raimond po dobytí města zcela vyvraždil Saracény, zbylé nekřesťanské obyvatelstvo chtěl převést na „pravou víru“ a město zcela vyčistit od jinověrců,¹³² zdá se to jako strategický tah. Hrabě patřil mezi vůdci výpravy k těm prozřetelnějším a zkušeným a takovýmto činem si snad vytvářel pevnou půdu pro své další působení na Východě. Možná si uvědomoval, že budou-li křesťané chtít dobytá území udržet, musí je osídlit loajálním obyvatelstvem.

V poněkud odlišné situaci se při vytváření vlastního panství nacházel Balduin. Když se řízením osudu (a pravděpodobně i vlastním přičiněním)¹³³ stal vládcem Edessy, měl okolo sebe jen několik desítek lotrinských rytířů. Většinu obyvatelstva města a okolí tvořili Arméni. Tento národ sice vyznával křesťanství, ale arménská církev nebyla západem akceptována a křižáci vesměs její stoupence považovali za heretiky. Balduin ovšem, ať už měl na Armény jakýkoliv názor, neměl příliš na vybranou. Pokud se chtěl na trůnu udržet, musel s nimi vycházet po dobrém. To se mu vyplatilo. Obyvatelstvo vítalo raději vládu západoevropského velmože, než dosavadní podřízenost Byzanci, která arménské vyznání respektovala o něco méně. Balduin zde panoval pevnou rukou a z Edesského hrabství dokázal vybudovat relativně silný stát.¹³⁴

Takový případ byl ovšem ojedinělý. Většina dobývaných měst byla osídlena muslimy, s nimiž neměli triumfující křižáci slitování (k tomu se koneckonců ještě vrátím v samostatné kapitole). Takový postup nebyl příliš prozíravý. Prázdnému městu se špatně vládne a křižáků nebylo tolik, aby je znovu naplnili. Chtěli je snad kolonizovat evropským obyvatelstvem? Nasvědčovaly by tomu dopisy, které rytíři ze Svaté země psali, aby přivolali další poutníky a osadníky.¹³⁵ Otázkou zůstává, co vlastně křesťanští dobyvatelé zamýšleli, jak si představovali svou další existenci na východě. Svým

¹³² Tuto informaci potvrzuje i Raimond z Aguilers (*Historia Francorum...*, s. 266) a dodává, že část obyvatelstva byla prodána do Antiochie do otroctví. Fulcher zmiňuje události jen ve zkratce, očividně se jich nezúčastnil, ale považoval je za hodné zaznamenání. Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 41.

¹³³ Je pravděpodobné, že se Balduin aktivně podílel na spiknutí, které mělo za cíl odstranit dosavadního edesského vládce Thora. Matouš z Edessy, arménský kronikář z 12. stol. o jeho účasti nepochybuje. Matouš z Edessy: *Chronicon*. In: R.H.C. Arm. I., s. 35-38. Naproti tomu křižáčtí dějepisci se snažili Balduina od tohoto nařčení očistit. Fulcher například uvádí, že obyvatelstvo města svého vládce nenávidělo a po jeho svržení nabídli trůn Balduinovi. Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 29.

¹³⁴ Pro bližší informace o Edesském hrabství viz: Matouš z Edessy: *Chronicon*; Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 195-212; Robert W. Thomson: *The Crusades through Armenian Eyes*. In: *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*. Edited by Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh. Washington, D.C. 2001.

¹³⁵ Např. *Epistula Patriarchae Hieroslymitani et aliorum episoporum ad Occidentales*. In: Hagenmeyer, s. 146-149;

postupem dávají tušit, že jejich cílem bylo definitivní odstranění nepřátel víry (a později snad i místních křesťanských herezí). O osvobození Svatého hrobu šlo jen některým členům výpravy, a ti to pak svým návratem do vlasti potvrdili. Co ale ti, kteří byli rozhodnuti zde zůstat a založit vlastní panství? Komu v něm chtěli vládnout, křesťanům nebo muslimům? Zodpovězení takových otázek však značně přesahuje rámec této práce. Odpovědi na ně jsou zahaleny temnotou, kterou bohužel vzhledem k počtu dochovaných pramenů není snadné prostoupit.

3. Západní rytíři kontra Byzanc

Jaký byl tedy vztah křížáků k Byzanci? Jak se o říši a především o jejím hlavním představiteli, císaři Alexiovi, kronikáři vyjadřovali? Jaké k tomu měli důvody, co jejich pohled ovlivňovalo? To jsou některé z otázek, na něž se v této kapitole pokusím odpovědět.

Začnu u Raimonda z Aguilers, kronikáře a kaplana hraběte z Toulouse. Jeho postoj vůči Byzanci je poněkud překvapivý. Raimondův pán měl totiž k byzantskému dvoru daleko vřelejší vztah, než ostatní západní velmoži. Z kronikářova textu to ale není vůbec patrné. Autor *Historie*, jak se zdá, se v tomto ohledu od svého pána diametrálně liší. Na císařovu osobu nešetří kritickými poznámkami a na několika místech jej označuje za zrádce. Zobrazuje ho spíše jako nepřítele křížáků, který proti nim neustále vymýšlel úskoky a lsti.

Hned v první kapitole se zmiňuje o Alexiových falešných slibech míru, bratrství a spojenectví. Vojsko hraběte bylo během cesty Balkánem přepadáno místními kmeny a Raimond to klade za vinu císaři, který křížákům slíbil bezpečný průchod až do Konstantinopole.¹³⁶ O několik řádků dál píše v podobném duchu, že mezitím sice přišla od císaře uklidňující zpráva, ale kvůli jeho lstivosti byli křížáci ze všech stran obklíčeni nepřáteli.¹³⁷ Takových narážek na Alexiovu osobu se v textu vyskytuje daleko více a není potřeba je zde dále vypisovat. O některých se ještě později zmíním v jiné souvislosti.

Raimondova nenávisť k císaři je tedy evidentní. Sám byl sice svědkem krvavé srážky svých druhů s byzantskými jednotkami, ale otázkou je, zda právě to bylo příčinou jeho neochvějně předpojatosti. Tento negativní vztah je o to zvláštnější, že jeho pán byl po vyřešení problému s přísahou velmi váženým a vítaným hostem císařského dvora.¹³⁸

¹³⁶ Raimond z Aguilers: *Historia Francorum...*, s. 235-237. Císař ovšem neměl s útoky místních kmenů na křesťanská vojska co dočinění. Mimo území Byzance neměl nad těmito kmeny moc a dost dobře nemohl uhlídat ani situaci na samotném území říše, přestože zde operovaly byzantské hlídky. Události se vyhroutil poté, kdy Raimondova výprava dorazila do Drače. Hrabě přijal císařovu výzvu odebrat se do Konstantinopole napřed a vyřídit formální záležitosti před příchodem zbytku vojska. Provensálci tak ztratili hlavní velení a jejich morálka se vytratila. Začali drancovat a pustošit zdejší kraj, čemuž nemohly místní jednotky nečinně přihlížet. Došlo ke střetu a Raimondovo vojsko tak utrpělo těžké ztráty ještě na evropském území. Císař navíc o těchto událostech neměl tušení. Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1. s. 161-163

¹³⁷ Raimond z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 237.

¹³⁸ Ačkoliv se s touto informací setkáváme jen u Anny a Alberta z Cách, není důvod jí nevěřit. Albert píše, že když Raimond po čtrnácti dnech císařský dvůr opouštěl, jeho vztahy s Alexiem byly výborné. Albert

Raimond byl proti císaři silně zaujatý a dobrý vztah jeho pána k němu se mu nemohl zamlouvat. O svých pocitech se ovšem v tomto ohledu nezmiňuje.

Anonym měl při líčení sporu hraběte z Toulouse s císařem také poněkud nejednoznačnou pozici. Vzhledem k nevraživosti, která panovala mezi jeho pánem a hrabětem, je trochu překvapivé, s jakou vehemencí se na tomto místě Raimonda zastává.¹³⁹ Pochopitelně mu nemohl být příliš nakloněn, ale raději se postavil na jeho stranu, než aby dal za pravdu Alexiovi. Nepřátelství vůči císaři bylo na vyšší úrovni, hádky mezi křižáckými pány nebyly oproti nim tak podstatné. Jiným vysvětlením může být to, že událost se odehrála v době, kdy se konflikt mezi Raimondem a Bohemundem ještě nerozhořel a vztahy obou mužů nebyly nepřátelské. To by ale znamenalo, že Anonym své dílo psal průběžně během výpravy a nijak jej později neupravoval.

Fulcher, který jako člen družiny Štěpána z Blois nemohl být těmto událostem osobně přítomen,¹⁴⁰ se o nich ani slovem nezmiňuje. Naproti tomu podobnou nevraživost jako u předchozích dvou kronikářů nacházíme i u Guiberta z Nogentu – ačkoliv jeho pohled byl zkreslený tím, že sám neměl s byzantským dvorem zkušenost a svůj názor na Byzanc z větší části převzal od velmi zaujatého Anonyma. Guibert jde ovšem ve své kritice dále. Nešetří s ní vůči všem Řekům a nejvíce si bere na mušku právě Alexia, kterého neustále tituluje širokou škálou nelichotivých výrazů. V souvislosti s problémem Raimondovy přísahy jej například nazývá bezbožným, vychytralým a nestoudným tyranem a lotrem. Po Anonymově vzoru se zde striktně staví na stranu hraběte. Píše, že po císařově zradě a porážce Raimondových mužů začal hrabě proti Alexiovi ihned vymýšlet způsob odplaty.¹⁴¹

Na jiném místě Guibert odsuzuje Alexia za to, že pro vyburcování západních křesťanů k pomoci východnímu křesťanstvu užíval jako lákadla zlato, stříbro a vůbec bohatství Byzantské říše.¹⁴² A ještě ke všemu nabízel Frankům krásné řecké ženy. Guibert

z Cách: *Historia Hierosolymitana*. In: R.H.C. Occ., sv. IV., s. 314. Tuto informaci má pravděpodobně od jednoho z Godefroiových vojáků, ale přestože se s ní jinde nesetkáváme, není důvod jí nevěřit. Srv. Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1. s. 164.

¹³⁹ K problému Raimondovy přísahy u Anonyma viz: *Gesta Francorum*, s. 126.

¹⁴⁰ Výprava ze severní Francie vedená Robertem z Normandie a zmíněným Štěpánem přišla do Konstantinopole jako poslední a tou dobou se již ostatní vojska připravovala na druhém břehu k pochodu na Nikaju.

¹⁴¹ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 155.

¹⁴² Zde jen doplním, že císař na evropských křesťanech skutečně požadoval především vojsko, které by bylo ochotno bojovat v jeho službách za mzdu. Byzantská armáda měla kritický nedostatek mužů, ale protože do císařské pokladny plynuly značné příjmy, bylo pro Alexia nejjednodušší najmout žoldnéře. Nehrálo příliš roli, kdo to bude. Hlavně aby pomohli rychle. Odvolávání se na společnou víru byla taktika, která měla v západním křesťanstvu vzbudit zápal a rozšířit tak řady pomocných armád. Nikdo ale neočekával takový ohlas a císař nebyl nadšen, že ke Konstantinopoli míří místo zkušených rytířů davy prostých a nedostatečně

tak poukazuje na jeho zkaženost a prohlašuje, že takové povrchní nabídky nemají nad mužem se sebekázní žádnou moc. A právě v řecké zálibě v materiálních statcích a nečistých bezbožných hrátkách viděl Guibert příčinu problémů sužujících říši. Konkrétně císař si v nich podle jeho slov velmi liboval. Rovněž poukazuje na řeckou závist křížáckých úspěchů, obzvláště po úspěšném dobytí Jeruzaléma.¹⁴³ Takové odsudky se zdají velmi zvláštní, když uvážíme duchovní a kulturní úroveň obou civilizací. Propast mezi nimi byla skutečně hluboká, ale vítězem tohoto zápasu nebyl latinský západ.¹⁴⁴ Jak jsme viděli v kapitole 1.2., Guibert často ve svém díle něco obhajoval. Ať to bylo jeho samotné rozhodnutí napsat *Gesta*, zdůvodnění účasti Franků na výpravě nebo ospravedlnění samotné myšlenky boje proti nevěřícím. I v tomto kritizování a hanobení byzantské společnosti spatřuji Guibertovy snahy o apologii. Jak bylo řečeno, osobně se výpravy neúčastnil a svou kroniku psal s několikaletým odstupem. Jeho pohled byl tedy ovlivněn událostmi, které osvobození Jeruzaléma následovaly. Podle mého názoru se tedy pokoušel uhájit oprávněnost boje s Byzancí, na niž se tou dobou zájem křížáků (v čele s Bohemundem) obrátil.

Raimond z Aguilers i Anonym, jak jsme viděli, měli k Byzancí velmi negativní vztah. Třetí z přítomných kronikářů, Fulcher, je v tomto ohledu poněkud hůře interpretovatelný. S císařem či s jinými osobami byzantského dvora se v jeho *Historii* prakticky nesetkáváme. V souvislosti s příchodem vojska ke Konstantinopoli a s následným dobýváním Nikaje se zde objevuje jen několik zmínek. Z nich se zdá, jako by Fulcher s ostatními kronikáři žádnou nenávist k Byzancí nesdílel.¹⁴⁵ Jediné, z čeho můžeme soudit opak, je tato věta z druhé knihy jeho *Historie*: „Císař byzantský Aleksej

ozbrojených lidí. O tom si můžeme nejlépe vytvořit obrázek z vyprávění jeho dcery. Komnena: *Paměti...*, knihy X. a XI.; rovněž: *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*. Ed. Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh. Washington, D.C. 2001.

¹⁴³ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 133-134.

¹⁴⁴ Byzantská říše byla nejsilnější a nejbohatší evropský stát. Byla dědicem východní části Římské říše a povědomí kontinuity se zde neustále drželo. Byzantinci se sami nazývali Římány a stále v nich přetrvával povýšený pohled na okolní národy jako na „barbarské“. Říše nikdy nezavrhl pohanskou vzdělanost a z antické tradice mnoho uchovala. Řecká věda a filosofie byla považována za součást vlastní kultury. Západní kultura byla tehdy na nižším vývojovém stupni; Na druhou stranu, její bojovný válečnický charakter jí dával mocenskou převahu. Jistou podobnost střetu byzantské a latinské křížácké kultury můžeme spatřit v konfrontaci civilizace arabské s expandující tureckou. Turečtí nájezdníci místní arabské obyvatelstvo též překonali vojensky, ale z kulturně vývojového hlediska nedosahovali takové úrovně. Turci ovšem nevykazovali onu uzavřenost, typickou pro západní křížáky. Přijali jak islámskou víru, tak mnohé vymoženosti arabského světa. Hrochovi: *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 267-270.

¹⁴⁵ O sporech křížáckých vůdců s císařem o složení přísahy se zde vůbec nemluví. Naopak je zmíněna Alexiova štědrost při obdarování hostů. Zajímavá je ale Fulcherova zpráva o tom, že se západní rytíři císařově vůli podvolili, protože si uvědomovali, že bez jeho pomoci by se daleko nedostali. Mohla by poukazovat na to, že křižáci ustoupili jen z praktických důvodů, ale ve skutečnosti na dodržení přísahy nepomýšleli. To je ovšem velmi volná interpretace, která může mít k realitě daleko. Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 22.

byl tehdy lidu našemu velmi nepřátelský a poutníkům jeruzalémským buď tajnými lestmi nebo zřejmými násilnostmi na zemi i na moři škodil a počínal si tyransky.“¹⁴⁶ Věta je zmíněna v souvislosti s Bohemundovým útokem na Byzanc v roce 1107 (viz poznámka č. 93) a Fulcher se v tomto konfliktu pochopitelně přiklání na křížákovou stranu. V jeho kronice je to ale jediná zpráva o sporu některého člena výpravy s říší. Mírová dohoda, která po události následovala, je také vylíčena poněkud zkresleně. Oba muži se podle Fulchera spřátelili, císař slíbil chránit poutníky a Bohemund mu na oplátku přísahal věrnost a pokoj.¹⁴⁷ Otázkou je, proč se Fulcher vyhýbal zmínek o konfliktech, které výpravu provázely. Ať už to byly spory jednotlivých účastníků výpravy, nebo problémy s Byzanci. Nedostatek informací je jako vysvětlení téměř vyloučeno. Zdá se mi ale pravděpodobné, jak jsem se již o tom zmínil v první kapitole, že byl autor silně oddán myšlence boje ve jménu Krista. Nechtěl pak ideu kruciáty pošpinit malichernými pozemskými spory v křesťanském táboře. Proto, když už se rozhodl o Bohemundově boji s Alexiem napsat, pak v opravdu velmi zkrácené a umírněné podobě. Těžko ale soudit, jaký byl jeho osobní vztah k Byzanci. Z počtu uvedených informací o říši bychom mohli soudit, že vcelku neutrální. Nebo alespoň ne tak vyhroceně nenávislný, jako tomu bylo u Raimonda a Anonyma.

Zdá se, že pohled kronikářů na Byzanc byl silně nepřátelský. Máme ovšem k dispozici i jiné prameny, které nás ujišťují, že tuto skutečnost nemůžeme zobecňovat na celou výpravu. V první řadě mám na mysli *Alexiadu*, z níž je spřízněnost císaře s hrabětem Raimondem nepochybná – k tomu se ale ještě dostanu. Do jisté míry se Alexiově přízni těšil i Štěpán z Blois. V dopise své ženě Adéle vyjadřuje byzantskému císaři nejvyšší obdiv a sklání mu poklonu za jeho štědrost a laskavost. Štěpánovo přesvědčení, že si císař nikoho ze západních rytířů neoblíbil tolik jako jeho, asi není pravdivé, nicméně poukazuje na císařovu přátelskou povahu a vstřícnost.¹⁴⁸ Následující věty hovoří jasně: „Říkám ti upřímně, že v současnosti není na zemi mezi živými žádného takového člověka. V nejštědřejší míře obdarovává naše knížata, ulehčuje postavení rytířů,

¹⁴⁶ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 92.

¹⁴⁷ *Tamtéž*.

¹⁴⁸ Vzhledem k tomu, že o příchodu Štěpánovy družiny do Konstantinopole nepíše Anna nic, nezdá se pravděpodobné, že by on sám na byzantský dvůr výrazněji zapůsobil. Císařův vztah k Raimondovi z Toulouse byl Komnenou zcela explicitně vyjádřen a nelze o něm pochybovat. Pokud ale nabyl Štěpán přesvědčení o své oblíbenosti, ačkoliv Anna to nepovažovala za nic výjimečného, lze se domnívat, že se císař choval takto vstřícně i k dalším západním velmožům – jen o tom nemáme zprávy.

*krmí chudinu dary... V naší době, jak se zdá, by se nenašel panovník tak vznešený ve všech ohledech svého jednání a myšlení... Po deseti dnech... jsem jej opustil jako otce.*¹⁴⁹

Nyní se tedy náš pohled otočí. Očima Anny Komneny se podíváme na to, jak křížáky přijímal byzantský dvůr. Jak již bylo řečeno, Anniny charakteristiky západních rytířů významně doplňují obraz jejich vztahu k císaři a Byzanci vůbec.

Váženost, kterou u Alexia požíval hrabě Raimond, je v Annině vyprávění vyjádřena zcela explicitně. Komnena naprosto přehlédla spor o Raimondovu přísahu i prvotní nepřátelství vůči císaři, které následovalo po zdrcující porážce Provensálců. Hrabě je líčen v nejlepším světle a jeho přátelství k Alexiovi nemá sebemenší šrám. Důvodem, proč se autorka rozhodla nezmiňovat vzájemné šarvátky obou mužů, je zajisté Raimondovo dobré jméno. Vysloužil si ho svým uhlazeným vystupováním a mravním jednáním, které značně kontrastovalo s hrubými mravy ostatních západních rytířů. Anna to jasně dává najevo slovy: „Císař měl velmi rád Isangela.¹⁵⁰ Vážil si jeho bystrosti, přímosti jeho myšlení i bezúhonnosti jeho života. Poznal jeho pravdomluvnost a věděl, že Isangeles si cení pravdy nade všecko. Nad ostatními Latiny vynikal jako slunce mezi hvězdami.“¹⁵¹ Alexios rovněž varoval Raimonda před Bohemundovou špatností.¹⁵²

Bohemund je v Annině vyprávění zobrazen jako záporný hrdina, téměř jako Raimondův opak. Princezna o něm hovoří jako o křivopřísežníkovi, který od začátku neměl v úmyslu přísahu složenou císaři splnit. Několikrát odkazuje na jeho neurozený původ, jemuž odpovídá i jeho nečestné chování. Důvod Bohemundovy účasti na výpravě vidí Anna v tom, že byl bezzemek. Odešel ze své vlasti jen proto, aby si na východě přivlastnil nějaké knížectví, popřípadě aby se pokusil zmocnit Byzance. A protože Alexios znal jeho záměry a prohnanost, neustále jej chlácholil planými sliby.¹⁵³ Bohemund tyto sliby očividně neprohlédl a ve své významné postavení mezi velmoži naivně věřil. Můžeme tak soudit podle zápisů Raimonda i Anonyma, kteří se v této souvislosti o císařově proradnosti nijak nezmiňují a vztah Bohemunda k císaři se z jejich vyprávění zdá být dobrý.¹⁵⁴

¹⁴⁹ *Epistula I Stephani comitis Carnotensis ad Adelam uxorem suam.* In: Hagenmeyer, s. 138-140.

¹⁵⁰ *Isangeles*, tzn. Hrabě ze Saint-Giles.

¹⁵¹ Komnena: *Paměti...*, s. 310.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 311.

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 307-310.

¹⁵⁴ Podle Anonyma se císař mocného Bohemunda obával a slíbil mu značné území nedaleko Antiochie, jestliže mu tento Norman přísahu složí. *Gesta Francorum*, s. 125. Pokud Alexios takovou nabídku skutečně učinil, což se nezdá příliš pravděpodobné, lze ji považovat za jeden z planých slibů, o nichž hovoří Anna a kterými chtěl její otec udržet Bohemunda v nadějích a dobrém rozmaru. Daleko pravděpodobnější ale bude,

Annino líčení Bohemunda je do jisté míry zaujaté a subjektivní a je ovlivněno událostmi předcházejícími¹⁵⁵ i následujícími.¹⁵⁶ Vůdce Normanů představoval pro Byzanc po mnoho let velikou hrozbu. V době, kdy Anna své dílo psala, s ním již měla říše četné neblahé zkušenosti. Nenávisti se tedy nelze divit.

Nyní se ještě dotknu Anina vztahu k Bohemundovi v souvislosti s dobýváním Antiochie. Podle její verze měl svou lstivostí a prohnaností na dobytí města lví podíl. Mezi obránci si vyhlédl jednoho muže, pravděpodobně Arména,¹⁵⁷ kterého pak mnoha „...sliby a lichotkami přiměl ke zradě.“¹⁵⁸ Když měl jistotu, že mu bude město vydáno, navrhl ostatním velmožům, aby uskutečnili jakousi soutěž: Komu se jako prvnímu podaří Antiochii pokořit, tomu pak připadne. O svém tajném spojení mezi obránci města je však neinformoval. Touto lstí se pak jeho mužům podařilo město obsadit. Vyprávění Anna zakončuje hodnocením Bohemunda, který podle ní netoužil po moci kvůli prospěchu Latinů a obecnému užitku, ale pro svou ctižádost.¹⁵⁹ Vzhledem k jejímu nepřátelství se

že Anonym zasadil tuto informaci do svého vyprávění z praktických důvodů. Jeho pán se během výpravy Antiochie opravdu zmocnil, a tak bylo potřeba tento postup zpětně obhájit; Anonym i Raimond z Aguilers popisují situace, kdy Bohemund nabídl císaři svou pomoc v případě, že bude hrabě nadále odmítat složení přísahy. *Gesta Francorum*, s. 126; Raimond z Aguilers: *Historia Francorum...*, s. 238.

¹⁵⁵ S Bohemundem měla Byzantská říše zkušenost již před křížovou výpravou. Jeho otec Robert Guiscard vpadl na konci padesátých let do jižní Itálie a odňal tak Byzanc poslední državy na Apeninském poloostrově. Počátkem osmdesátých let pak italští Normané pokračovali neúspěšnými výboji proti říši na Balkáně. Není tedy divu, že Byzanc věnovala tomuto vojsku mimořádnou pozornost, a že se Bohemund těšil takovému zájmu u byzantské princezny. V této souvislosti píše Anonym o Alexiově strachu z Bohemunda, který v minulosti několikrát v poli zahnal jeho muže.

¹⁵⁶ V roce 1104 odplul Bohemund do Itálie, kde se mu podařilo přesvědčit papeže ke svolání křížové výpravy proti novému největšímu nepříteli křesťanstva – Byzantské říši. Tažení se mu podařilo uskutečnit (rok 1107), ale císař byl o jeho záměru informován dostatečně se na invazi připravil. Bohemund obsadil Drač, kde byl ale obklíčen byzantskými jednotkami a téměř po roce kapituloval. Musel podepsat mírovou smlouvu, v níž byl antiochijský kníže ustaven jako vazal byzantského císaře. Bohemund se pak odebral do Apulie, kde v roce 1111 v ústraní zemřel. Pro podrobnější informace k této události viz např.: Runciman: *A History of the Crusades*. Vol. 2., s. 46-51; Duggan, Alfred: *Křížácké výpravy*. Praha: Orbis 1973, s. 78-79; Hrochovi: *Křížáci v Levantě*, s. 81-85.

¹⁵⁷ Anonym jej nazývá Pyrrus, Runciman podle pozdějších pramenů Firouz. Na příkladu tohoto muže je dobře patrné, jak silně se mohou prameny, popisující stejnou událost, rozcházet. Jméno toho člověka je v podstatě jediné, na čem se kronikáři vesměs shodli. V otázce etnické příslušnosti už je to problém. Zatímco Fulcher (*Historie Jeruzalémská*, s. 32-33) jej bez váhání označuje za Turka, jemuž se několikrát zjevil Bůh a trpělivě mu přikazoval, aby město vydal křesťanům, až tento nebožák podlehl a vpustil křížáky do města, Raimond z Aguilers (*Historia Francorum...*, s. 251) jej vidí jako odpadlého křesťana, který se podporou křížáků snažil odčinit svou vinu. Anna (*Paměti...*, s. 324) píše, že to byl „jakýsi Armén“, jehož Bohemund přiměl ke zradě města. Podle Anonyma (*Gesta Francorum*, s. 140) to byl turecký emír, který se s Bohemundem velmi spřátelil, Radulph z Caen (*Gesta Tancredi Siciliae Regis in Expeditione Hierosolymitana*. In: R.H.C. Occ. III, s. 651-652) jej nazývá bohatým Arménem a Matouš z Edessy (*Chronicle*. In: R.H.C. Arm. I., s. 222) jej považuje za jednoho z velitelů města, ale nemluví o jeho původu. Rovněž arabské prameny původ nezmiňují. Ibn al-Athir (Ibn al-Athir: *Kompletní historie světa*. In: R.H.C. Or., sv. I., s. 192) o něm píše jako o zbrojřím jménem Ruzbih. A konečně podle Runcimana to byl Armén, který konvertoval k islámu, ale se svými bývalými souvěrci byl nadále v kontaktu. Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 232.

¹⁵⁸ Komnena: *Paměti...*, s. 324.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 325. Nutno dodat, že k této verzi se přiklání i Runciman (*A History of the Crusades*. Vol.1, s. 231), Anna tedy své líčení Bohemunda nijak nezkrášlovala.

Komnena chápala každé příležitosti, kde by mohla Bohemunda uvrhnout do špatného světla. Na tomto místě (ostatně jako i jinde) nemusela příliš přehánět. I Anonymova verze nás o jeho úskoku informuje a od Komneny se prakticky neodlišuje. Až na to, že podle ní se Bohemund nechtěl své kořisti vzdát, ale Anonym tvrdí, že pokud by císař dorazil, bez váhání by mu byla Antiochie předána.¹⁶⁰

Bohemund měl na císařském dvoře nejhorší reputaci ze všech křižáckých vůdců. Zásahu na tom vedle špatné povahy měla i jeho minulost a původ. Ani ostatní Latinové ale nebyli Byzantinci přijímáni kladně. Chováním se od svých hostitelů značně odlišovali. Okázalé orientální ceremonie a nádhera císařského paláce v nich vyvolávaly údiv i rozpaky. Uhlazené a důstojné vystupování byzantských dvořanů kontrastovalo s jejich hrubostí a neomaleností. Ale místo toho, aby se řeckou vznešeností inspirovali a pokusili se jí přizpůsobit, cítili se dotčeni a poníženi.¹⁶¹ O tom, jak silně se Latinové od Byzantinců odlišovali, a jak na ně dvůr pohlížel, se ve velké míře dovídáme od Anny. Autorka *Alexiady* nám poskytuje rozsáhlou a mnohdy nelichotivou charakteristiku západních rytířů. Často se o nich vyjadřuje jako lidech o prohnanych, v myšlení značně nestálých, po moci a bohatství toužících. Také o nich říká, že jsou od přírody upovídání, a proto se mezi nimi rychle šíří fámy.¹⁶² Nelichotivě popisuje i jejich vedení boje, k tomu se ale vrátím v příslušné kapitole.

Vzájemný vztah obou stran se jeví jako velmi napjatý a je otázkou, u koho ještě – kromě hraběte Raimonda a Štěpána z Blois – můžeme hovořit o výjimce. O nikom jiném nás v této souvislosti prameny neinformují. Právě tak nelze z kronik dost dobře vyčíst, zda se pohled autorů na Byzanc během tažení nějak proměňoval, nebo zda byl nenávislný od začátku. Není to možné z již zmíněného důvodu, že totiž kroniky byly psány s časovým odstupem a autoři tak mohli být ovlivněni svým aktuálním názorem.

Podle mého soudu s říší mnoho křižáků nesympatizovalo od samého začátku výpravy. Nesporně tomu tak bylo v případě Normanů, ale během prvních měsíců se k nim začali přidávat další, kteří do té doby neměli s byzantským dvorem čest. To se týká výprav, které se s říšskými jednotkami dostaly do konfliktu - např. Provensálci hraběte z

¹⁶⁰ *Gesta Francorum*, s. 140.

¹⁶¹ Runciman (*A History of the Crusades*. Vol.1., s. 153) je výstižně přirovnává k nevychovaným nezbedným dětem. Anna např. popisuje situaci, kdy se jeden hrdý Frank posadil na císařský trůn. Balduin jej ihned pokáral a vyzval, aby se podřídil zdejšímu mravům. Frank protestoval proti tomu, že císař sedí na trůně, zatímco mnoho statečných mužů musí stát. Za své nevhodné chování ale nebyl nijak potrestán a Alexios mu jen přátelsky poradil, aby v boji s Turky zvolil poněkud jinou taktiku. Komnena: *Paměti...*, s. 307.

¹⁶² Komnena: *Paměti...*, s. 301-310.

Toulouse, jak to dokládá jeho kronikář, a pak také Lotrinská výprava vévody Godefroie, který odmítal složit přísahu. Během výpravy pak došlo k mnoha dalším situacím, které musely vzájemné vztahy silně pošramotit. Mezi ty nejdůležitější patřily spory při dobývání Nikaje a Antiochie. Konflikt se vyhroutil po dobytí Jeruzaléma, kdy někteří křižáci obrátili své zbraně proti říši a prohlašovali ji za nepřítele křesťanstva.

3.1. Dobývání Nikáji

Pomineme-li problémy provázející příchod křižáků ke Konstantinopoli, byla první důležitou událostí, v níž se projeví rozdílné představy obou stran o průběhu výpravy, kapitulace Nikáji. Toto maloasijské město bylo sedm týdnů v obležení křižáckých vojsk a turecké jednotky, vyslané mu na pomoc, byly postupně odraženy. Císař věděl, že padne-li město do rukou křižáků, vydrancují ho a rozeberou si veškeré tamní bohatství. V horším případě se jej nebudou chtít ani vzdát. Proto do města ještě dlouho před jeho dobytím vyslal svého zástupce, který měl obránce přesvědčit o výhodách, jež jim budou poskytnuty, vzdají-li se Alexiovi. Turci, dokud viděli naději na uhájení svých pozic, nechtěli nabídku přijmout. Nakonec ale pochopili, že je to nejlepší možné řešení jejich situace, a město císařským jednotkám vydali.

Nyní uvidíme, jak je událost líčena jednotlivými kronikáři. O tajném vyjednávání Alexiova zástupce s tureckými obránci se dočítáme u Komneny,¹⁶³ která nijak nezastírá, že císař křižáky obelhal. Svůj plán se před nimi snažil utajit, což se mu evidentně podařilo. Nikdo ze západních kronikářů se o jeho lsti nezmiňuje, a jejich verze se velmi shodují. Fulcher například píše, že Turci vyslali k císaři posly s nabídkou vydat mu město. Jeho pohled na císaře zde není nijak kritický, což svědčí o Fulcherově neinformovanosti o císařově úskoku.¹⁶⁴ Anonymova verze se od Fulcherovy podstatně neliší, jen je v ní patrná silnější nevraživost vůči císaři, protože nechal odejít Turky bez pohromy: „*Císař plný ješitnosti a zlomyslnosti nařídil, že mohou odejít nepotrestáni. Šetřil je pečlivě, aby je připravil pro lsti a překážky proti Frankům.*“¹⁶⁵ Takové líčení situace bychom ovšem mohli přičíst Anonymově oddanosti k Bohemundovi, který byl ze všech velmožů

¹⁶³ Komnena: *Paměti...*, s. 318-320.

¹⁶⁴ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 24.

¹⁶⁵ *Gesta Francorum*, In: Hrochová: *Křížové výpravy...*, s. 49.

nejhorlivější v získávání dobytých měst a jehož vztah k Alexiovi byl velmi napjatý. Guibert se ve své verzi s Fulcherem a Anonymem v podstatě shoduje, což dokazuje, že nevycházel z nikoho dalšího. Císaře sice nazývá tyranem a jeho nenávisť k němu je znovu dobře patrná, ale kdyby měl k dispozici i verzi Anny, jistě bychom u něj našli víc invektiv na Alexiovu osobu. Takto byl císař v očích křižáků „jen“ vychytralým zrádcem, který přijal kapitulaci Turků a zajistil jim bezpečný odchod.¹⁶⁶

Raimond z Aguilers je ve svém postoji ještě o něco vyhrocenější. hovoří o Alexiových slibech, podle nichž měl přenechat křižákům veškeré zlato, stříbro, koně a další zboží, které se ve městě nacházelo. Dále že zde vystaví latinské chrámy a útulky pro chudé a mnoho dalšího. To vše, jestliže za něj budou křižáci nadále bojovat. Muži tomu podle Raimondových slov uvěřili, ale byli hrubě zklamáni.¹⁶⁷ Tato zmínka se jeví jako další pokus o zdiskreditování Alexia. Spíše vypovídá o Raimondově nenávisti k němu, než o snaze postihnout realitu. Císař si byl příliš dobře vědom toho, že s křižáky pořídí nejlépe, pokud s nimi bude vycházet po dobrém – a to tak dlouho, jak to jen půjde. Kdyby si je rozhněval planými sliby hned v počátcích tažení, příliš by mu to v bojích s Turky nepomohlo. Není proto pravděpodobné, že by jim nabízel za jejich služby daleko víc, než byl sám ochoten vydat. Část bohatství města jim ale skutečně slíbil a slib také splnil, což dokazují Fulcherova a nepřímá i Annina slova.¹⁶⁸

Přestože se kronikáři o Alexiově lsti evidentně nedověděli, vyčítají mu, že přijal kapitulaci obránců a že je nechal odejít bez úhony. Jak ukazují informace o dobývání dalších měst, křižáci obvykle nenechávali naživu mnoho jejich obyvatel a s nevídanou rychlostí se zmocňovali majetku nevěřících. Takový scénář chtěli nepochybně provést i v případě Nikaje, ačkoliv kronikáři se o tom pochopitelně přímo nezmiňují. Jejich nepřátelský tón a výčitky vůči císaři ovšem hovoří jasně.

¹⁶⁶ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 159-160.

¹⁶⁷ Raimond z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 239-240.

¹⁶⁸ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 24; Anna píše, že bezprostředně po dobytí města požadoval císař složení přísahy na všech velmožích, kteří tak dosud neučinili. K tomu dodává, že to pro ně další příležitost získat *ještě více darů*. Komnena: *Paměti...*, s. 322. Anonym nepíše sice o darech křižáckým vůdcům nepíše, ale zmiňuje se o bohaté almužně, již byli Alexiem podarováni chudí členové vojska. *Gesta Francorum*, s. 128.

3.2. *Problém lidové výpravy*

V této a následující kapitole se zaměřím na dvě události, na nichž je dobře patrný vztah kronikářů k Byzanci. Mým záměrem je poukázat na zaujatost, s níž jsou obě líčeny. Každá kronika se ve svém podání poněkud liší. Nejprve se budu věnovat tzv. lidové výpravě a její hlavní osobě – Petru Poustevníkovi.

Prameny se rozcházejí v otázce, komu připsat vinu za katastrofu, která tento lidový předvoj postihla.¹⁶⁹ Kdo může za to, že se Petr se svým nepočetným a nedostatečně vyzbrojeným houfem přeplavil přes Helespont před ostatními velmoži? Proč nepočkal na hlavní křižácká vojska, nota bene když už ve Svaté zemi byl a věděl, co jej může potkat.

Takto podávají zprávu o události křižáčtí kronikáři:

Raimond z Aguilers píše, že ačkoliv Petr zdejší kraj neznal, císař jej ihned po příchodu do Konstantinopole přinutil překročit úžinu. Tím jej vystavil bezprostřednímu nebezpečí Turků, kteří pak neměli s vojensky slabou masou chudých křesťanů velkou práci. O svém snadném vítězství pak rozeslali zprávu a vyvolali tak mezi svými dojem, že křesťanská armáda není rovnocenným soupeřem.¹⁷⁰ Raimond tedy přikládá hlavní vinu na katastrofě císaři.

Anonymova verze se od Raimondovy poněkud liší. Císaři sice autor *Gest* také přisuzuje ohavné jednání – choval se prý k poutníkům nepřátelsky a byl rád za jejich krvavou porážku, ale na druhou stranu dává velkou vinu samotnému lidu, který podle jeho slov nejednal správně. Po příchodu ke Konstantinopoli začal plenit, ničit a vraždit. Císař

¹⁶⁹ Před hlavním proudem západoevropských feudálů se do Svaté země vypravily houfy nemajetných a neozbrojených poutníků, převážně ze severní Francie a Porýní. Velikou zásluhu na rozšíření ideje výpravy mezi veřejnost měl kazatel Petr Amienský, řečený Poustevník, který pak s lidem dále putoval. Výprava postrádala jakoukoliv kázeň i vojenské zkušenosti. Zato oplývala bojovým a náboženským nadšením. V čele houfu bylo jen několik rytířů, z nichž nejvýznamnějším se stal Gauntier Sans-Avoir (Walter Bezzemek). Po příchodu do Konstantinopole byli poutníci přesunuti na maloasijskou půdu, kde pro ně byl poblíž Nikomedie vybudován opevněný tábor, tzv. *kibotos* (Franky nazývaný *civetot*). Tady měli poutníci vyčkat příchodu rytířských vojsk. Především francouzští rytíři, kteří přišli s nimi, však nechtěli čekat a pořádali výpravy do okolí Nikomedie. Jejich obětí se většinou stával majetek křesťanských rolníků i rolníci sami. Postupně se jim podařilo proniknout až před Nikáju obsazenou Seldžuky, a získat před jejími hradbami značnou kořist. Tato zpráva vyvolala v křižáckém táboře nadšení. Davy nezkušené chudiny vyrazily navzdory varování opatrnějších předáků k Nikáii. Tady je zastihli a rozprášili Turci. Poté vyplenili *kibotos* a pobili většinu jeho obyvatel, děti byly prodány do otroctví. Zbylé křesťany, kterým se podařilo zachránit si život, převezli Byzantinci ke Konstantinopoli a ubytovali je tu, ale zbraně jim raději předem odebrali. Tehdy uplynul rok od konání koncilu v Clermontu. V té době zahájila v západní Evropě svoji kruciátu šlechta. Pro podrobnější informace k lidové výpravě viz např.: Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 121-141.

¹⁷⁰ Raimond z Aguilers, *Historia Francorum...*, s. 240.

jim původně radil, aby s dalším pochodem počkali, ale vzhledem k jejich chování změnil názor a nakázal jim, aby se přeplavili.¹⁷¹

Jak bylo již řečeno, Fulcher se k lidovému tažení téměř nevyjádřil. Zajímavé jsou ale příspěvky kronikářů, kteří se výpravy osobně neúčastnili. Albert z Cách podává o těchto událostech překvapivě rozsáhlou zprávu a jeho pohled na byzantského císaře je daleko vřelejší, než u jeho předchůdců. Vyjadřuje vděčnost za Alexiovu velkorysost a dobré rady. Píše také, že jakmile se císař od Petra dověděl o utrpení křesťanů u Civetotu, shromáždil hned jednotky a vyslal jim je na pomoc. Nad osudem Petrovy výpravy vyjadřoval velkou lítost.¹⁷²

Guibert z Nogentu se i zde pochopitelně drží své předlohy, tedy Anonymových *Gest*. Projevuje se ale, jak se zdá, jeho kritický pohled na prostý lid – jak jsem o tom pojednal v kapitole 1.2. O chudých poutnících se v této souvislosti vyjadřuje skutečně nevybíravě. Přes veškerou nenávist k císaři a Byzantincům, která je pro jeho dílo tak příznačná, staví se nyní Guibert na Alexiovu stranu. Říká totiž, že se lid choval nepřístojně a že císař neměl na vybranou, když je posílal na druhý břeh úžiny. Výprava si tedy za svůj neúspěch mohla sama. Jako by tedy Guibert využil Anonymovy odsudky neukázněného lidu a ve spojení se svým ještě poněkud vyhraněnějším postojem jim přidal na razanci.¹⁷³

Jak jsme viděli, latinští kronikáři se ve svých názorech na lidové houfy putující k Jeruzalému a na jejich konflikt s Byzancí obdivuhodně liší. Raimond z Aguilers posuzuje Alexiovo jednání nejkritičtěji a považuje ho za hlavního viníka tragédie. Naproti tomu Anonym je v tomto ohledu ve svých soudech zdrženlivější. Je to pozoruhodné, uvážíme-li, že jejich pánové měli k říši a k Alexiovi opačný vztah.

Nyní na problém opět nahlédneme z opačné strany, tedy pohledem byzantské princezny. Podle její verze radil císař Petrovi, aby vyčkal na ostatní hrabata, protože sám už jednou zakusil dost. On neuposlechl a rozhodl pokračovat dál na vlastní pěst. Hlavní příčinu zdrcující porážky křížáků vidí Anna v jejich touze po penězích. Turci mezi nimi

¹⁷¹ *Gesta Francorum*, s. 191.

¹⁷² Albert z Cách: *Historia Hierosolymitana*, s. 289.

¹⁷³ Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 140-145. Guibert píše o velmi arogantním a drzém chování křížáků, kteří vypalovali veřejné budovy a dokonce strhávali olovo ze střech chrámů, aby jej pak Byzantincům prodávali. Své pohoršení dává najevo i tvrzením, že ti, kteří složili slib boje proti pohanům, bojovali nyní proti lidem křesťanské víry. *Tamtéž*, s. 144. Koneckonců podobně se lidové houfy táhnoucí do Svaté země chovaly i při průchodu Prahou, o čemž nás informuje Kosmas ve své kronice. *Cosmae Pragensia Chronica Boemorum*. MGH (SS rer. Germ. N. S.). Ed. Bertold Bretholz. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1923, s. 164.

totiž rozšířili zvěst, že část Normanů¹⁷⁴ již dobyla Nikaiu a rozdělují si její bohatství. To vyvolalo veliký ohlas a křižáci se začali nezadržitelně hrnout k městu. Přitom naprosto nedbali vojenské kázně. Byli přepadeni a krvavě pobiti Turky. Císař pak vyslal k Petrovi pomoc, která jej ve zdraví přivedla do Konstantinopole. Když mu pak připomínal jeho nedbalost a neuposlechnutí rad, ospravedlňoval se Petr „ve své latinské hrdosti“¹⁷⁵ tím, že obviňoval ostatní, kteří neposlouchali jeho příkazů. Navíc prohlásil, že ti, kteří v poli zahynuli, „byli zloději a lupiči, a proto jim Spasitel neotevřel cestu ke svatému hrobu.“¹⁷⁶

Ze všech zmíněných verzí se realitě nejvíce blíží Albertova.¹⁷⁷ Hlavní zásluhu na katastrofě má nepochybně neukázněné chování lidových houfů. Anonymovo tvrzení, že měl císař obrovskou radost z pobití křesťanů, není příliš věrohodné. Na druhé straně i Anna podle mého názoru své vyprávění přikresluje. Svého otce se evidentně snaží úplně očistit od případné kritiky, když nerozvážné rozhodnutí o odchodu lidu nechává zcela na Petrovi.

3.3. Godefroiova přísaha

Nyní budu pokračovat v podobném duchu. Na sporu Godefroie s Alexiem o složení přísahy je dobře viditelné, jak se vztah jednotlivých kronikářů k Byzanci lišil.

Godefroi přišel se svým vojskem do Konstantinopole koncem prosince roku 1096 a protože znal místní poměry jen velmi málo a s Alexiem doposud neměl tu čest, rozhodl se vyčkat před hradbami města a nepodnikat další kroky bez porady s ostatními západními velmoži.¹⁷⁸ Ti měli dorazit během jarních měsíců následujícího roku. Vyčkávající hordy křižáků znamenaly pro místní obyvatelstvo pohromu, proto Alexios na jejich vůdce naléhal, aby co nejrychleji složil přísahu věrnosti a přesunul se s vojskem přes úžinu. Godefroi zarputile odmítal a jeho muži se začali čím dál víc dostávat do konfliktů

¹⁷⁴ Lidové výpravy se, stejně jako hlavního rytířského proudu, účastnili lidé z mnoha koutů západní Evropy. Například Němci, severní Francouzi, Normané a další.

¹⁷⁵ Komnena: *Paměti...*, s. 293.

¹⁷⁶ *Tamtéž*, s. 293.

¹⁷⁷ Realitou mám zde na mysli to, co se samo o sobě jeví jako nejpravděpodobnější a k čemu se ostatně kloní i Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 127.

¹⁷⁸ Godefroi počítal především s Bohemundem a jeho Normany, kteří měli s byzantským dvorem cenné zkušenosti.

s byzantskými jednotkami. Spor se táhl až do počátku dubna, kdy konečně Godefroi poznal bezvýchodnost situace a kapituloval.¹⁷⁹

Podívejme se nyní, jak je tento spor líčen v pramenech. Podrobnou informaci podává Albert z Cách a samozřejmě Komnena. Silně zaujaté jsou verze Anonyma a Guiberta z Nogentu.¹⁸⁰ Raimond z Aguilers ani Fulcher o sporu nic nepíší – důvod spatřuji v tom, že jejich výpravy dorazily do Konstantinopole až o několik týdnů později.¹⁸¹

Albert se skutečně na první pohled zdá objektivní a nezaujatý. Jeho verze neobsahuje kritiku ani chválu žádné ze soupeřících stran – u Anonyma či Raimonda jev naprosto běžný. Jako by se autor snažil zaujmout stanovisko nestranného pozorovatele. Od reality se ale odklání. V jeho líčení totiž vychází z konfliktu vítězně Godefroi a císař je zobrazen jako ten slabší. Alexios podle jeho verze ustoupil, protože se déle nemohl dívat, jak je jeho země pustošena. Uznal Godefroiovu převahu a Albert dokonce píše, že vydal vévodovi svého syna Jana jako rukojmí, aby tak potvrdil záruku míru.¹⁸²

V Annině vyprávění je naproti tomu císař jasným vítězem celého sporu, v němž bylo pochopitelně právo na jeho straně.¹⁸³ Godefroi podle jejích slov neměl v úmyslu ustoupit a stále se svým vojskem na byzantské jednotky dorážel a pořádal i výpady proti městu. V závěrečném boji byl ale poražen a musel se císaři podřídit.¹⁸⁴

Jak bylo řečeno, velmi zaujatý příspěvek pochází od Anonyma. Nejen že je zde císař jako obvykle nazýván zkaženým a zlým, ale i příčina sporu je podána zkresleně. Vyvolal jej Alexios, když rozkázal jednotkám Pečeněhů a Turkopolů, aby začaly na

¹⁷⁹ Císař se dlouho vyhýbal přímému střetu a zbytečnému krveprolití. Snažil se přesvědčit vévodu diplomatickou cestou a neustále za ním posílal zástupce, kteří jej měli přesvědčit. Godefroi ale stále nechtěl ustoupit. Císař již nemohl déle čekat, právě protože se k městu blížila další křížácká vojska. Poslal tedy do boje víc mužů a Godefroie definitivně porazil. Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 149-153.

¹⁸⁰ Obě se zde liší jen formou, obsah je prakticky totožný. Nebudu se tedy Guibertovou verzí více zabývat. Jen podotknu, že zde Guibert znovu využil svých jazykových schopností a Anonymův příspěvek viditelně přepracoval ve zdobenějším a honosnějším stylu.

¹⁸¹ Runciman (*A History of the Crusades*. Vol.1, s. 152) považuje Anninu verzi, v souladu s názorem Ferdinanda Chaladona (*Histoire de la première Croisade jusqu'a l'Election de Godefroi de Bouillon*. Paris : Auguste Picard 1925, s. 119-129) za přesvědčivější než Albertovu. Anonyma pak pro jeho zaujatost téměř nebere v úvahu.

¹⁸² Albert z Cách: *Historia Hierosolymitana*, s. 305-312. Pozastavím se krátce nad Albertovou zmínkou o císařově synovi jako rukojmím (*Tamtéž*, s. 310). Nikdo jiný o tom informaci nepodává. U Komneny je to pochopitelné, takový čin by jejího otce nezobrazil v nejlepší světlo, a tak je nepravděpodobné, že by se o něm zmiňovala. Na druhou stranu, nic o tom nepíše ani Anonym. Pokud císař svého syna opravdu jako rukojmí vydal, v *Gestech* by se taková informace jistě objevila – jako důkaz císařovy slabosti a nedůstojnosti. Zdá se tedy, že Albert zařadil tuto informaci do svého vyprávění, jen aby podložil svá tvrzení, že se bezradný Alexios snažil ukončit konflikt co nejdříve a za jakoukoliv cenu.

¹⁸³ Anna byla koneckonců přesvědčena, že jeho cílem je, podobně jako u ostatních velmožů, byzantský trůn. Komnena: *Paměti...*, s. 300.

¹⁸⁴ Komnena: *Paměti...*, s. 304.

křížáky útočit. Důvod k tomu v podstatě neměl, protože Anonym o plenění křížáků v okolí města nepíše. Tedy pokud za ni nemůžeme považovat jeho větu o „zajišťování sena a dalšího potřebného pro koně.“¹⁸⁵ Závěrečný střet je podán jako jasné vítězství Godefroie. Padlo v něm ovšem jen sedm Byzantinců a zbytek byl zahánán zpět.¹⁸⁶ Císař pak podle Anonyma nechal vévodu přeplout úžinu bez přísahy, a ještě mu slíbil zajištění zásobování vojska a almužny pro chudé.¹⁸⁷ Tato verze je ovšem nepravděpodobná. Císař totiž později požadoval složení přísahy po těch rytířích, kteří tak dosud neučinili. A protože Godefroi mezi nimi nebyl, je téměř jisté, že ji složil ještě před přeplutím úžiny. Ostatně o tom, že vévoda přísahu složil, píše nejen Anna, ale i Albert.¹⁸⁸

Vzájemný vztah obou mužů je v Albertově vyprávění obdivuhodně vřelý a přátelský. Dokonce se v něm vyskytuje příhoda, v níž ještě před jejich usmířením vyzval Bohemund prostřednictvím svých poslů Godefroie, aby vyčkal do jara na jeho příchod a nic nepodnikal. Společnými silami že pak na město zaútočí. Vévoda jeho nabídku odmítl a odpověděl mu, že neopustil svůj domov, aby bojoval s křesťany, ale aby ve jménu Krista došel do Jeruzaléma. Navíc doufá, že konflikt s císařem bude brzy vyřešen a on znovu získá jeho přízeň.¹⁸⁹ Takové pojetí je velmi originální a zůstává otázkou, co jím Albert sledoval a odkud informace čerpal.¹⁹⁰ Godefroi sice vychází z konfliktu jako vítěz, ale císař není zobrazen nijak špatně. Přestože vévodovi ustoupil, nepojal ke křížákům nenávisť. Choval se k nim vstřícně, bohatě je podaroval a zajistil jim dostatek potravin. Domnívám se, že chtěl Albert takovouto charakteristikou poukázat na strach, který v císaři vyvolávala přítomnost západních rytířů. Z textu je patrné, že byl Alexios vystrašený a že se snažil konflikt co nejrychleji ukončit. Proto se choval vstřícně, až pokorně¹⁹¹ a nabízel za mír veliké bohatství (včetně svého syna jako rukojmí).

¹⁸⁵ *Gesta Francorum*, s. 123.

¹⁸⁶ Závěrečná bitva probíhala podle Runcimanova podání přesně opačně. Byzantské jednotky neměly s Godefroiovými muži příliš práce a po krátkém boji je zahaly na útek. Takové pojetí se ovšem liší i od Anny. Podle ní došlo k prudkému střetu, v němž bylo na obou stranách zabito mnoho mužů. Komnena: *Paměti...*, s. 304. V Albertově verzi se o této události dokonce nepíše vůbec nic. Císař byl nešťastný ze všech utrpení, která jeho lid postihla, a obával se, že by jeho vojska v boji s křížáky neobstála. Proto se snažil ukončit konflikt mírovými prostředky. Albert z Cách: *Historia Hierosolymitana*, s. 309-312.

¹⁸⁷ *Gesta Francorum*, s. 123.

¹⁸⁸ Komnena: *Paměti...*, s. 304, Albert z Cách: *Historia Hierosolymitana*, s. 310-311. Albert zde dokonce popisuje, jak císař pojal Godefroie za svého adoptivního syna.

¹⁸⁹ Albert z Cách: *Historia Hierosolymitana*, s. 309.

¹⁹⁰ V jiném soudobém prameni jsem podobnou informaci nenalezl. Ani Runciman se o této události nezmiňuje.

¹⁹¹ O Alexiově vstřícnosti a přátelském chování není pochyb. Kromě Alberta to dokládá mnoho na sobě nezávislých pramenů. Mimo jiné např. dopis Štěpána z Blois manželce Adéle. *Epistula I Stephani...* In: Hagenmeyer, s. 138-140. Samozřejmě i Anna podává charakteristiku svého otce jako laskavého a vlídného vládce i společníka. Koneckonců o jeho velkorysých darech hovoří i zaujaté prameny, které se jinak o císařovi nevyjadřují lichotivě. Např. Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos*, s. 159; Raimond

3.4. Alexiova neúčast na výpravě jako záminka sporů

Hlavní záminkou křížáckého hněvu vůči Byzanci, jak ji alespoň prameny uvádějí, byla Alexiova neochota zúčastnit se osobně výpravy. Pokud by se postavil do čela křesťanských vojsk, dokázal by, že mu na jejich úspěchu opravdu záleží. Nebyli by tím sice nadšeni všichni křížáčtí vůdci, ale někteří bezesporu ano.¹⁹² Nicméně císař nesdílel nadšení západních rytířů a měl mnoho důvodů, proč se výpravy neúčastnit. Alexiova dcera některé z nich uvádí a obhajuje tak rozhodnutí svého otce: V desáté knize *Alexiady* píše, že by císař jel rád s nimi, ale obával se velkého počtu barbarů.¹⁹³ Anna tím pravděpodobně myslí některé národy obývající území říše. Lze tak soudit podle zmínky Raimonda z Aguilers, který v této souvislosti hovoří o Alemanech, Maďarech, Kumánech a dalších divokých kmenech, jichž se císař obával, že by v době jeho nepřítomnosti mohly pustošit byzantské území.¹⁹⁴ V následující knize pak autorka píše o jiném důvodu: Císař si podle ní uvědomil velikost franského vojska a také nestálost a nespolehlivost franského myšlení. Na základě toho pak usoudil, že bude bezpečnější sledovat křížáky z bezpečné vzdálenosti a poskytovat jim takovou pomoc, jako by táhl s nimi.¹⁹⁵

z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 238. Otázkou jsou důvody, které císaře k jeho zjevné velkorysosti a přívětivosti vedly. Zabývat se jimi by ovšem překračovalo rámeček této práce, proto možnosti jen načrtnu. Podle Anny je Alexiova vstřícnost jednou z Alexiových charakteristických vlastností. V některých případech ji ovšem předstíral, například při jednání s Bohemundem, jak jsme již ukázali. Srv.: Komnena: *Paměti...*, s. 307-310. Albert chtěl podle mého názoru zdůraznit císařovy obavy ze západních rytířů, kterým raději vycházel vstříc, než aby s nimi bojoval. Proto se také snažil konflikt co nejdříve ukončit. Z *Alexiady* je též zřejmé, že se císař boji vyhýbal a snažil se o smír. Ne však proto, že by se bál přesily Godefroiova vojska, ale protože chtěl ukončit utrpení svého obyvatelstva. Západní kronikáři nemuseli brát tuto chvályhodnou pohnutku v potaz, zvláště pokud chtěli Alexia zostudit. Proto si mohli jeho snahy o ukončení bojů vykládat jako strach z vojenské převahy křížáků. Nutno ale dodat, že ve skutečnosti disponoval Alexios silnějším vojskem, což si Godefroi uvědomil až po závěrečném střetu.

¹⁹² Například u hraběte Raimonda o tom není pochyb. Prohlašoval, že pokud se císař chopí vedení vojska, nebude on se složením přísahy a se vstupem do jeho služeb váhat. Viz: Raimond z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 238. Dle mého názoru se můžeme domnívat, že podobné stanovisko zastávali i další z křížáckých vůdců. Týkalo by se to těch, kteří nepomýšleli na uchvácení území na Východě a kteří se chtěli po skončení výpravy vrátit domů – jako například Štěpán z Blois, Hugo z Vermandois a další. Takovým mužům šlo skutečně především o úspěšný průběh tažení – a s účastí byzantských jednotek k tomu byla větší šance. Naproti tomu císařova účast by se nezamlouvala v první řadě Bohemundovi, který by tak ztratil výsadní postavení mezi vůdci a nemohl by otevřeně vystupovat proti byzantským zájmům, jak to ve skutečnosti činil. Bohemund ale nebyl jediný, kdo nehodlal respektovat císařovu lenní přísahu. Z křížáckých vůdců prosazoval byzantské zájmy vlastně jen hrabě Raimond. Alexiovo odmítání účasti posloužilo pro většinu západních rytířů jako vhodná záminka k tomu, aby se nemuseli jeho vůli podřizovat. Proto dle mého soudu nelze na Alexiovu neúčast pohlížet jako na příčinu nevraživosti obou stran. Spíše se kloním k názoru, že by se v takovém případě konflikt rozhořel o něco dříve. K tomu viz ještě pozn. č. 198.

¹⁹³ Komnena: *Paměti...*, s. 311.

¹⁹⁴ Raimond z Aguilers: *Historia Francorum*, s. 238.

¹⁹⁵ Komnena: *Paměti...*, s. 318.

Maloasijská území, kterým křižáci prošli a z něhož vyhnali nevěřící, obsadily po jejich odchodu znovu turecké jednotky, pustošily zemi a k místním křesťanům se chovaly velmi tvrdě. Tyto skutečnosti uvádí Komnena jako důvod, proč císař nepřišel osobně křižákům na pomoc s dobytím Antiochie. Vypravil se, až když jeho vojska území částečně zpacifikovala. U Filomelia jej ale zastihla zpráva o kritické situaci křižáků, kteří byli u Antiochie ohroženi nově přichozími tureckými posilami.¹⁹⁶ Podle Anniných slov chtěl Alexios zrychlit pochod a dorazit k Antiochii co nejdříve, ale „...všichni jej od tohoto podniku odrazovali.“¹⁹⁷ Především Štěpán z Blois, který se zprávou přišel, považoval situaci za bezradnou. Císař byl nakonec přesvědčen, že nemá pro pomoc křižákům dostatek sil, a rozhodl nepokračovat v cestě. Věděl, že Antiochii zachránit nemůže, ale mohl by přijít o vlastní jednotky a silně ohrozit svou pozici. Navíc se dověděl o dalším tureckém vojsku, pochoduujícím východní Anatólii¹⁹⁸

Annina tvrzení, že Alexios chtěl od začátku pomoci křižákům a účastnit se bojů po jejich boku, neznějí příliš věrohodně. Skutečně k tomu neměl mnoho důvodů. Snad jen to, že nechtěl nechat západní rytíře „bez dozoru“. Bylo potřeba, aby někdo sledoval jejich postup a hlídal, aby nezačali vymýšlet proti říši lsti a úskoky. Od toho měl ale císař své pomocníky a nemusel se výpravy účastnit osobně. Kdyby po tom opravdu toužil, žádná překážka by pro něj nebyla dostatečně veliká. Na druhou stranu důvody, kterými Anna rozhodnutí svého otce ospravedlňuje, byly bezpochyby opodstatněné. Proto nelze císaře jednoznačně vinit z toho, že by hledal jakoukoliv záminku pro svou neúčast. Annina tvrzení, že chtěl křižákům od začátku pomoci, jsou ale nepochybně přehnaná.

¹⁹⁶ Nedlouho před dobytím Antiochie se křižácké vojsko dovědělo, že se jí blíží na pomoc velká armáda vedená chorasonským atabegem Kerboghou. Mnoho křižáků bylo zděšeno – rozhodlo se ukončit svou pouť a vydat se na cestu zpět. Mezi nimi byl i Štěpán z Blois. Odešel snad jen necelý den před tím, než se křižákům podařilo město dobyt. Nicméně u Filomelia (město v Malé Asii) se setkal s císařem a informoval jej o kritické situaci křižáků. Nemohl tušit, že se události po jeho odchodu vyvinuly proti všem očekáváním. Křesťanské vojsko totiž nad Kerboghou zvítězilo a svou pozici uhájilo. K tomu viz: Runciman: *A History of the Crusades*. Vol.1, s. 213-250; Hrochovi: *Křižáci ve Svaté zemi*, s. 38-50;

¹⁹⁷ Komnena: *Paměti...*, s. 330.

¹⁹⁸ *Tamtéž*, s. 328-332. Na tomto místě si dovoluji krátkou úvahu. Zdá se totiž, že stačilo málo, aby se události ubíraly naprosto jiným směrem. Kdyby Štěpán svůj odchod o den odložil, pravděpodobně by pak vůbec neodešel, císař by se nedověděl o beznadějnosti situace a pokračoval by dál na pomoc křižákům. Antiochie by pak jednoznačně nepřípadla Bohemundovi. Ten se ostatně z tohoto důvodu císařova příchodu velmi obával, jak uvádí Runciman (*A History of the Crusades*. Vol.1, s. 230). Možná by pak vzájemné antipatie mezi oběma muži dosáhly vrcholu již zde.

3.5. Shrnutí

„Byloť všem potřebno, aby takto s císařem přátelský svazek upevnili, neboť bez jeho rady a pomoci nebyli bychom mohli cesty své vykonati...“¹⁹⁹ Tento úryvek z Fulcherovy *Historie* je jediným skutečným přiznáním křížáků k tomu, že pro ně byla byzantská pomoc nepostradatelná. Kdyby to Fulcher takto explicitně nevyjádřil, mohli bychom se na základě informací z ostatních kronik domnívat, že Byzantská říše byla Kristovým bojovníkům spíše nepřítelem, než pomocníkem. Nenalezneme v nich žádná slova uznání či díky císaři Alexiovi a jeho dvoru. Žádnou vděčnost za to, že byzantské jednotky provázely křížáky celou Malou Asií až k Antiochii, a že se císař snažil zajistit křížákům zásobování, jak jen to bylo možné. Pokud se v kronikách o Byzanci píše, pak zpravidla v negativních souvislostech.

Odpověď na příčiny této nenávisti je velmi složitá a rozsáhlá a zahrnuje události, které křížovým výpravám předcházely. Klíčový je bezesporu rok 1054,²⁰⁰ kdy došlo k tzv. velkému schizmatu, tedy k rozkolu v křesťanské věrouce a rozdělení církví na římskokatolickou a ortodoxní. Tato událost měla negativní dopad na vzájemné vztahy mezi Východem a Západem a otázka víry se tak stala podnětem pro následné nepřátelství. Západ pohlížel na Byzantince jako na heretiky a tento postoj se nepochybně odrážel i v chování křížáků.

Ale byly tu i další důvody k nevráživosti, jako například celkový pohled západní společnosti na cizí, orientální civilizace (které byly koneckonců na vyšším vývojovém stupni, vlivem čehož se Latinové mohli cítit zahanbeni). Nalezli bychom jistě další, ale budeme-li vycházet pouze z křížáckých kronik a jiných s výpravou souvisejících pramenů, můžeme, podle mého názoru, vidět jedno z vysvětlení této nenávisti v událostech, které po výpravě bezprostředně následovaly. Mám na mysli zakládání křížáckých států a v některých případech i zahájení otevřených bojů proti Byzanci, jak jsem se o tom již zmínil. Muži jako Bohemund nebo Tankred nikdy nebyli přesvědčeni o tom, že stráví zbytek života jako mírumilovní sousedé Byzantské říše. Jejich postoj vůči říši byl apriorně negativní a myšlenka na otevřený konflikt měla v jejich hlavách pevné

¹⁹⁹ Fulcher ze Chartres: *Historie Jeruzalémská*, s. 22.

²⁰⁰ Kardinál Humbert de Silva Candida tehdy exkomunikoval konstantinopolského patriarchu Michaela Kerullaria a všechny, kteří s ním stejně smýšleli (tj. v praxi celou východní církev). Synoda svolaná do Konstantinopole pak prohlásila papežské legáty za exkomunikované a bulu, s níž tito legáti přišli a která kromě zprávy o exkomunikaci obsahovala i nehorázná tvrzení o Východní církvi, přikázala slavnostně spálit. To považovali v Římě za konečné řešení.

místo – jak během výpravy, tak před i po ní. Alexios si toho byl vědom a pohlížel na tyto rytíře s notnou dávkou despektu a , ale byl dostatečně zkušený a prozřetelný, než aby dal otevřeně najevo. Proto se vztah mezi císařem a některými křižáckými vůdci (především Normany) jeví jako „hra kočky s kočkou“, jako hra plná úskoků, lží a předstíraných sympatií.

Vezmeme-li v úvahu některé události, jimiž jsem se v této kapitole zabýval a které musely vztah křižáků s Alexiem jediné zhoršit, nebude třeba nad dalšími příčinami vzájemné nevraživosti přemýšlet. Je evidentní, že během výpravy samotné vyvstalo mnoho příležitostí k tomu, aby se křehké spojení mezi oběma stranami rozpadlo. Proto i kronikáři měli dostatek důvodů pro svou kritiku a nenávisť k Byzanci – ať už byly jejich osobní, nebo byly ovlivněny postojem převážné většiny křižáckého vojska.

Zdá se, že otevřený konflikt s Byzancí byl nevyhnutelný a bylo jen otázkou času, kdy k němu dojde.

Závěr

Hlavním záměrem této práce bylo důkladné nahlédnutí do pramenů první křížové výpravy a analýza některých v nich obsažených informací. Pokusil jsem se zaměřit na ty, kterým se sekundární literatura příliš nevěnuje a z nichž je, podle mého soudu, možné mnoho vyčíst. Spíše než jednotlivé události mne zajímal způsob, jakými byly podávány – jak je kronikáři prezentovali, jaké byly jejich osobní postoje. Právě tak jsem se věnoval událostem, kterým se tito autoři vyhýbali a které nezmiňovali. S ohledem na širší souvislosti jsem se pokusil podat možné způsoby jejich interpretace.

Dílčí závěry tří hlavních okruhů, do nichž jsem práci rozdělil, jsem uváděl průběžně, a proto nepovažuji za nutné je na tomto místě znovu opakovat. Ve stručnosti tedy jen shrnu hlavní záměry a výsledky jednotlivých kapitol.

Nejprve jsem se věnoval některým výrazným a specifickým rysům křížáckých kronik. Porovnával jsem tyto kroniky jak mezi sebou navzájem, tak v kontrastu s nelatinskými prameny. Na konkrétních zmínkách jsem se snažil předvést, co bylo pro jednotlivé kronikáře, resp. pro jejich díla typické, a čím se od sebe naopak odlišovali. Viděli jsme například, že jejich kroniky do značné míry spojovala jistá oddanost – a to jak k lenním pánům, v jejichž družinách kronikáři putovali, tak v obecnějším měřítku – oddanost k vlastní západní evropské kultuře, a v neposlední řadě oddanost ideji kruciáty a boji s nevěřícími. Tyto jevy nejsou nikterak překvapivé a netřeba pro ně hledat důvody. Zajímavé ovšem je, jak se v kronikách projevovaly. Například ona věrnost Západu není v pramenech zřejmá pouze z vyzdvihování a oceňování všeho, co ze západu pocházelo, z nadsazování zpráv, které křížákům lichotily, a ze zamlčování těch, jež by je naopak stavěly do negativního světla.²⁰¹ Je evidentní i z toho, čeho si vlastně kronikáři v Orientu všímali, co upoutávalo jejich pozornost a co se jim zdálo zaznamenáníhodné. Pokusil jsem se předvést, že ačkoliv pro ně výprava do tak dalekých krajů představovala naprosto netušený zážitek a skýtala množství zajímavých zkušeností, informací a podnětů, jejich práce zůstaly tímto faktem jakoby nezasaženy. Ať to byly poznatky o přírodě, o místním obyvatelstvu a jeho zvycích, o vojenských silách a válečné technice nepřátel, o umění a kultuře orientálních civilizací, apod. Na druhé straně jsem si všiml rysů, který byl

²⁰¹ Je například obdivuhodné, jak dokonale jsou v křížáckých kronikách zmlčeny spory mezi některými vůdci výpravy, ačkoliv je známo, že její průběh byl jimi zasažen a značně ovlivňován. Stručně řečeno, nesetkáváme se v nich s informacemi, jejichž uvedení považovali kronikáři za nevhodné a pro západní křesťanskou společnost za neprospěšné.

společný všem třem křižáckým kronikám, a který vypovídá o chápání násilí v středověké Evropě a především během křížových výprav. Z mnoha zmínek o vraždění a brutalitě křižáků, které téměř bez výjimky postrádaly náznaky lítosti, soucitu či morální odsudky, bylo zřejmé, že jejich postup byl považován za obvyklý a nepochybně správný. Není jisté, zda byla příčinou toho spíše krutost středověkého válečnictví, nebo bezmezná víra křižáků v ideu svaté války proti nepřítelům víry – tedy v to, že zabití muslima je tou nejlepší cestou ke spasení.

Druhý oddíl této práce byl věnován otázce cíle výpravy. Na základě informací z pramenů, které předcházely samotnému odchodu křižáckých vojsk na Východ, jsem se pokusil najít odpověď na problematickou otázku, *kam vlastně křižáci šli*, tedy kam papež výpravu směřoval, když ji v roce 1095 vyhlášoval. Nakonec jsem dospěl k závěru, že papež skutečně počítal s Jeruzalémem jako cílem výpravy. Je ale pravděpodobné, že použil myšlenku osvobození Svatého města, aby dodal na přitažlivosti ideji pomoci Východním křesťanům. Pochopitelně, otázka je velmi složitá a jsem si vědom toho, že ji nelze s jistotou zodpovědět na několika stranách. Vycházel jsem pouze z omezeného počtu pramenů, jež mi byly k dispozici, a z názorů badatelů, kteří se touto otázkou v současnosti zabývali. Pro objektivnější posouzení problému je třeba mít na zřeteli větší množství dobových dokumentů, v nichž lze nalézt zmínky o okolnostech vyhlášení výpravy. Takových je ovšem poskrovnu a vzhledem k jejich dostupnosti je to nesnadný úkol. Nicméně ačkoliv nelze prohlašovat, že toto téma je polem dosud neoraným, otázka není stále zcela dořešena a bádání může nadále pokračovat. Je však třeba se ptát, zda je její vyřešení vůbec možné. Zda skutečně existuje dostatek jasně hovořících pramenů, které by nabízely jednoznačnou odpověď. Již jen fakt, kolik badatelů se problémem zabývalo, a kolik rozdílných pohledů na věc tak bylo vytvořeno, svědčí o jeho nesnadném řešení.

Ve třetí části práce jsem se věnoval vztahu křižáků k jejich hostitelům – k Byzantincům. Nenávist k Byzantské říši, jak se zdá, pojala většina křižáků od samého začátku tažení, a neupustila od ní ani po jejím skončení. Ba dokonce, v některých případech se konflikt vyhrotil a přerostl v otevřené nepřátelství.²⁰² Pokusil jsem se ukázat, jak se vztah křižáků k Byzanci odrazil v kronikách účastníků výpravy, a jaký postoj k říši zaujali ti kronikáři, kteří psali svá díla až později a na základě zprostředkovaných

²⁰² Nicméně v roce 1204 dala římskokatolická Evropa jasně najevo svůj postoj k „Východním bratřím v Kristu“, jimž ještě o století dříve vysílala na pomoc bojovníky Boží, kteří je měli osvobodit od nesnesitelného útlaku nevěřících.

informací. Na vybraných událostech, které jsou v kronikách popisovány, jsem pak poukázal na to, jak se tyto postoje projevovaly a vzájemně lišily.

Ačkoliv se historické období křížových výprav do Svaté země těší velikému zájmu zahraničních badatelů, stále je možné nalézt v něm mnoho nezodpovězených otázek. Ve své práci jsem mnohdy volil postup, který jsem považoval za přínosný a v sekundární literatuře ne příliš běžný. Mým předmětem zájmu byly spíše kroniky samotné, než jednotlivé události. Ze způsobu, jakým je literární dílo psáno a ze stylu, jímž jsou v něm informace podávány, lze mnohdy vyčíst fakta, která z obsahu patrná nejsou. V případě křížáckých kronik to platí, jak dokázala tato práce. Proto spatřuji v podobné metodě možnosti dalšího bádání v problematice křížových výprav. Nabízí se například příležitost srovnání pramenů k první výpravě, s dokumenty z výprav následujících. Nebylo by jistě od věci sledovat, jak se styl těchto prací proměňoval, zda je v nich věnován větší prostor Východním kulturám, obyvatelstvu, přírodě..., či jak se například vyvíjely postoje kronikářů k Byzanci apod. Dveře se v tomto ohledu zdají být zcela otevřené.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

- Amedroz, H.F. Leyden 1908.
 - Ibn al-Qualānīsī: *Pokračování kroniky Damašku: Damašská kronika křížových výprav.*
- Anna Komnena: *Paměti byzantské princezny.* Praha, Odeon 1996.
- *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100.* Ed. Heinrich Hagenmeyer. Innsbruck, 1902.
 - *Epistula Anselmi de Ribodimonte ad Manassem archiepiscopum Remorum.*
 - *Epistula (Dagoberti) Pisani archiepiscopi et Godefridi ducis et Raimundi de S. Aegidii et uniuersi exercitus in terra Israel ad papam et omnes Christi fideles.*
 - *Epistula Boemundi, Raimundi comitis S. Aegidii, Godefridi ducis Lotharingiae, Roberti comitis Normandiae, Robrti comitis Flandrensis, Eustachii comitis Boloniae ad Vrbanum II papam.*
 - *Epistula Patriarchae Hieroslymitani et aliorum episoporum ad Occidentales.*
 - *Epistula I Stephani comitis Carnotensis ad Adela uxorem suam.*
 - *Epistula Vrbani II papae ad Bononienses.*
 - *Epistula Vrbani II papae ad omnes fideles in Flandria commorantes.*
- Fulcher z Chartres: *Historie Jeruzalémská.* Praha 1919.
- Gabrieli, Francesco: *Arab Historians of the Crusades.* Berkeley: Univ. of California Pr. 1984.
- Hrochová, Věra: *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik.* Praha: SPN 1982.
- *Monumenta Germaniae Historica.*
 - *Bernoldi Chronicon.* MGH (SS rer. Germ. N. S.). Ed. Ian S. Robinson. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 2003.
 - *Cosmae Pragensia Chronica Boemorum.* MGH (SS rer. Germ. N. S.). Ed. Bertold Bretholz. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1923.

- „*Papsturkunden in Florenz*“. Ed. Wilhelm Wiederhold. In: *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*. Göttingen: Philologisch-Historische Klasse, 1901.
- *Recueil des Historiens des Croisades*. Paris: Académie des Inscriptions et Belles Lettres, 1841-1906.
 - *Documents Arméniens*, 2 sv. (v textu zkracuji jako R.H.C. Arm., sv. I-II)
 - Matouš z Edessy: *Chronicon*, sv. I.
 - *Historiens Occidentaux*, 5 sv. (R.H.C. Occ., sv. I-V.)
 - Albert z Cách: *Historia Hierosolymitana*, sv. IV.
 - *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, sv. III.
 - Guibert of Nogent: *Gesta Dei per Francos*, sv. IV.
 - *Primmi belli sacri narationes minores*, sv. V.
 - Radulph z Caen: *Gesta Tancredi Siciliae Regis iv Expeditione Hierosolymitana*, sv. III.
 - Raimond z Aguilers: *Historia Frnacorum qui caperunt Iherusalem*, sv. III.
 - Vilém z Tyru: *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, sv. I.
 - *Historiens Orientaux*, 5 sv. (R.H.C. Or., sv. I-V.)
 - Ibn al-Athir: *Kompletní historie světa*, sv. I.
- *The Councils of Urban II*. vol 1. In: *Decreta Claromontensia*. Ed. Robert Somerville. Amsterdam 1972.
- Usama Ibn Munkiz: *Kniha zkušeností arabského bojovníka s křižáky*. Praha: Odeon, 1971.

Sekundární literatura

- Aleš, Pavel: *Církevní dejiny III*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, 1993.
- Barber, Richard: *Bestiary: Being an English Version of the Bodleian Library*. Woodbridge: Boydell, 1999.
- Barret, Pierre – Gurgand, Jean-Noël: *Gott will es!: Die Geschichte des ersten Kreuzzuges 1095-1099*. Herrsching: M. Pawlak, 1987.
- Bridge, Antony: *Křížové výpravy*. Praha: Academia, 1995.
- Dorazil, Otakar: *Vládcové v dějinách Evropy. Kniha 2, Doba křížových výprav (12. a 13. stol.)*. Praha: Státní nakladatelství, 1934.
- Duggan, Alfred: *Křížácké výpravy*. Praha: Orbis, 1973.
- Hassig, Debra: *Medieval Bestiaries: text, image, ideology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Housley, Norman: *Contesting the Crusades*. Malden: Blackwell, 2006.
- Housley, Norman: *Crusading and Warfare in Medieval and Renaissance Europe*. Aldershot: Ashgate, 2001.
- Hrochová, Věra – Hroch, Miroslav: *Křížáci v Levantě*. Praha: Mladá fronta, 1975.
- Erdmann, Carl: *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1965.
- Fletcher, Richard: *Kříž a pŕlměšíc: křesťanství a islám od Muhammada po reformaci*. Praha: Mladá fronta, 2004.
- Chalandon, Ferdinand: *Histoire de la première Croisade jusqu'a l' Election de Godefroi de Bouillon*. Paris : Auguste Picard, 1925.
- Kenneth Setton (ed.): *A History of the Crusades*. Vol.1. The first hundred years. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1969.
- Krey, August C. (ed. and tr.): *The First Crusade. The Accounts of Eye-witnesses and Participants*. Princeton: Princeton U.P., 1921.
- Laiou, Angeliki E. – Mottahedeh, Roy Parviz (ed.): *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*. Dumbarton Oaks Research Library and Collection: Washington D.C., 2001.
- Lehtonen, Tuomas M.S. –Jensen, Kurt Villands (ed.): *Medieval History Writing and Crusading Ideology*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2005.

- Nicolle, David: *První křížová výprava 1096-99: dobytí Svaté země*. Praha: Grada, 2007.
- Partner, Peter: *Bůh válek*. Praha: BB art, 2003.
- Ralph-Johannes, Lilie: *Byzantium and the Crusader States 1096-1204*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Riley-Smith, Jonathan: *The Oxford illustrated History of the Crusades*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Runciman, Steven: *A History of the Crusades*. Vol.1. Cambridge, 1965.
- Runciman, Steven: *Byzantine Civilization*. London: Methuen, 1961.
- Tate, Georges: *Křižáci v Orientu*. Praha: Slovart, 1996.
- Tauer, Felix: *Svět islámu – dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, 2006.
- Villey, Michel: *La Croisade: essai sur la formation d'une théorie juridique*. Caen: Imprimerie caennaise, 1942.
- Zástěrová, Bohumila: *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1996.

Internetové zdroje

- Slovník řeckých výrazů: <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/index.html>
- Encyklopedie křížových výprav: <http://www.crusades-encyclopedia.com/>
- Guibert z Nogentu: *Gesta Dei per Francos* (eng. trans.):
<http://www.gutenberg.org/etext/4370>

Resumé

Despite the great interest of historians in the era of Crusades to the Holy Land, there are still a lot of problems and issues, which could be answered. Some of them inspired me to write my thesis.

In the Czech Republic there is a problem to find suitable literature, which is concerned with questions of crusades. There was only one Czech historian, who wrote two works about this subject. Most of literature, which was translated into Czech language, deals with this theme superficially. For that reason, I had to use foreign-language works, above all written in English. The best of these, as it is regarded, is Steven Runciman's three-volume *A History of the Crusades*. This also served me as the most important information source.

But in my work, which is concerned with the first crusade, I used secondary literature marginally. My intention was to analyze extant sources, and to explicate some of their information. I didn't mean to render course of the crusade, or to describe some events, that happened during the campaign. I was interested in the sources themselves and in the style, by which they narrate about these events. In my conception, there is sometimes more information and tidings, that we can learn from the form than from content itself. In the case of chronicles of the first crusade, as it was demonstrated in these thesis, it holds.

The most important sources for my work were the chronicles of participants of this crusade. I also used the letters related to this crusade, and not least the chronicles of those, who were not present at the campaign.

I set three main inquiry points. First of all, I presented the main chroniclers and their works, and tried to render its characteristic features. I showed some of its similar traits and some differences, and on certain problems I demonstrated, what these chroniclers regarded as worthy of attention, and what on the other side left unnoticed.

In the next section, I put a difficult question: What was actually the head goal of the first crusade. By analyzing available sources, I tried to find out, whether the pope Urban II. explicitly proclaimed to go to set free the Holy City, or if he didn't mention Jerusalem and intended just to help the Eastern Church. Outcome of this question appears

to be, that Urban truly used the mention of Jerusalem, but in order to give more attraction to the idea of helping the Eastern Christianity.

In the third and the last section I followed the question of relationship between crusaders and Byzantine Empire. From most of sources, the mutual enmity is apparent. I tried to demonstrate different attitudes of the chroniclers, and to mention some of reasons, that could affect them and lead them to their hate. Beside some disagreements during the crusade, there were indeed more matters, that led to animosity and antagonism between crusaders and Byzantines. But I focused entirely on the information from chroniclers, and thus just on the reasons, that we can learn from their works.

Anotace / Annotation

- Autor: *Ondřej Štěrba*
 - *Katedra Historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého Olomouci*
 - Název diplomové práce: *Vybrané problémy v interpretaci pramenů k první křížové výpravě*
 - Vedoucí diplomové práce: *Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.*
 - Počet znaků: *135 400*
 - Počet příloh: *0*
 - Počet titulů použité literatury: *57*
 - Klíčová slova: *křížové výpravy, první křížová výprava, prameny, cíle výpravy, Byzantská říše*
 - *Hlavním cílem této práce analýza a interpretace pramenů k první křížové výpravě*
-

- Author: *Ondřej Štěrba*
- *Department of History, Faculty of Philosophy, Palacký University, Olomouc*
- Name of thesis: *Chosen Problems in Interpretation of Sources of the First Crusade*
- Supervisor: *Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.*
- Numer of text characters: *135 400*
- Numer of insertions: *0*
- Numer of used litterature titles: *57*
- Key words: *crusades, the first crusade, sources, objectives of the crusade, Byzantine empire*
- *The main objective of this thesis is an analysis and interpretation of sources of the first crusade*